פתח דבר

בשש השנים האחרונות סקר הוצאות משק הבית מצביע על מגמה של ירידה בתחולת העוני של נפשות ובפרט של ילדים, וכך גם לגבי מדד ג׳יני לאי-שוויון בהכנסות. חלק ניכר מהירידה בשיעור העניים באוכלוסיה נובע משילוב בתעסוקה של קבוצות אוכלוסיה שנעדרו בעבר מהשתתפות בעולם העבודה, מהעלייה בשכר המינימום ומירידה מסוימת בשיעורי הילודה. אלה הן חדשות טובות בתחום החברתי. אך השיפור אינו מקיף את כולם, שכן במקביל עלתה ב-2015 תחולת העוני בקרב משפחות גדולות, משפחות ערביות ומשפחות שלא עובדות. כמו כן עלתה בשנתיים האחרונות חומרת העוני; דהיינו מצב העוני של מי שחי בעוני הוחרף.

כלי חשוב וזמין המיועד לתיקון מצב זה הוא גובה קצבאות הקיום: אלה הן בראש וראשונה קצבת הבטחת הכנסה בגיל העבודה, קצבאות השלמת הכנסה בזקנה וקצבת הנכות הכללית. ההחרפה במצב הכלכלי של מי שחי בעוני נובעת בעיקר משני גורמים: האחד הוא שרמת החיים הכללית עלתה בתקופה זו מהר יותר מעדכון הקצבאות והאחר הוא הרמה הנמוכה של קצבאות הקיום, בפרט אלה שנועדו לאנשים בגיל העבודה. שינוי שיטת עדכונן של הקצבאות והגדלת סכומי הקצבאות כך שאלה יהיו מותאמות טוב יותר למינימום למחיה בכבוד, כפי שהוא מתבטא בקו העוני, ישפרו את המדיניות החברתית בצורה משמעותית בעיקר מבחינת שתי אוכלוסיות: זו שחיה בעוני וזו שחיה בסיכון מתמיד לעוני. חשיבות משימות אלה הוכרה גם על ידי צוות המומחים שגיבש ב-2014 את המלצות דוח הוועדה למלחמה בעוני. לגבי גיל העבודה הצוות הציע הצעות שלא פוגעות בתמריץ לעבודה. חשוב לשים לב לכך שהוכשרו בשנים האחרונות כלים חשובים ובראשם מענק העבודה שבכוחם, יחד עם הדיסריגרד בקצבה לשמור על התמריץ לעבודה. כלי נוסף הוא הרחבתן של הטבות נלוות (שיכון, ארנונה, תרופות וכו׳) לא רק למקבלי קצבת קיום אלא גם למקבלי מענק עבודה. זה יפתור את בעיית ״מלכודת הקצבה״ או ״מלכודת העוני״, דהינו מצב שבו מי שמקבל קצבה חושש מיציאה ממנה עקב אובדן ההטבות הנלוות. מהלך כזה גם יגדיל את מיצוי הזכויות במענק העבודה. כדי להשלים מהלך כזה יש צורך להפוך את ההטבות ליותר אחידות בכל הארץ וליותר נגישות לציבור הרלוונטי. צעד כזה יאיץ את הגידול בשיעור התעסוקה המתרחש בלאו הכי בשנים האחרונות. הוא גם יגביר את התנופה לצמצום האי-שוויון הכלכלי ויגביר את החתירה לעצמאות כלכלית של מי שחי בעוני ובסיכון לעוני.

דוח זה מנתח את המצב נכון לשנת 2015, כאשר אנחנו כבר בפתחה של שנת 2017. במהלך 2016 בוצעו חידושים שייטיבו עם הסיכון לעוני מתמשך כגון תכנית החסכון לכל ילד, הגדלת קצבאות השלמת הכנסה בזקנה ושארים, ותשלום תוספת הותק בזקנה ושאירים גם למי שצבר פחות מעשר שנות ותק בקצבת הזקנה. בעוד שתכנית החסכון ותשלום תוספת הותק הן אוניברסליות וכך משפרות את מצבם לא רק של מי שחי בעוני אלא גם של מי שחי בסיכון להידרדרות לעוני, המהלך השני לא מכיל את האוכלוסיה החיה בסיכון לעוני אלא רק מי שחי בעוני.

חשוב להתמיד במדיניות חברתית אוניברסלית שכן היא מבטיחה בפשטותה שמיצוי הזכויות יהיה גבוה ויתרחב גם למשפחות שחיות בצל הסיכון לעוני.

פרופ׳ דניאל גוטליב
סמנכ״ל מחקר ותכנון

דוח ממדי העוני והפערים החברתיים, 2015[1]

תוכן העניינים

	עמוד
תמצית הממצאים והמגמות	**1**
I ממדי העוני	**3**
1. קו העוני ורמת החיים	3
2. ממדי העוני ב-2014 והתפתחותם בשנים האחרונות	6
3. השפעת תשלומי חובה, קצבאות ומענק עבודה על ממדי העוני	8
4. ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה ואזורים גיאוגרפיים	13
5. עוני מתמשך	23
6. העוני בישראל בהשוואה בינלאומית	26
7. יעד עוני	29
II ממדי האי-שוויון והפערים בהכנסות	**31**
1. האי-שוויון בשנת 2014 ובשנים האחרונות	31
2. האי-שוויון לפי חמישונים	35
III גורמים המשפיעים על עוני ועל אי-שוויון	**40**
לוחות	
לוח 1: ההכנסה החודשית למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח), 2012-2014	4
לוח 2: קו העוני לפי גודל המשפחה, 2014	4
לוח 3: הכנסות משפחתיות מעבודה וקצבאות אוניברסליות כשיעור מקווי העוני, 2014 (%)	5
לוח 4: תחולת העוני (אחוזים) ומספר העניים, 2013-2014	6
לוח 5: תחולות העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ותרומת המיסוי הישיר ותשלומי ההעברה לסוגיהם להפחתת העוני, 2013 ו-2014	11
לוח 6: תחולת העוני של נפשות בוגרות* בחלוקה לפי מין (אחוזים), 1999-2014	16
לוח 7: תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2012 עד 2014	17
לוח 7א: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לפי קבוצות אוכלוסייה (%), 2013 ו-2014	18
לוח 8: חלקם של סוגי משפחות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2013-2014	19
לוח 9: הערכת עומק העוני וחומרתו לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי מדדים נבחרים, 2013 ו-2014	20
לוח 10: תחולת העוני לפי מחוז ולאום, 2013 – 2014	22
לוח 11: אומדן לעוני מתמשך – משקל המשפחות והנפשות בסך העניים שהוצאותיהן הכספיות לנפש תקנית מתחת לקו העוני (אחוזים) 2013 ו-2014	25

[1] הנתונים בדוח זה הופקו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס) במסגרת סקר הוצאות משק הבית והם נותחו על ידי מינהל המחקר והתכנון בביטוח הלאומי.

לוח 12: מדד ג׳יני לאי-שוויון בהתחלקות ההכנסות באוכלוסייה לפי הכנסה כלכלית ופנויה, 1998-2014 32
לוח 13: מקור וסוג הכנסה ותשלומי חובה לפי חמישונים, 2014 והשינוי הריאלי לעומת 2013 37
לוח 14: חלקו של כל חמישון בסך ההכנסות ותשלומי חובה, 2013 - 2014 38
לוח 15: הוצאות לפי חמישונים, שיעורי שינוי ריאליים והתפלגות ההוצאות, 2013 - 2014 39
לוח 16: התפלגות השכר של השכירים והשכירים העניים לפי רמת השכר, 2014 41

תרשימים

תרשים 1: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים, 1998-2014 7
תרשים 2: מדדי עומק וחומרת עוני של האוכלוסיה הכללית, 1998-2014 (1998 = 100.0) 8
תרשים 2א: השפעת כלי המדיניות על ממדי עוני נבחרים ב-2014 9
תרשים 3: השפעה של קצבאות על צמצום תחולת העוני – לפי המוסד המשלם, 2002-2014 12
תרשים 4: תחולת העוני של משפחות עם שני מפרנסים – לפי קבוצות אוכלוסיה, 1998-2014 15
תרשים 4א: תחולת העוני לפי מחוז, 1998 – 2014 23
תרשים 5: שיעורי עוני בקרב נפשות (50% מחציון ההכנסה), מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2011 – 2014; ישראל 2014), הגדרת ה-OECD
א: תחולת העוני לפי ההכנסה הפנויה 27
ב: תחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית 28
ג: תחולת העוני בקרב ילדים 28
תרשים 6: ייצוג תרשימי של שאיפת הוועדה למלחמה בעוני – תחולת העוני בישראל ותוואי השינוי הנדרש בו לצורך התגשמות השאיפה
א: תחולת עוני נפשות לפי הגדרת ה-OECD 30
ב: תחולת עוני ילדים לפי הגדרת ה-OECD 30
תרשים 7: האי-שוויון על פני זמן בישראל – מדד ג׳יני לפי הכנסה כלכלית ופנויה: 1998 עד 2014 33
תרשים 8: מדדי פערים ואי-שוויון נבחרים, 1999 – 2014 34
תרשים 9: מדד ג׳יני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה לנפש תקנית, מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2011 – 2014; ישראל 2014), הגדרת ה-OECD 35
תרשים 10: השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית ב-2014 לעומת 2013, בחלוקה לפי חמישונים (אחוזים) 36
תרשים 11: שיעורי התעסוקה בסקרי הכנסות/הוצאות לעומת סקר כח אדם, 1999-2014 40

תמצית הממצאים

- ב-2015 היו בישראל **460,800** משפחות עניות, שבהן חיו **1,712,900** נפשות, בהן **764,200** ילדים.
- ב-2015 תחולת העוני **התפתחה בצורה לא אחידה**: מחד היא **ירדה** בקרב **נפשות, ילדים וקשישים ומאידך היא עלתה בקרב משפחות.** הירידה בקרב נפשות הייתה מ- 22.0% ב-2014 ל-**21.7%** ב-2015, בקרב ילדים מ-31.0% ל-**30%**, ובקרב קשישים מ-23.1% ב-2014 ל-**21.7%**. **בקרב משפחות** תחולת העוני עלתה בהשוואה ל-2014 - מ-18.8% ל-**19.1%**. מאידך היא **ירדה בקרב נפשות** מ- 22.0% ב-2014 ל-**21.7%** ב-2015 **ובקרב ילדים** היא **ירדה** מ-31.0% ב-2014 ל-**30.0%**.
- **רמת החיים** במונחים של הכנסה כספית חציונית פנויה לנפש תקנית **עלתה ריאלית ב-3.3%** ב-2015, וכך עלה גם קו העוני הנגזר ממנה. לעומת זאת לא עודכנו הקצבאות שכן לפי חוק הן מתעדכנות לפי העלייה במדד נובמבר 2014 מול זה של השנה הקודמת; וזה לא עלה.
- **מדד ג'יני לאי שוויון** בהכנסה הפנויה **ירד** ב-1.6%, והמדד לאי שוויון בהכנסה הכלכלית **ירד** ב-1.2%. מאז תחילת המילניום הנוכחי ירד מדד ג'יני הנמדד לפי ההכנסה הכלכלית בשיעור של כ-9%. הירידה במדד ב-2015 משקפת בעיקר את ההטבה במצבן של האוכלוסיות העובדות **בעשירוני הביניים** שהושפעו **מהעליה בשכר המינימום** שהגיעה ל-6.8% במונחים ריאליים, ומהשינויים החיוביים בתעסוקה.
- **הירידה בתחולת העוני של נפשות וילדים ובמדדי האי-שוויון ב-2015**, משקפות את הגידול המתמשך בשיעורי התעסוקה, בפרט בקרב נשים ערביות וגברים חרדים כמו כן את העלייה בשכר, שנבעה בין היתר מהעלאת שכר המינימום בשיעור ניכר בין שתי השנים המושוות. כמו כן שיעור התעסוקה הוסיף לעלות ושיעור האבטלה המשיך לרדת. גם העלאת בקצבאות הילדים במהלך שנה זו לאחר הקיצוץ בו ב-2013 תרם את חלקו לירידה בתחולת העוני.
- עם זאת **ב-2015 העניים נעשו עניים יותר**. המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני **עלו** ב-2015: יחס פער ההכנסות, שהוא המרחק הממוצע של הכנסת המשפחה העניה מהכנסת קו העוני **עלה** ב-3.2% (מ-34.6% ב-2014 ל-35.7% ב-2015), והמדד לחומרת העוני, (המעניק משקל גבוה יותר לעניים יותר,) **עלה** בשיעור של 2.3%.
- **הירידה בתחולת העוני של נפשות וילדים מצד אחד והעלייה בתחולת העוני של משפחות** מהצד השני, מוסברת בירידה של ממדי העוני בקרב משפחות גדולות יותר (עם ילדים), לעומת עלייה מקבילה בקרב משפחות שאין בהן ילדים (אך אינם משקי בית של קשישים).
- הנתונים מורים כי **אילמלא התערבות הממשלה** באמצעות תשלומי העברה ומיסים ישירים היו תחולות העוני גבוהות יותר. עם זאת תרומת אמצעי המדיניות להפחתת העוני ירדה ב-2.4% ב-2015. הקצבאות והמיסים הישירים חילצו 34.6% משפחות מעוני ב-2015 לעומת 35.5% ב-2013. שיעור הנפשות שנחלצו מעוני עלה במעט מ-24.2% ל-24.5% בין

שתי השנים (לוח 5) ושיעור הילדים שנחלצו מעוני עלה באופן ניכר בכ-20% בין 2014 ל-2015, בין היתר לנוכח העליה המחודשת בקצבאות הילדים (לאחר שקוצצו ב-2013).

- **תחולת העוני של משפחות הקשישים ירדה** מ-23.1% ב-2014 ל-21.7% ב-2015. בדצמבר 2015 הועלו קצבאות זקנה ושאירים בתוספת השלמת הכנסה, במטרה לקרבן לקו העוני בהתאם להמלצות הוועדה למלחמה בעוני. שיפור זה יתבטא בעיקר בשנת 2016.
- **תחולת העוני של משפחות עם ילדים** המהוות למעלה ממחצית מסך המשפחות העניות, **ירדה** בנקודת אחוז בין שתי השנים, כנראה בשל השפעת ההעלאה בקצבאות הילדים שהחלה במאי 2015 אך גם בשל עליה בהכנסה מעבודה שבאה לידי ביטוי גם בירידה בתחולת העוני הכלכלי. **ירידה חדה** בתחולת העוני, של כ-13%, נרשמה **אצל המשפחות החד הוריות** וגם חלקן באוכלוסייה הענייה פחת בכ-16% בין שתי השנים. לעומת זאת עומק העוני עלה בקרב משפחות עם ילדים בכל הגדלים בכ-4%.
- **תחולת העוני של ערבים הוסיפה לעלות** מ-52.6% ב-2014 ל-53.3% ב-2015 וכך גם תחולות עוני ילדים ונפשות, בניגוד למגמה הכללית ולמרות הגידול בקצבאות הילדים. המקור לכך הוא הירידה בהכנסה מעבודה (ובעיקר ירידה ניכרת בהכנסה מעבודה עצמאית) כפי שנרשמה בסקר הוצעות משקי הבית. בדיקה לפי קובץ השכר של רשות המסים מגלה שהן התעסוקה והן השכר עלו ריאלית בקרב ערבים, כך שלא ברור באיזו מידה זוהי תוצאה אמיתית או ממצא שווא עקב מיעוט תצפיות.

- **עלו המדדים לחומרת העוני ועומק העוני** בין שתי השנים, בשיעורים שבין 2%- ל-3%. זו תופעה צפויה למדי במקרה שהיציאה מעוני היא בעיקר דרך עבודה ולא דרך קצבאות, בפרט כאשר הקצבאות נשחקות. לכן העלייה בממדי העוני ניכרת במיוחד בקרב משפחות ללא מפרנסים ומשפחות גדולות. עומק העוני של משפחות עם שני מפרנסים ויותר עלה בשיעור חד של כ-19% בעוד אצל משפחות עם מפרנס אחד הוא ירד במעט.

- **תחולת העוני של נפשות וילדים במשפחות עובדות ירדה** בין 2014 ל-2015 אולם **תחולת העוני של משפחות אלה עלתה במקצת**. **במשפחות** העובדות שיש בהן **מפרנס אחד** עלתה תחולת העוני מ-25.4% ב-2013 ל-25.9% ב-2015, ואילו תחולת העוני של המשפחות עם **שני מפרנסים** נותרה ברמתה מ-2014- 5.6%.

- **תחולת העוני של החרדים ירדה בחדות** בין שתי השנים מ-54.3% ל-48.7% כאשר נצפתה ירידה אף בתחולת העוני הכלכלי בשתי שיטות הזיהוי, דהיינו מקור הירידה בעוני של המשפחות החרדיות נובע לא רק מהגידול בקצבאות הילדים אלא גם מגידול בהכנסה מעבודה בשנה זו.
- ב-2015 תחולת העוני של **המשפחות** בגיל העבודה **שאינן עובדות הוסיפה לעלות, בשיעור חד של כ-9%**, מ-68% לכ-74%. במקביל ירדה במידה ניכרת תרומת אמצעי המדיניות לצמצום העוני בקבוצה זו בכ-22%. חומרת העוני ועומק העוני של משפחות עניות בגיל העבודה שאינן עובדות עלו באופן ניכר (כ-8%) ובמקצת - בהתאמה.
- פילוח האוכלוסייה לפי **גיל** מורה **שעלייה גבוהה** בממדי העוני נרשמה בקבוצת הגיל שבה העוני בישראל הוא הנמוך ביותר – 46 עד גיל הפנסיה. תחולת העוני של קבוצה זו עלתה

בשיעור חד של כ-17% - מ-12.2% ל-14.3%, ולמרות זאת היא עדיין רחוקה בכ-5 נקודות האחוז מתחולת העוני הכללית באוכלוסייה.

- **בהשוואה למדינות ה-OECD נותרה ישראל בראש סולם העוני והאי שוויון**. בשנה זו תחולת העוני של נפשות בישראל הגיעה ל-19.6% והיא הגבוהה ביותר בין מדינות ה-OECD. בנתוני האי שוויון מצבה של ישראל השתפר בהשוואה ל-2014, אם כי עדיין גבוה מהממוצע במדינות המפותחות.
- במהלך 2016 הוחלט על מספר צעדים שצפויים להשפיע לשיפור המצב החברתי: ביולי 2016 הועלה שכר המינימום בפעימה נוספת בשיעור של כ-4% ל-4,825 ₪ לחודש. בינואר 2017 שכר המינימום יעלה ל-5000 ₪. עליות אלה צפויות להשפיע בכיוון של הפחתת ממדי העוני בקרב האוכלוסייה העובדת, שיותר מרבע ממנה משתכרת עד שכר המינימום. עם זאת אמירה זו אינה מהווה תחזית למדדים החברתיים!
- מדצמבר 2015 הועלו בשיעורים ניכרים קצבאות הזיקנה למקבלי השלמת הכנסה, ליחיד ולזוג. צעד זה יבוא לידי ביטוי מלא בדוח העוני של 2016. קצבאות אלה יועלו גם בינואר 2017 ו-2018.
- בתקציב 2017 הוחלט לתת תוספת וותק בזיקנה מהשנה הראשונה (4 פעימות).
- הוחלט להגדיל את הדיסריגרד ולהוריד את שיעור הקיזוז למשפחות חד הוריות בהבטחת הכנסה.
- ב-2016 הוחלט להגדיל את תקציב קצבאות הנכות הכללית בכ-320 מיליון ₪.
- בחודש ינואר 2017 תיפתחנה תכניות חיסכון לכל ילד וילדה במקביל לקצבת ילדים, בהן יופקדו 50 שקלים בחודש לרבות הפקדה רטרואקטיבית ממאי 2015 עד דצמבר 2016. צבירת נכס זה תשפר בטווח הארוך את מצב הנכסים של כל משפחה עם ילדים אך לא תשפיע על המדדים החברתיים בטווח הקצר מאחר שהן לא מהוות הכנסה כספית שוטפת.

I. ממדי העוני

1. קו העוני ורמת החיים

בשנת 2015 עלה התוצר במונחים ריאליים ב-2.5%, בדומה לשיעורים בשלוש השנים האחרונות (בין 2.5% ל-3.0%). למרות הקצב המתון של עליית התוצר, התעסוקה הוסיפה לעלות והאבטלה הוסיפה לרדת: שיעור המועסקים עלה ב-2.8% ואילו שיעור האבטלה ירד מ-5% ל-4.5% בין השנים 2014 ו-2015. התרחבות התעסוקה לוותה בעליית השכר הריאלי ב-2015 ב-2.8%, לאחר עליה מתונה יותר של 1.3% בשנה הקודמת. עליית השכר המצטברת בין השנים 2010 עד 2015 עמדה על כ-6%. רמת האבטלה ירדה לשפל היסטורי ועמדה ב-2015 על 5.3% (בהשוואה ל-5.9% ב-2014)[2].

בדומה לשנתיים שקדמו לה, גם ב-2015 עלו הכנסות משקי הבית לסוגיהן. על פי נתוני סקר הוצאות משקי הבית, שעליו מבוסס הדוח הנוכחי, העלייה בהכנסות התרחשה כתוצאה מגידול בשכר ובתעסוקה, ובעיקר בעקבות העלאת שכר המינימום ב-6.8% ב-2015 לעומת השנה הקודמת, העלאה שהשפיעה בעיקר על עשירוני הביניים (ראו להלן). עם זאת עליה בהכנסות היתה גם ברכיבים נוספים: בחלק מהקצבאות המשולמות על ידי הביטוח הלאומי ובייחוד קצבאות הילדים, וכן בהכנסה מהון (ר' לוח 13).

לוח 1: ההכנסה החודשית למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח), 2013-2015

סוג ההכנסה	2013	2014	2015	השינוי הריאלי בין 2014 ל- 2015 (אחוזים)
ממוצעים				
כלכלית למשפחה	15,662	16,202	16,558	2.8
כלכלית לנפש תקנית	5,935	6,135	6,303	3.4
ברוטו למשפחה	17,715	18,331	18,674	2.5
ברוטו לנפש תקנית	6,854	7,099	7,253	2.8
נטו למשפחה	14,626	15,151	15,431	2.5
נטו לנפש תקנית	5,691	5,904	6,023	2.7
לפי חציון				
חציון הכנסה נטו לנפש תקנית	4,783	4,923	5,053	3.3
קו העוני לנפש תקנית	2,392	2,461	2,527	3.3

[2] הנתונים מבוססים על סקר כוח אדם והשכר הממוצע שמפרסמת הלמ"ס. סקר כח אדם עבר בשנים האחרונות שינויים מרחיקי לכת, בין היתר עקב המעבר מסקר רבעוני לחודשי, הרחבת המדגם במיוחד בפריפריה ובתיאום עם ה-OECD גם ספירת החיילים בצבא הסדיר בכוח העבודה.

ממוצע ההכנסה הפנויה לנפש תקנית עמד על כ-6,020₪. חציון ההכנסה נטו לפי אותה הגדרה עמד על 5,053 ₪ וקו העוני לנפש תקנית, הנגזר ממנו, הגיע ל-2,527 ₪ לחודש. ההכנסה הכלכלית, שהיא הכנסת המשפחה שמקורה בשוק העבודה ובהון, לפני תשלומי מס וביטוח חובה, גדלה בשיעור מתון יותר לעומת 2014 - בכ-2.8%. ההכנסה הפנויה המשפחתית, זו שלאחר הוספת קצבאות ותמיכות אחרות והפחתת תשלומי החובה, עלתה בממוצע ב-2.5% וחציון ההכנסה הפנויה לנפש תקנית כמו גם קו העוני עלו ריאלית ב-3.3%.

קווי העוני למשפחות בגדלים שונים מוצגים בלוח 2 והם מראים כי יחיד עם הכנסה כספית פנויה לחודש הנמוכה מ-3,158 ₪ נחשב לעני, וכך גם זוג, שהכנסתו נמוכה מ-5,053 ₪ לחודש. הכנסה כספית של משפחה בת חמש נפשות, הנמוכה ב-9,475 ₪ לחודש ב-2015 מגדירה משפחה זו כעניה.[3]

לוח 2: קו העוני לפי גודל המשפחה, 2015

מספר הנפשות במשפחה	מספר נפשות תקניות	ש"ח לחודש	תוספת שולית בש"ח
1	1.25	3,158	-
2	2.00	5,053	1,895
3	2.65	6,696	1,642
4	3.20	8,086	1,390
5	3.75	9,475	1,390
6	4.25	10,739	1,263
7	4.75	12,002	1,263
8	5.20	13,139	1,137
9	5.60	14,150	1,011

לוח 3 מראה באיזו מידה עבודה מלאה של לפחות מפרנס אחד שמשתכר שכר מינימום יחד עם הקצבאות שכל אחד זכאי להן (קצבת ילדים אוניברסלית) מספיקות לקיום מינימלי (דהיינו מכסות את קו העוני). יחס גדול מ-100% בלוח זה הוא אינדיקציה לכך שההכנסה מעבודה בתוספת גמלאות אוניברסליות מספיקים כדי לחלץ משפחה בגודל המתאים מעוני. הלוח מראה כי לפי נתוני 2015[4] אם חד-הורית עם ילד אחד נמצאת מתחת לקו העוני אם היא עובדת במשרה מלאה בשכר מינימום (ומקבלת קצבת ילדים) – **זוהי הרעה לעומת השנה הקודמת**.

[3] נספח 13 מראה הכנסות של משפחות בגדלים שונים לפי עשירוני ההכנסה הפנויה.

[4] שכר המינימום עלה באפריל 2015 מ-4,300 ₪ ל-4,650 ₪ ולכן חושב שכר מינימום ממוצע משוקלל לפי חודשי השנה.

גם אם עצמאית עם שני ילדים העובדת במשרה מלאה בשכר מינימום, לא תיחלץ מעוני בלי שתמצא משאבים נוספים בסדר גודל של כ-30% מהכנסתה, כאשר עם יותר משני ילדים ההשלמה הנדרשת גבוהה יותר. זוגות עם ארבעה ילדים ויותר ששני בני הזוג עובדים יחד בשכר מינימום בהיקף של משרה וחצי, יהיו רחוקים מקו העוני בכמעט 30% ועוניים יעמיק ככל שמספר הילדים בבית גדול יותר. גם אם שני בני זוג עובדים במשרה מלאה בשכר מינימום – הם יוכלו להיחלץ מעוני רק אם יש פחות משלושה ילדים במשק הבית. בנספח 20 מוצג לוח כזה כאשר מובא בחשבון גם רכיב מענק העבודה.[5] בנוסף אוכלוסיות מסוימות עשויות להיות מוחרגות ממנו (הזכאות וגודלו של מענק העבודה מושפעים מהרכב משק הבית ומנתונים דמוגרפיים כגון גיל, וכן מגובה ההכנסה מעבודה)[6]. הממצאים בלוח הכולל את המענק (לוח נספח 20ב'), מראים כי על אף התרומה של מענק העבודה להעלאת הכנסתם הפנויה של משקי הבית, יש מקום להעלותו יותר כדי להפכו לאפקטיבי בצמצום העוני, בעיקר בקרב משפחות עם ילדים.

לוח 3: הכנסות משפחתיות מעבודה וקצבאות אוניברסליות כשיעור מקווי העוני, 2015 (%)

הרכב משק הבית	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת וחצי כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* לשתי משרות כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר ממוצע לחודש* למשרה אחת כאחוז מקו העוני	פעמיים ההכנסה פנויה משכר ממוצע לחודש* כאחוז מקו העוני
יחיד	139	-	-	269	-
יחיד עם ילד	90	-	-	176	-
יחיד עם 2 ילדים	71	-	-	138	-
יחיד עם 3 ילדים	61	-	-	119	-
זוג	87	131	174	168	339
זוג עם ילד	68	101	134	129	261
זוג עם 2 ילדים	58	86	113	109	221
זוג עם 3 ילדים	52	75	98	95	192
זוג עם 4 ילדים	47	68	88	86	171
זוג עם 5 ילדים	44	62	80	78	154

* מחושבת כסכום של גודל קצבת ילדים ושכר מינימום או שכר ממוצע בהתאמה בניקוי תשלומי חובה.
* מחושבת כסכום של שכר מינימום או שכר ממוצע ל-2015 בתוספת גודל קצבת ילדים, בניכוי תשלומי חובה. שכר המינימום הממוצע ברוטו ל-2015 הגיע ל-4,563 ₪ והשכר הממוצע ל-9,351 ₪ לחודש.
**ברמת שכר זו לא קיימת זכאות למענק עבודה, ולכן ההכנסה הפנויה אינה כוללת את מענק העבודה. בנוסף, גיל המפרנס איננו מוגבל ל-23 או 55, כפי שמופיע בלוח.

[5] יש לסייג חישוב זה מאחר שכידוע מענק העבודה לא מתקבל באופן אוטומטי ויש לתבוע אותו באופן אקטיבי (על פי מחקרים בנושא נמצא כי שיעור המיצוי שלו הוא בסביבות 60% מהפוטנציאל).
[6] כך, משפחות חד הוריות עובדות המקבלות קצבת הבטחת הכנסה יזכו לקצבה גבוהה יותר תמורת מענק העבודה, על פי שינוי חקיקה שיופעל החל מינואר 2016.

מאז 2006 הקצבאות של הביטוח הלאומי מתעדכנות לפי עליית מדד המחירים לצרכן על בסיס נובמבר[7] ואילו קו העוני מתעדכן לפי העלייה ברמת החיים כפי שהיא נמדדת על ידי ההכנסה הכספית נטו של האחוזון ה-50, מדידה המשקפת בין היתר את הגידול בשכר. לפי שיטה זו נשחק ערך הקצבאות הריאלי באופן משמעותי בהשוואה לרמת החיים של "המשפחה החציונית". כך למשל נשחקה רמת החיים של מי שחי בעיקר מקצבאות מאז 2012 בסדר גודל של 10% במצטבר ב-3 השנים האחרונות. בהסתכלות מאז שינוי שיטת ההצמדה (2006) השחקיה מגיעה לכ-38% במצטבר.[8] ואם כוללים אומדן של שינוי קו העוני לפי המגמה המתקבלת מנוני 1997 עד 2015 (שינוי נומינלי של ההכנסה החציונית נטו של כ-5% לשנה) אזי השינוי המצטבר מול מדד קידום הקצבאות הוא 54 נקודות אחוז, דהיינו קידום הקצבאות מפגר מאז 2006 בממוצע שנתי של כ-5% אחרי העלייה ברמת החיים.

תרשים א: עדכון הקצבאות והשינוי ברמת החיים על פי ההכנסה החציונית, 2012 עד 2017

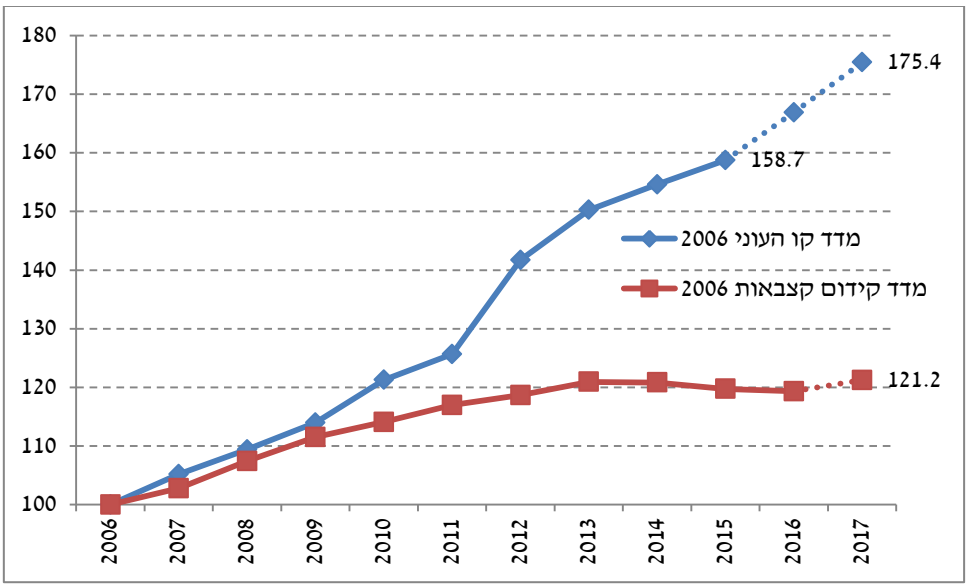

2. ממדי העוני ב-2015 והתפתחותם בשנים האחרונות

ב-2015 עלתה במעט תחולת העוני בקרב **משפחות** בהשוואה ל-2014 מ-18.8% ל-**19.1%** אולם תחולת העוני של **נפשות** ירדה מ- 22.0% ב-2014 ל-**21.7%** ושיעור **הילדים** החיים בעוני ירד מ-31.0% ב-2013 ל-**30.0%** ב-2015.

ב-2015 היו בישראל **460,800** משפחות עניות (עליה של 3.6%) או **1,712,900** נפשות, בהן **764,200** ילדים (ירידה של 1.6%).

[7] אם המדד יורד, כפי שקרה ב-2014 ו-2015 ואולי ב-2016 אזי הקצבאות נשארות ברמה של נובמבר של השנה הקודמת.

[8] עם זאת יש לשים לב לכך שקו העוני מחושב על פי סקר הוצאות משק הבית, שהוא קטן יחסית ועבר תהפוכות רבות בשנים האחרונות. כך למשל לא ברור באיזו מידה העלייה בקו העוני של 2012 מבטאת באמת עליה ברמת החיים או שהיא מבטאת שינוי שנובע מהשינויים הטכניים שבוצעו במעבר מסקר ההכנסות שהיה גדול בכ-8,000 תצפיות בהשוואה לסקר ההוצאות הנוכחי.

לוח 4: תחולת העוני (אחוזים) ומספר העניים, 2014-2015

	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים
2015			
משפחות	29.2	19.1	34.6
נפשות	28.7	21.7	24.5
ילדים	34.7	30.0	13.6
2014			
משפחות	29.1	18.8	35.5
נפשות	29.1	22.0	24.2
ילדים	35.0	31.0	11.3

	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	מספר שחולץ מהעוני לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים
2015			
משפחות	704,800	460,800	244,000
נפשות	2,269,700	1,712,900	556,800
ילדים	884,300	764,200	120,100
2014			
משפחות	689,500	444,900	244,600
נפשות	2,255,600	1,709,300	546,300
ילדים	875,800	776,500	99,300

הירידה בתחולת העוני של נפשות וילדים מצד אחד לעומת העלייה בתחולת העוני של משפחות מצד אחר, מוסברת בירידה של ממדי העוני בקרב משפחות עם ילדים, לעומת עלייה מקבילה בקרב משפחות שאין בהן ילדים אך אינם משקי בית של קשישים. לירידה זו תרמה בין היתר העלאת קצבאות הילדים ב-2015 וההעאה של שכר המינימום, שהתבטאה גם בעלייה של השכר הריאלי.

תרשים 1 מראה את התפתחות תחולות העוני של משפחות, נפשות, ילדים וכן של קשישים - בשנים 1998 עד 2015. תחולת העוני של משפחות חזרה לרמתה מ-2003- כ-19% וכך גם תחולות העוני של ילדים ונפשות, שהתייצבו ברמה של 30% ו-22% בהתאמה, לאחר ירידה ניכרת שהחלה

ב-2012 (עם השינוי המבני של בסיס הנתונים והמעבר מסקר הכנסות לסקר הוצאות[9], אך נמשכה בקצב מתון יותר גם בשנתיים שחלפו מאז ועד 2015.

תרשים 1: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים, 1998-2015

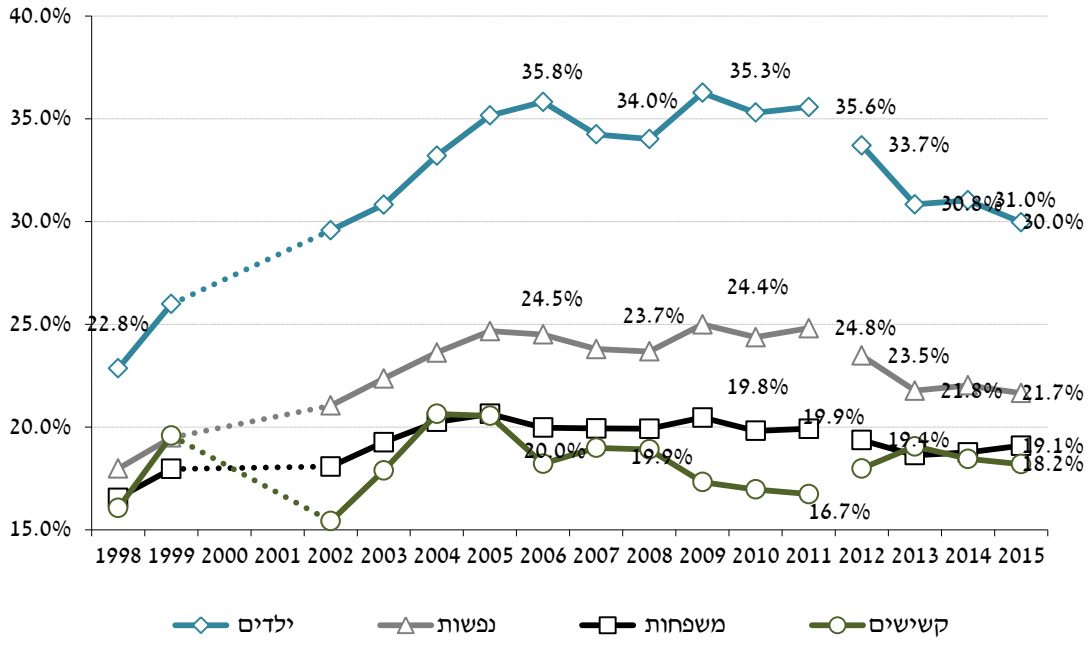

לעומת מדדי תחולת העוני שחלקם עלו במידה מתונה וחלקם ירדו, המדדים לעומק העוני וחומרת העוני עלו בשיעורים גבוהים ב-2015. תרשים 2 מציג את תחולת העוני של נפשות, עומק העוני (יחס פער ההכנסות) והמדד לחומרת עוני (FGT) בשנים 1998-2015. מנתוני התרשים עולה כי עומק העוני הנמדד על פי המרחק של הכנסת המשפחות מקו העוני אשר עלה בכ-6% ב-2014 עלה שוב בכ-3% ועמד על 35.7% ב-2015. גם המדד לחומרת העוני FGT המעניק משקל גבוה יותר לעניים יותר, עלה אם כי בשיעור מתון יותר לעומת שנה שעברה (בכ-2%) בין שתי השנים. יחס פער ההכנסות דומה בערכו בסדר הגודל (בערכו המוחלט) לערכו הגבוה ששרר בשנים 2008-2009, תקופה שבה המשק היה שרוי במיתון, והמדד לחומרת העוני דומה ברמתו לערכו בשנים 2004-2008, לאחר הפעלת התוכנית הכלכלית של 2003 שבמסגרתה קוצצו עמוקות קצבאות הילדים והבטחת ההכנסה. לעומת זאת תחולת העוני של נפשות הגיעה ב-2015 לרמתה הנמוכה ביותר מאז 2002. התופעה צפויה למדי כאשר החילוץ מעוני מובל על ידי שיפורים בתעסוקה ועלייה בשכר, שכן אוכלוסיית הלא-עובדים מגדילה את הפער היחסי שלה מהאוכלוסייה הכוללת (יחס של פי 10 עד 11 ברמת העוני, ר' לוח 9). יתרה מזו חלה בשנתיים האחרונות עלייה ריאלית מצטברת של 1% בלבד (עקב ירידת מחירים מצטברת) ואילו חציון ההכנסה וקו העוני עלו באותו זמן ב-5.8%, כך שבשנתיים אלה חלה התרחבות בפער של כמעט 7%. החמרה כזאת הייתה נמנעת

[9] השבר בין נתוני 2011 ל-2012 נעוץ בשינוי מבני של הסקר שעליו מתבססים הנתונים: עד 2011 התבססו נתוני העוני על סקרי הכנסות (שהיה עד אז מורכב משילוב בין סקר הוצאות המשפחה ותצפיות מסקר כח אדם), והחל מ-2012 הם מתבססים על נתוני סקר הוצאות משק הבית בלבד. על השינויים בהגדרות הסקר ראו בהרחבה בדוח העוני והפערים החברתיים של 2012.

אילו במקום הצמדת רמת הקצבאות למדדי המחירים של חודש נובמבר היו מצמידים אותה לשינויים ברמת החיים כפי שהיא משתקפת בשכר או בהכנסה.

תרשים 2: מדדי עומק וחומרת עוני של האוכלוסיה הכללית, 1998-2015 (1998 = 100.0)

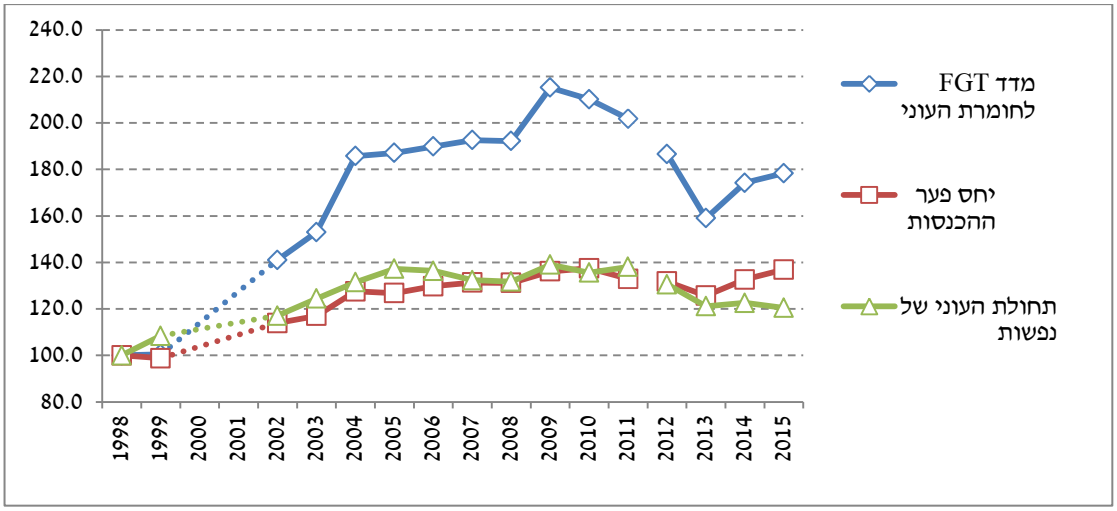

3. השפעת תשלומי חובה, קצבאות ומענק עבודה על ממדי העוני

ההכנסה הכלכלית שמקורה בשוק העבודה ובשוק ההון, מבטאת את העצמאות הכלכלית של המשפחה. לוח 5 מראה כי תחולות העוני לפי ההכנסה הכלכלית (ההכנסה שלפני התערבות ממשלתית ישירה באמצעות מיסוי וקצבאות[10]), נותרה ברמתה מ-2014 (29.2% אצל משפחות) וירדה מעט אצל נפשות וילדים (28.7% ו-34.7% בהתאמה).

הנתונים מורים כי אלמלא התערבות המדינה באמצעות קצבאות ותשלומי חובה היו תחולות העוני גבוהות יותר. עם זאת תרומת אמצעי המדיניות להפחתת העוני ירדה ב-2.4% ב-2015. הקצבאות והמיסים הישירים חילצו 34.6% משפחות מעוני ב-2015 לעומת 35.5% ב-2013. שיעור הנפשות שנחלצו מעוני עלה במעט מ-24.2% ל-24.5% בין שתי השנים (לוח 5) ושיעור הילדים שנחלצו מעוני עלה באופן ניכר בכ-20% בין 2014 ל-2015, כנראה לנוכח העליה המחודשת בקצבאות הילדים (לאחר שקוצצו ב-2013) בשנה זו. ההסבר לירידה בתרומת הקצבאות והמיסים הישירים לחילוץ מעוני של משפחות מקורו בעליית ההכנסה מעבודה ובירידת תשלומי ההעברה של הממשלה כאשר לא כוללים את קצבאות הביטוח הלאומי.

על אף הפרוגרסיביות של מערכת מס הכנסה, תרומת תשלומי החובה הישירים להפחתת העוני היא שלילית, מאחר שדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות משולמים על ידי כלל הציבור, לרבות מעוטי ההכנסה. השפעת תשלומי החובה הישירים מעלים את תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים ואף את חומרת העוני בשיעורים דומים (תרשים 2א) אם כי ב-2015 השפעתם היתה קטנה

[10] הצגת הפער בתחולות העוני הכלכלי עם התחולות לאחר התערבות מצריכה זהירות בניתוח שכן השפעת המדיניות מוטה לפי הסתכלות זו כלפי מעלה: סביר להניח שאלמלא קיומה של מערכת תמיכות כספיות, הפרט היה נאלץ להתאמץ יותר להשיג הכנסות כלכליות ולכן תחולת העוני הכלכלי היתה כנראה נמוכה מזו הנמדדת. עם זאת במקרה של היעדר מערכת רווחה רמה זו הייתה גם דומה לתחולה "לאחר התערבות", שכן במדינה שלא דואגת כלל לאזרחיה או שמערכת הרווחה שלה קמצנית, ממדי העוני בסופו של דבר גבוהים. זאת ניתן לראות בבירור בהשוואה של עוני כלכלי בין מדינות שונות. במדינות בעלות מדיניות ניאו-ליברלית מובהקת, תחולת העוני לפני התערבות נוטה להיות נמוכה יחסית והתחולה לאחר התערבות גבוה יחסית. דוגמאות לכך הן מקסיקו, צ'ילה, ארה"ב וישראל.

יותר בכ-4% מאשר בשנה הקודמת. ההשפעה המצמצמת את ממדי העוני העיקרית היא של קצבאות הביטוח הלאומי ותשלומי העברה אחרים מהממשלה. אולם קצבאות הביטוח הלאומי מהווים כ-72% מסך תרומת תשלומי ההעברה. הקטנה ביותר היא ההשפעה של תמיכת משקי בית באחרים. ההשפעה הגדולה ביותר היא של קצבאות הביטוח הלאומי: הן מקטינות את חומרת העוני באופן חד - בכ-60%.

תרשים 2א: השפעת כלי המדיניות על ממדי עוני נבחרים ב-2015

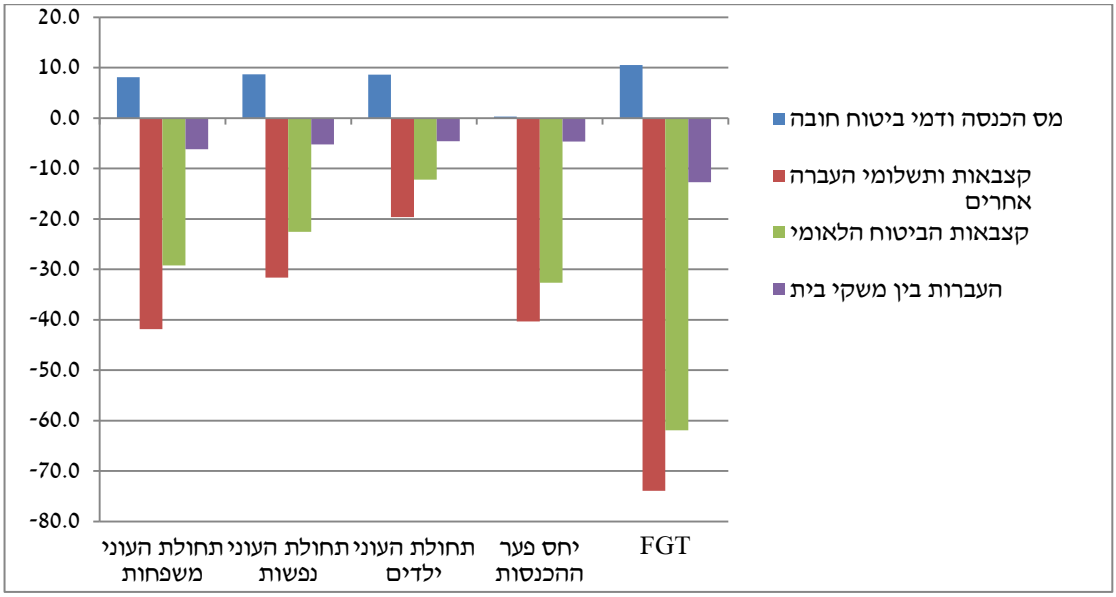

החל מהסקר של השנה שעברה (2014) נאספים נתונים לגבי מענק העבודה ("מס הכנסה שלילי") שמקבלות משפחות שבהן עובדים בעלי שכר נמוך. נספח 20 מראה את הנתונים בחלוקה לפי קבוצות אוכלוסייה. על פי הניתוח הנוכחי נתוני הסקר בנושא זה הם עדיין חלקיים וחסרים מאוד. כך למשל, על פי נתוני הסקר רק כ-42 אלף משפחות קיבלו מענק עבודה ב-2015 בעוד שלפי נתוני רשות המסים לשנת 2015 מספר המקבלים היה כ-250 אלף עובדים ועובדות), והבדלים גדולים קיימים גם בגובה המענק הממוצע. כלומר קיים דיווח חסר לגבי מספר המקבלים ולעומת זאת דיווח יתר לגבי הסכום הממוצע. לפיכך הביטוי של מענק העבודה והשפעתו על ממדי העוני בסקר הוא חסר ולא ניתן להשתמש בו להערכת המצב החברתי של מקבלי מענק העבודה ב-2015. יש לקוות שעם הזמן יטוייבו הנתונים בסקר הנוגעים למענק העבודה, כך שניתן יהיה ללמוד מהם על תרומתו להפחתת העוני והאי-שוויון.[11]

משקלן של קצבאות הביטוח הלאומי, שהן עיקר תשלומי ההעברה, כ-72% מסך התרומה לצמצום העוני, ורכיבי התמיכה ממוסדות ממשלתיים אחרים ותמיכה ממשקי בית אחרים (הכוללים גם חלק מתשלומי המזונות) מהווים כל אחד עוד כ-15% מסך התרומה של תשלומי ההעברה. חלקה

[11] ייתכן אפוא שמדידה נכונה של היבט זה הייתה מצביעה על ממדי עוני נמוכים יותר.

הכולל של הממשלה להפחתת העוני (כולל הביטוח הלאומי) מגיע אפוא לכ-87% מסך התרומה של תשלומי ההעברה לצמצום העוני של משפחות[12].

תרשים 3 מציג את התפתחות שלושת סוגי התמיכות הכספיות הנ"ל מ-2002 ועד 2015. בעוד שמשקלן של קצבאות הביטוח הלאומי ירד בהדרגה מכ-80% ב-2002 לכ-70% ב-2015, משקלם של תשלומי מוסדות ממשלתיים אחרים ותמיכות ממשקי בית פרטיים עלה פי 1.5 לערך לעומת 2002.

12 ישנן העברות נוספות מהממשלה למשפחות, כגון קצבאות בעין, שאינן מובאות כאן בחשבון. אחת החשובות בהן קצבת הסיעוד. תמיכות הניתנות לעסקים שונים במסגרת החוק לעידוד השקעות הון וחוקים אחרים, אשר פועלות להעלאת הרווחים וכתוצאה מכך גם להעלאת ההכנסות של משקי בית אחדים לא מובאות כאן בחשבון. על פי הערכות (שכן לא מפורסמים נתונים על כך), הנהנים העיקריים הם העשירונים הגבוהים.

לוח 5: תחולות העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ותרומת המיסוי הישיר ותשלומי ההעברה לסוגיהם להפחתת העוני, 2014 ו-2015

	תחולות העוני							השפעת כלי המדיניות						
	לפני תשלומי העברה ותשלומי חובה	לאחר תשלומי חובה בלבד	לאחר תשלומי העברה בלבד	לאחר תשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומים ממוסדות ממשלתיים ותשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר העברות ממשקי בית ופרטים בלבד	לאחר תשלומי העברה ותשלומי חובה	מס הכנסה ודמי ביטוח חובה	תשלומי העברה ותשלומי חובה	קצבאות ותשלומי העברה אחרים	קצבאות הביטוח הלאומי	תשלומי העברה של הממשלה וביטוח לאומי	העברות בין משקי בית
2015													
תחולת העוני משפחות	29.2%	31.7%	17.2%	20.6%	18.5%	27.4%	19.1%	7.8	-34.6	-41.2	-29.6	-36.6	-6.1
תחולת העוני נפשות	28.7%	31.6%	19.5%	21.8%	20.6%	27.3%	21.7%	9.1	-24.5	-32.0	-23.9	-28.2	-4.7
תחולת העוני ילדים	34.7%	38.0%	27.5%	29.9%	28.9%	33.2%	30.0%	8.9	-13.6	-20.6	-13.8	-16.6	-4.1
יחס פער ההכנסות	56.2%	56.0%	35.0%	40.2%	37.4%	53.6%	35.7%	-0.3	-36.5	-37.6	-28.5	-33.5	-4.6
מדד חומרת העוני FGT	0.1222	0.1364	0.0336	0.0502	0.0408	0.1071	0.0387	10.4	-68.4	-72.5	-59.0	-66.6	-12.4
2014													
תחולת העוני משפחות	29.1%	31.6%	16.9%	20.7%	18.4%	27.4%	18.8%	8.1	-35.5	-41.8	-29.0	-36.7	-5.8
תחולת העוני נפשות	29.1%	31.8%	19.9%	22.6%	21.1%	27.7%	22.0%	8.7	-24.2	-31.7	-22.3	-27.5	-4.8
תחולת העוני ילדים	35.0%	38.3%	28.1%	30.8%	29.6%	33.5%	31.0%	8.7	-11.3	-19.6	-11.9	-15.4	-4.1
יחס פער ההכנסות	56.3%	56.5%	33.6%	38.0%	35.5%	53.7%	34.6%	0.3	-38.5	-40.3	-32.4	-36.9	-4.6
מדד חומרת העוני FGT	0.1249	0.1396	0.0326	0.0480	0.0388	0.1096	0.0378	10.5	-69.7	-73.9	-61.6	-68.9	-12.3

תרשים 3: השפעה של קצבאות על צמצום תחולת העוני – לפי המוסד המשלם, 2002-2015

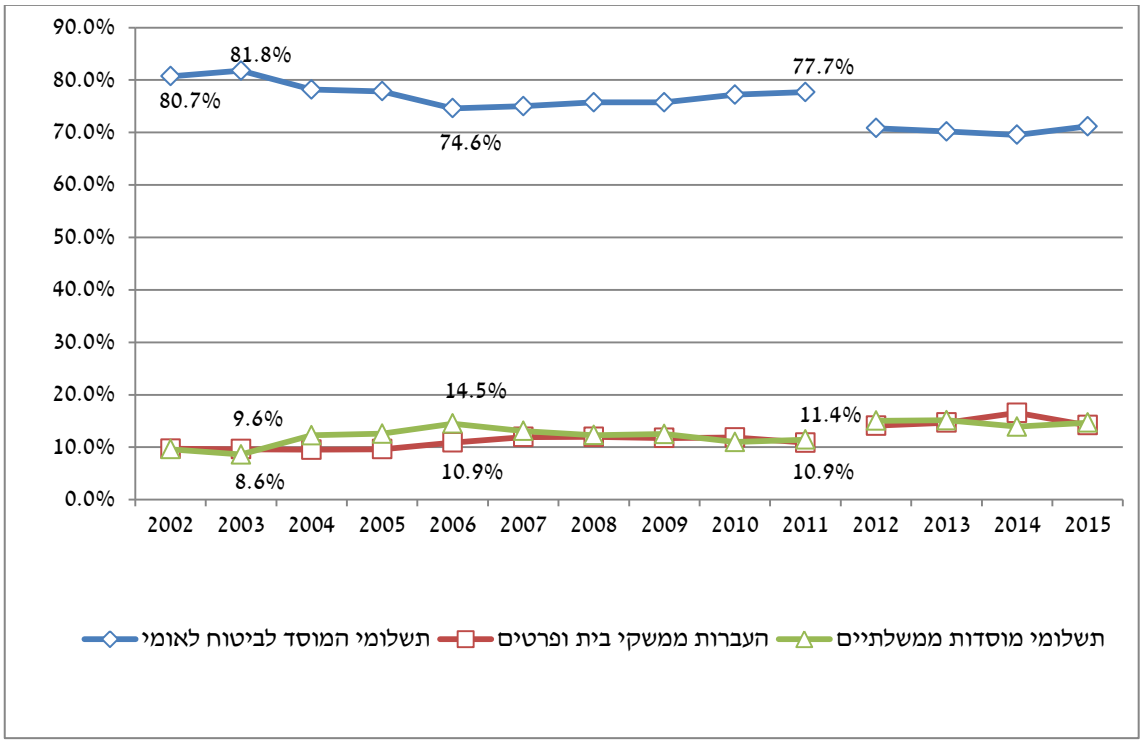

4. ממדי העוני לפי קבוצות אוכלוסייה ואזורים גיאוגרפיים

תחולת העוני של משפחות הקשישים ירדה מ-23.1% ב-2014 ל-21.7% ב-2015. ב-2015 הועלו קצבאות זקנה ושאירים בתוספת השלמת הכנסה, במטרה לקרבן לקו העוני (התואם למצבם המשפחתי) וכן להשוות את מצבם של היחידים והזוגות ביחס לקו העוני, בהתאם להמלצות הוועדה למלחמה בעוני. מדצמבר 2015 הקצבה ליחיד ללא תלויים בתוספת השלמת הכנסה הועלתה בסכומים שבין 135-178 ₪ לפי קבוצות גיל, והקצבה לזוג עלתה בסכומים שבין 511-542 ₪ לחודש לפי קבוצות גיל. שינוי זה צפוי לתת את אותותיו בעיקר בדוח העוני של 2016 שכן ב-2015 בוצע התשלום רק עבור חודש אחד (דצמבר). עם זאת המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני עלו בשיעורים של כ-5% וכ-7% בהתאמה בקבוצה זו וזאת בין היתר בגלל העלייה בקו העוני, כאשר הקצבאות לא עודכנו עקב הירידה במדד המחירים בין נובמבר 2013 לנובמבר 2014.

תחולת העוני של משפחות **ערביות הוסיפה לעלות מ-52.6% ב-2014 ל-53.3% ב-2015** וכך גם תחולות עוני של ילדים ונפשות באוכלוסיה הערבית, וזאת למרות הגידול בקצבאות הילדים. נראה שהמקור לכך הוא הירידה בהכנסה מעבודה (ובעיקר ירידה ניכרת בהכנסה מעבודה עצמאית). בנוסף לתחולת העוני באוכלוסייה הערבית עלו גם המדדים לעומק העוני ולחומרת העוני בין שתי

השנים, בשיעורים שבין -2% ל-3%.[13] בחינה יותר לעומק של העוני באוכלוסייה הערבית מגלה כי היה שוני לגבי ממצא זה באזורים השונים (לוח 10): כך למשל ירדה תחולת העוני בירושלים, בצפון (לא כולל חיפה) ובמרכז. לעומת זאת הייתה עלייה חדה בממדי העוני בחיפה ובמרכז (להוציא עוני בקרב ילדים). לגבי תל אביב והדרום אנו לא מציגים תוצאות עקב מיעוט או היעדר תצפיות. פירוט התוצאות לפי איזורים הוא בעייתי במיוחד לנוכח מיעוט התצפיות אך מעניין לציין שהתוצאה שהתקבלה לגבי האוכלוסיה הערבית הוכתבה בעיקר מנתוני חיפה, שכן הכיוון שם היה מנוגד לזה של האיזורים האחרים והוא שהכריע את הכף. לכן חשוב לבחון את המידע לפני שנסיק באופן גורף לגבי האוכלוסיה הערבית כולה. יתרה מזו לפי קובץ השכר של רשות המסים שיעורי התעסוקה עלו (עבור נשים) או היו יציבים (עבור גברים) והשכר הריאלי עלה הן לגבי נשים והן לגבי גברים ערבים וב-2015 עלייה זאת הייתה בשיעור משמעותי (תרשימים ב' ו-ג').

[13] יצוין שנתוני העצמאים אינם יציבים מבחינה סטטיסטית והם נתונים לטעויות דגימה ולבעיות שיעור ההשבה בשל מיעוט תצפיות.

תרשימים ב' ו-ג' – תעסוקה ושכר בקרב ערבים: גברים ונשים

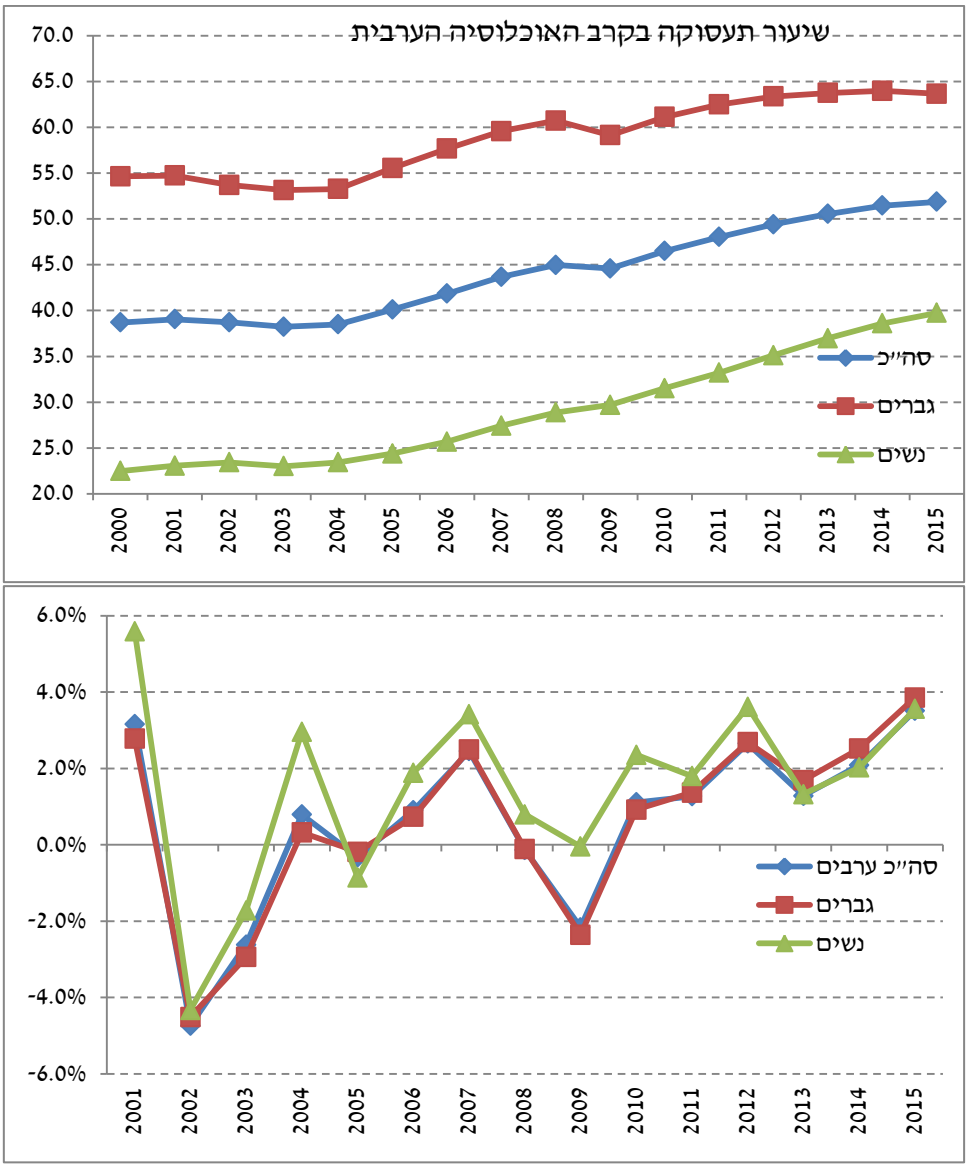

המקור: קובץ השכר של רשות המסים, 2000 עד 2015.

תחולת העוני של משפחות חד-הוריות ירדה ב-13% מ-25.1% ב-2014 ל-21.8% ב-2015 וגם חלקן באוכלוסייה הענייה פחת בכ-16%. ירידה חדה זו נובעת הן משיפור בתרומת המדיניות להפחתת העוני, שכן גם פער ההכנסות וחומרת העוני הצטמצמו בהשוואה לשנה הקודמת. תרומת המדיניות בקרב קבוצה זו עלתה ב-8%. כמו כן עלו גם ההכנסות מעבודה בשיעור דומה, בין היתר עקב ההגדלה של שכר המינימום ושל מאמץ העבודה. כך למשל עלו שעות העבודה ב-3.4% בין שתי השנים. תחולת העוני של נפשות במשפחות חד-הוריות ירדה אף היא כ-6% אולם תחולת העוני של ילדים במשפחות חד-הוריות נותרה ברמתה משנה שעברה (כ-30%). עומק העוני וחומרתו כמעט ולא השתנו.

זו השנה השניה שבה נשאלו מרואיינים ממשפחות יהודיות באשר להגדרתם הסובייקטיבית את מידת דתיותם, כך שלמאפייני ראש משק הבית התווסף המשתנה "חרדי לפי הגדרה סובייקטיבית" שהחליף את ההגדרות העקיפות של אוכלוסיית החרדים מהשנים הקודמות.[14]

ההשוואה בין שתי ההגדרות מראה כי שיעורי העוני בקרב נפשות, ילדים וקשישים חרדים גבוהים מאלה של ההגדרה לפי בית ספר אחרון וזאת כאשר שיעור התעסוקה של גברים חרדיים גבוה יותר לפי ההגדרה הסובייקטיבית. בקרב נשים המצב הפוך. משקל המשפחות החרדיות באוכלוסיה ובאוכלוסיית העניים גבוה באופן ניכר לפי ההגדרה הסובייקטיבית. האוכלוסייה החרדית בישראל מהווה אפוא כעשירית מסך האוכלוסייה הישראלית (לוח 8)..

תחולת העוני של החרדים ירדה בחדות בין שתי השנים (לפי ההגדרה הסובייקטיבית) מ-54.3% ל-48.7% כאשר נצפתה ירידה אף בתחולת העוני הכלכלי, דהיינו מקור הירידה בעוני המשפחות החרדיות נובע כנראה הן מהגידול בהכנסה מעבודה והן מהגידול בקצבאות הילדים. ואכן לפי נתוני הסקר גדל במידה ניכרת מספר המשפחות החרדיות עם שני מפרנסים בין שתי השנים. הירידה בתחולת העוני ניכרת גם לגבי נפשות וילדים.

על פי נתוני הסקר יש סיבה נוספת לירידה בתחולת העוני של משפחות חרדיות והיא ירידה בגודל משפחה: השוואה בין שתי השנים מעלה כי מספר המשפחות החרדיות ללא ילדים (שתחולת העוני שלהן נמוכה יותר) עלה בין שני הסקרים בכ-17%. גם בקרב המשפחות עם ילדים, גדל חלקן של המשפחות עם 1-3 ילדים בהשוואה למשקלן באוכלוסיה של משפחות גדולות יותר. על פי נתונים נוספים במנהל המחקר נראה כי אמנם קיים תהליך כזה אך הוא איטי כך שייתכן שהעליה החדה בשיעור המשפחות החרדיות הקטנות יותר מושפעת מהקושי לדגום קבוצה זו בצורה טובה. יחס פער ההכנסות שמשקף את עומק העוני ומדד FGT לחומרת העוני עלה בשיעור של כ-10% וכ-5% בהתאמה מ-2014 ל-2015. **על פי נתוני סקר 2015 חלקן** של המשפחות העניות החרדיות בסך המשפחות העניות מגיע **ל-17.0%**.

תחולת העוני של משפחות עובדות עלתה במקצת אולם תחולת העוני של נפשות וילדים במשפחות אלו ירדה בין 2014 ל-2015.

במשפחות העובדות שיש בהן **מפרנס אחד** עלתה תחולת העוני מ-25.4% ב-2013 ל-25.9% ב-2015, ואילו תחולת העוני של המשפחות עם **שני מפרנסים** נותרה ברמתה מ-2014- 5.6%. עם זאת עומק העוני של משפחות עם שני מפרנסים ויותר עלה בחדות בשיעור של כ-19% (וחומרת העוני בשיעור כפול מכך) בעוד אצל משפחות עם מפרנס אחד הוא ירד במעט (בכמחצית האחוז).

תרשים 4 מציג את תחולת העוני של משפחות עם שני מפרנסים ויותר: תחולת העוני של סך האוכלוסיה עלתה במקצת תוך יציבות יחסית של הלא-חרדים, המהווים את הקבוצה העיקרית. כאמור לעיל גדל מספר המשפחות החרדיות שבהן הגברים הצטרפו לתעסוקה כאשר שיעור התעסוקה בקרב הנשים היה כבר קודם גבוה יחסית. מאחר שמדובר עדיין בקבוצה קטנה בקרב

[14] לפי הגדרה זו, ההשתייכות לזרם ביהדות נקבעת באופן ישיר על פי הזדהות עצמית של הנשאלים, כך שמתייתר הצורך לנחש זהות זו על פי משתנים אחרים אשר אינם תמיד זהים לגבי כל המשתייכים לזרם החרדי (או זרם אחר) ביהדות.

המשפחות החרדיות, האומדנים לגבי קבוצה זו של זוגות עובדים מצומצמים ולכן תנודתיים. יחד עם זאת משפיע הדבר על תחולת העוני וחומרתו בקרב המשפחות עם 2 מפרנסים שכן תחולת העוני וחומרת עוני בקרב חרדים הן פי 4 עד 5 ובערך פי 10 בהתאמה. תופעה דומה קורית אצל ערבים שם האישה יותר ויותר מצטרפת לשוק העבודה אך בממדים קטנים יותר מאשר בקרב הגברים החרדים. כאמור לעיל, בעוד שהנתונים לגבי המשפחות היהודיות הלא חרדיות יציבים למדי, ניתן להבחין בעליה ניכרת תוך תנודתיות גדולה, הנובעת בין היתר מהקושי להבדיל בין חרדים ללא-חרדים (עד 2013) ומגודלי המדגמים המקבילים לשתי קבוצות האוכלוסייה הקטנות יותר, ערבים וחרדים.[15]

תחולת העוני של **משפחות עם ילדים** המהוות למעלה ממחצית מסך המשפחות העניות, ירדה בנקודת אחוז בין שתי השנים, זאת בשל ההשפעות של ההעלאה בקצבאות הילדים מחד, וכנראה בשל הגידול בתעסוקה ובשכר.[16] השיפור בתפקוד החרדים בשוק העבודה נראית בין היתר בירידה בשיעור העוני הכלכלי. ההעלאה בחזרה של קצבת הילדים, שלגביה הוחלט במאי 2015, בוצעה רק בנובמבר 2015 וזאת עבור שבעת החודשים בבת אחת. הירידה בתחולת העוני קיימת בפרט אצל המשפחות הקטנות (1-3 ילדים) בעוד אצל המשפחות הגדולות (5 ילדים ויותר) ישנה עליה בתחולת העוני (2%) ובעיקר בתחולת העוני הכלכלי (9%), ואכן לפי נתוני הסקר ישנה ירידה חדה בשיעורי התעסוקה בקרב קבוצה זו וההכנסות מעבודה יורדות בכ-14%. יצויין שחלקן של המשפחות העניות עם ילדים בסך האוכלוסייה העניה ירד ב-2015 בשיעור של 6.5%. לעומת זאת יחס פער ההכנסות למדידת עומק העוני עלה בקרב משפחות עם ילדים בכל הגדלים בכ-4%.

[15] בעיות סטטיסטיות אלה מתבטאות בתנודתיות על פני זמן של תחולת העוני: תחולת העוני של חרדים בקבוצה זו עלתה מ-2003 עד לרמתה הגבוהה ביותר (כ-20%) ב-2005. ב-2008 שוב החלה לעלות תחולת העוני, ב-2014 הגיעה לרמת שיא של כ-30% וב-2015 ירדה שוב באופן ניכר לכ-23%. בקרב הערבים נשמרה תחולת העוני של משפחות עם שני מפרנסים סביב רמה של 10% אך החל מ-2009 החלה לעלות עד לכ-25% ב-2013. ב-2015 הגיעה תחולת העוני בקרב משפחות אלו לכ-20%.

16 כפי שהוסבר בדוח ממדי העוני של 2013 קשה לנתח את נתוני התעסוקה על בסיס סקר ההוצאות. יחד עם זה רואים בשנים האחרונות תנופה ניכרת ומתמשכת בתעסוקת גברים חרדים.

תרשים 4: תחולת העוני של משפחות עם שני מפרנסים – לפי קבוצות אוכלוסיה, 1998-2014

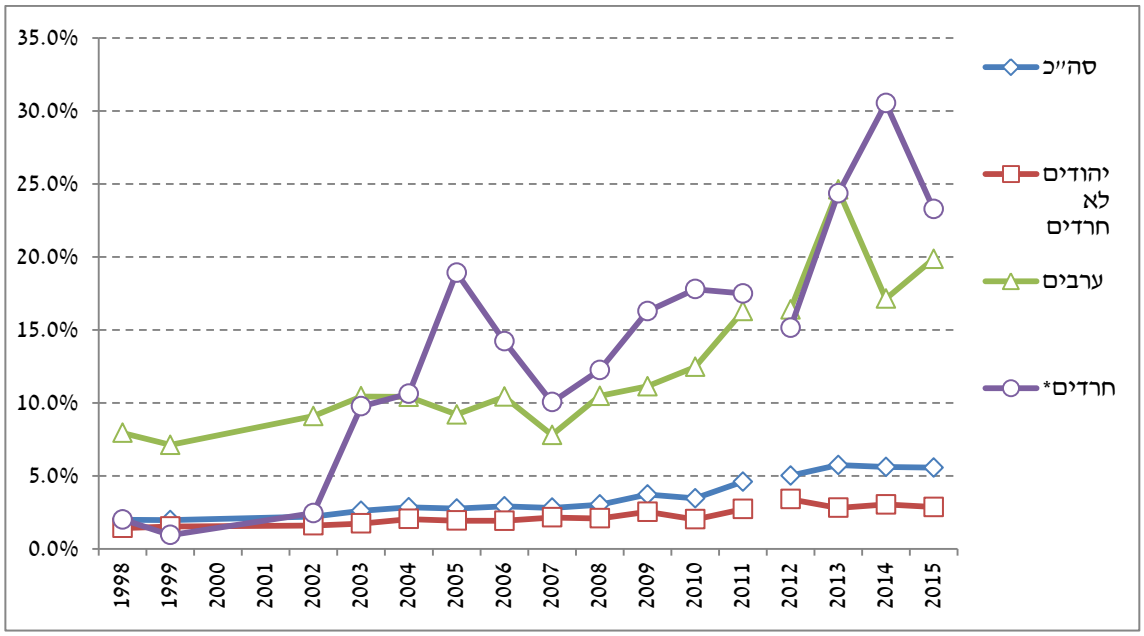

בתחולת העוני לפי קבוצות מגדר לא היו שינויים גדולים ב-2015. תחולת העוני של גברים נותרה כמעט ללא שינוי - 17.0% וזאת על אף הירידה בתחולת העוני לפי ההכנסה הכלכלית, ותחולת העוני של נשים נותרה גם היא ברמתה – 18.4%.

תחולת העוני של עולים הוסיפה לרדת מ-18.0% ב-2014 ל-17.7% ב-2015 ובכך ממשיכה מגמת ירידה רצופה לאורך השנים האחרונות למעט עליה ב-2013, אם כי בתחולת העוני לפי הכנסה כלכלית היתה עליה, ובעומק העוני עליה חדה של 11%. כלומר, שיעור העניים באוכלוסיית העולים פוחת בעקביות ורמת העוני בקרב קבוצה זו נמוכה מאשר בכלל האוכלוסייה. עם זאת העוני של מי שנותרים עניים עמוק יותר. תרומת תשלומי ההעברה לחילוץ מעוני גבוהה מאוד בקרב אוכלוסייה זו (החופפת בחלקה את אוכלוסיית הקשישים) והיא הוסיפה לעלות ב-2.4 נקודות האחוז בין שתי השנים המושוות והגיעה לכ-51% ב-2015.

לוח 6: תחולת העוני של נפשות בוגרות* בחלוקה לפי מין (אחוזים), 1999-2015

שנה	גברים			נשים		
	לפני תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	שיעור הירידה בתחולת העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	שיעור הירידה בתחולת העוני כתוצאה מתשלומי העברה ומיסים
1999	25.6	15.2	40.5	30.9	17.1	44.8
2002	27.0	16.2	40.0	31.5	16.9	46.3
2003	27.7	17.4	37.1	32.8	18.8	42.6
2004	27.6	18.0	34.7	32.2	19.7	38.8
2005	28.2	18.7	33.6	32.0	20.2	36.9
2006	26.8	18.2	32.2	32.1	19.6	38.9
2007	26.8	18.1	32.6	30.8	19.2	37.6
2008	26.3	17.6	33.1	31.4	19.5	38.0
2009	27.9	18.8	32.7	31.8	20.0	36.9
2010	26.7	18.2	31.8	31.3	19.9	36.4
2011	27.3	18.8	31.3	32.0	20.3	36.4
2012	25.2	17.3	31.4	30.2	19.7	34.7
2013	23.1	16.5	28.6	27.6	18.4	33.3
2014	24.3	17.1	29.6	28.1	18.3	34.7
2015	23.6	17.0	28.2	27.9	18.4	34.1

* נשים וגברים בגילאי 18 ומעלה.

ב-2015 **תחולת העוני של המשפחות שאינן עובדות בגיל העבודה עלתה** בכ-9%, מ-68% לכ-74%. במקביל ירדה במידה ניכרת תרומת אמצעי המדיניות לצמצום העוני בקבוצה זו בכ-22%. יחד עם זאת תחולת העוני של ילדים במשפחות אלו ירדה מעט וחלקן בסך האוכלוסייה הענייה נותר ברמה של כ-20% (במדידה לפי ההכנסה הפנויה) וירד לפי ההכנסה הכלכלית בשל ירידה בהכנסות מהון. מצבן של משפחות עניות בגיל העבודה שאינן עובדות הורע אף הוא: עומק העוני עלה במקצת ואילו חומרת העוני עלתה בכ-8% בין שתי השנים.

פילוח האוכלוסייה **לפי גיל ראש משק הבית** מורה שעלייה גבוהה בממדי העוני נרשמה בקבוצת הגיל שבה העוני בישראל הוא הנמוך ביותר– 46 עד גיל הפנסיה. תחולת העוני של קבוצה זו עלתה בשיעור חד של כ-17% - מ-12.2% ל-14.3%, אך יחד עם זאת היא עדיין נמוכה בכ-5 נקודות האחוז מתחולת העוני הכללית באוכלוסייה.

לוח 7: תחולת העוני של משפחות לפי קבוצות אוכלוסייה (אחוזים), 2013 עד 2015

	הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים			הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים			שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
כלל האוכלוסייה	28.6	29.1	29.2	18.6	18.8	19.1	34.9	35.5	34.6
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:									
יהודים	24.5	24.7	24.8	13.7	13.6	13.8	44.3	45.2	44.5
חרדים (לפי גישת ביה"ס האחרון)*	64.5	66.7	61.6	52.1	52.4	48.6	19.3	21.4	21.2
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**		65.8	61.3		54.3	48.7		17.5	20.5
עולים	34.5	35.1	36.3	18.5	18.0	17.7	46.4	48.8	51.2
ערבים	55.8	57.2	57.5	51.7	52.6	53.3	7.4	8.0	7.3
משפחות עם ילדים - סך הכול	27.4	28.0	27.2	23.0	23.3	22.3	16.1	16.7	18.2
1-3 ילדים	21.5	22.8	22.2	17.4	17.9	17.0	19.3	21.5	23.2
4 ילדים ויותר	58.0	56.2	53.7	52.3	52.7	49.7	9.9	6.2	7.4
5 ילדים ויותר	66.6	62.7	68.5	60.0	60.7	61.8	9.8	3.2	9.8
משפחות חד הוריות	41.8	41.9	38.4	27.5	25.1	21.8	34.2	40.0	43.4
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:									
עובד	17.9	18.7	18.9	12.5	13.1	13.3	29.9	29.6	29.8
שכיר	17.8	19.0	19.0	12.3	12.8	13.1	31.0	32.7	30.9
עצמאי	17.0	16.4	18.6	13.2	15.2	14.4	22.8	7.5	22.5
לא עובד בגיל עבודה	91.2	92.0	93.4	72.9	68.0	74.4	20.0	26.1	20.3
מפרנס אחד	35.7	36.5	36.9	24.1	25.4	25.9	32.5	30.3	29.6
שני מפרנסים ויותר	7.4	7.7	8.0	5.7	5.6	5.6	22.3	27.5	30.4
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:									
עד 29	29.9	32.5	31.3	21.7	22.5	24.3	27.4	30.9	22.5
בגילאי 30 - 44	24.4	24.8	23.7	19.4	19.5	18.1	20.7	21.3	23.9
בגילאי 45 עד גיל הפנסיה	17.7	17.5	20.0	12.6	12.2	14.3	29.1	30.1	28.3
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:									
קשישים***	48.0	48.7	46.6	22.1	23.1	21.7	53.9	52.5	53.3
בגיל הפנסיה לפי חוק****	51.4	51.4	51.0	23.5	24.1	23.5	54.3	53.1	53.8
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:									
עד 8 שנות לימוד	68.7	68.6	68.0	46.1	46.8	44.9	33.0	31.8	34.0
בין 9 ל-12 שנות לימוד	30.8	32.1	32.0	21.0	21.2	22.3	31.6	34.1	30.2
13 ומעלה שנות לימוד	21.0	21.2	21.7	12.8	13.0	13.2	39.2	38.7	39.4

* סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 7א: תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים* לפי קבוצות אוכלוסייה, 2014 ו-2015

	2014				2015			
	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים
כלל האוכלוסייה	18.8	22.0	31.0	18.5	19.1	21.7	30.0	18.2
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:								
יהודים	13.6	14.9	21.6	14.4	13.8	14.1	19.8	15.2
חרדים (לפי גישת ביה"ס האחרון)*	52.4	59.0	67.3	20.1	48.6	53.7	61.5	23.1
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	54.3	59.7	66.1	37.1	48.7	55.4	63.1	29.0
עולים	18.0	17.3	23.5	23.2	17.7	17.2	22.1	22.1
ערבים	52.6	54.0	63.5	64.1	53.3	54.8	65.6	52.2
משפחות עם ילדים - סך הכול	23.3	26.9	31.0	23.0	22.3	25.8	30.0	15.9
1-3 ילדים	17.9	18.4	19.4	20.6	17.0	17.4	18.6	11.7
4 ילדים ויותר	52.7	54.9	55.8	-	49.7	52.4	53.1	-
5 ילדים ויותר	60.7	63.1	64.2	-	61.8	63.8	64.0	-
משפחות חד הוריות	25.1	26.0	29.9	22.3	21.8	24.4	29.9	11.1
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:								
עובד	13.1	18.1	26.7	5.4	13.3	17.6	25.7	5.5
שכיר	12.8	17.8	26.2	5.2	13.1	17.4	25.4	5.2
עצמאי	15.2	19.8	29.1	6.0	14.4	18.9	27.7	6.8
לא עובד בגיל עבודה	68.0	78.9	89.7	-	74.4	82.4	89.2	-
מפרנס אחד	25.4	41.8	59.0	7.2	25.9	41.0	60.0	6.9
שני מפרנסים ויותר	5.6	7.6	10.5	3.0	5.6	7.7	10.7	3.3
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:								
עד 29	22.5	25.9	40.6	13.8	24.3	24.2	38.2	9.0
בגילאי 30 - 44	19.5	25.6	31.8	8.2	18.1	24.1	30.2	8.8
בגילאי 45 עד גיל הפנסיה	12.2	14.4	23.3	6.6	14.3	16.4	24.7	9.0
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:								
קשישים***	23.1	21.4	32.5	21.6	21.7	19.8	17.9	21.0
בגיל הפנסיה לפי חוק****	24.1	22.6	-	22.0	23.5	22.3	24.8	21.6
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:								
עד 8 שנות לימוד	46.8	52.7	77.1	40.1	44.9	47.9	66.3	39.9
בין 9 ל-12 שנות לימוד	21.2	25.6	39.1	16.1	22.3	25.9	39.5	15.7
13 ומעלה שנות לימוד	13.0	15.8	22.5	12.1	13.2	15.6	21.5	11.9

הערה: עבור התאים הריקים המסומנים ב- '-', אין בסקר הוצאות מספיק תצפיות על מנת לחשב נתון מהימן

* סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 8: חלקם של סוגי משפחות בכלל האוכלוסייה ובאוכלוסייה הענייה לפי מאפיינים דמוגרפיים ותעסוקתיים, 2014-2015

	כלל האוכלוסייה		האוכלוסייה הענייה			
			לפני תשלומי העברה ומיסים		לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:						
יהודים	86.7	86.6	73.8	73.5	62.6	62.4
חרדים (לפי גישת ביה"ס האחרון)*	3.8	4.5	8.8	9.6	10.7	11.5
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	6.0	6.6	13.7	13.9	17.5	16.9
עולים	19.8	19.7	23.9	24.5	19.0	18.3
ערבים	13.3	13.4	26.2	26.5	37.4	37.6
משפחות עם ילדים - סך הכול	44.9	44.7	43.2	41.7	55.8	52.1
1-3 ילדים	37.9	37.5	29.7	28.5	36.1	33.5
4 ילדים ויותר	7.0	7.2	13.5	13.2	19.6	18.6
5 ילדים ויותר	3.0	3.2	6.5	7.5	9.7	10.3
משפחות חד הוריות	5.3	5.3	7.7	6.9	7.1	6.0
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:						
עובד	79.5	79.9	51.0	51.8	55.7	55.6
שכיר	68.3	69.5	44.7	45.1	46.6	47.7
עצמאי	11.2	10.4	6.3	6.6	9.1	7.8
לא עובד בגיל עבודה	5.4	5.1	17.2	16.5	19.7	20.1
מפרנס אחד	30.2	30.2	37.9	38.1	41.0	41.1
שני מפרנסים ויותר	49.2	49.7	13.1	13.6	14.7	14.5
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:						
עד 29	16.7	17.0	18.7	18.3	20.0	21.7
בגילאי 30 - 44	35.0	34.3	29.8	27.8	36.3	32.4
בגילאי 45 עד גיל הפנסיה	29.1	29.3	17.5	20.1	18.9	22.0
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:						
קשישים***	21.1	22.7	35.4	36.2	26.1	25.8
בגיל הפנסיה לפי חוק****	19.2	19.4	34.0	33.8	24.7	23.9
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:						
עד 8 שנות לימוד	7.8	7.9	18.4	18.5	19.5	18.6
בין 9 ל-12 שנות לימוד	37.9	37.2	42.0	40.8	42.9	43.6
13 ומעלה שנות לימוד	54.2	54.8	39.6	40.7	37.7	37.8

* סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

**לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

לוח 9: הערכת עומק העוני וחומרתו לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי מדדים נבחרים, 2014 ו-2015

	יחס פער ההכנסות		מדד FGT		מדד SEN	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
כלל האוכלוסייה	**34.6**	**35.7**	**0.038**	**0.039**	**0.105**	**0.105**
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:						
יהודים	31.5	32.6	0.022	0.023	0.066	0.064
חרדים (לפי גישת ביה"ס האחרון)*	34.3	37.7	0.097	0.102	0.275	0.270
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	33.9	36.9	0.096	0.100	0.275	0.270
עולים	25.9	28.6	0.020	0.023	0.065	0.070
ערבים	38.4	39.3	0.106	0.110	0.276	0.281
משפחות עם ילדים - סך הכול	35.5	36.9	0.048	0.047	0.130	0.126
1-3 ילדים	32.5	33.7	0.029	0.028	0.083	0.080
4 ילדים ויותר	38.9	40.2	0.110	0.107	0.283	0.272
5 ילדים ויותר	38.2	41.3	0.125	0.134	0.323	0.335
משפחות חד הוריות	35.2	35.3	0.046	0.041	0.125	0.116
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:						
עובד	31.7	32.8	0.026	0.026	0.079	0.078
שכיר	31.1	31.9	0.025	0.024	0.076	0.075
עצמאי	35.4	38.3	0.035	0.039	0.095	0.098
לא עובד בגיל עבודה	51.1	52.1	0.255	0.276	0.516	0.548
מפרנס אחד	35.0	34.8	0.070	0.065	0.196	0.188
שני מפרנסים ויותר	23.9	28.4	0.007	0.010	0.026	0.031
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:						
עד 29	35.5	36.0	0.047	0.046	0.126	0.121
בגילאי 30 - 44	35.3	37.3	0.044	0.045	0.122	0.120
בגילאי 45 עד גיל הפנסיה	36.8	36.3	0.029	0.030	0.074	0.080
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:						
קשישים***	25.6	26.8	0.020	0.022	0.075	0.073
בגיל הפנסיה לפי חוק****	25.2	26.0	0.020	0.023	0.077	0.080
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:						
עד 8 שנות לימוד	36.8	38.9	0.094	0.097	0.256	0.248
בין 9 ל-12 שנות לימוד	34.9	35.8	0.045	0.046	0.123	0.125
13 ומעלה שנות לימוד	33.4	34.5	0.026	0.027	0.073	0.074

* סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין
** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 14 על שני חלקיו מציג את המובהקות של הנתונים הסטטיסטיים בדוח זה לפי קבוצות אוכלוסייה. הלוח מראה כי על אף השינויים הרבים בממדי העוני, רק לגבי חלק קטן מקבוצות האוכלוסייה השינויים בין 2014 ל-2015 נמצאו מובהקים מבחינה סטטיסטית (למשל: הירידה בעוני של חרדים; העליה בעוני של גילאי 46 עד לפנסיה ועוד). נספח 14ב מדגים כי גם בהסתכלות לאורך זמן, למעט השנים 2003-2004 שבהן היתה קפיצה בממדי העוני, בד"כ השינויים בממדי העוני עד 2011 לא היו מובהקים מאז. גם בסדרה החדשה, שמתחילה מ-2012 לאחר השבר שהיה בשנה זו בעקבות ביטול סקר הכנסות והסתמכות על סקר הוצאות (שמספר התצפיות בו קטן יותר) – לא היו שינויים מובהקים בתחולת העוני הכללית לאורך זמן. [ראו מייל שלי בנושא לגבי נספח 14ב מקובץ]

לוח 10 מציג את ממדי העוני לפי מחוזות ולפי לאום. כבשנה שעברה גם ב-2015 מוצגים ממדי העוני בחלוקה לפי ערים נבחרות גדולות, לפי מחוזות ולפי לאום. בחלק מהקטגוריות התוצאות תנודתיות בשל מיעוט תצפיות, במיוחד לגבי הבדואים בדרום.

במחוז ירושלים ובפרט בעיר ירושלים היתה עליה בכ-4% בתחולת העוני של משפחות בין 2013 ל-2014 אולם ב-2015 תחולת העוני של נפשות ירדה במחוז ירושלים מ-46.1% ל-43.9% ובעיר ירושלים מ-48.6% ל-46.5%, ותחולת העוני של ילדים ירדה אף היא בכ-2% במחוז ירושלים ובכ-4% בעיר ירושלים. העליה בתחולת העוני של משפחות בירושלים נובעת מהגידול בתחולת העוני של משפחות יהודיות שכן אצל המשפחות הערביות במחוז זה היתה ירידה קלה בתחולת העוני הגבוהה מאוד בקרב משפחות ערביות במחוז. יחד עם זאת המגמה המסתמנת בכלל האוכלוסייה של ירושלים היתה משותפת הן ליהודים והן לערבים ותחולות העוני של נפשות וילדים ירדו בכ-6% וכ-2% בהתאמה. עומק העוני של הערבים עלה מ-43.5% ל-47.5% בעוד שעומק העוני של היהודים כמעט ולא השתנה.

במרכז הארץ ממדי העוני ירדו: תחולת העוני של ילדים במרכז ירדה מ-17.8% ל-12.7% בין 2014 ל-2015 וכן תחולות העוני של משפחות ונפשות ירדו בין שתי השנים. בראשון לציון ירדה תחולת העוני של משפחות ונפשות מכ-9% לכ-7% אך תחולת העוני של ילדים לא השתנתה. יחד עם זאת היתה שם ירידה ניכרת של כ-30% בעומק העוני.

מחוזות תל-אביב והמרכז ובפרט העיר תל-אביב ממשיכים להוביל בממדי העוני נמוכים ביחס ליתר המחוזות בשתי השנים. על אף שב-2015 תחולת העוני של משפחות במחוזות תל אביב ובעיר תל-אביב עלתה ב-2015 מ-10.1% ל-12.5% ומ-8.8% ל-10.6% בהתאמה. תחולת העוני של ילדים בעיר תל-אביב עלתה ב-3.8 נקודות אחוז והגיעה ל-10.9%. עומק העוני ירד בין 2014 ל-2015 מ-33.5% ל-32.2% במחוז תל-אביב אך עלה מ-33.6% ל-34.0% בעיר תל-אביב בין שתי השנים. תרשים 4א ממחיש את הפער היציב בתחולת העוני לרעת הפריפריה לאורך השנים.

במחוז צפון שבו שיעורי עוני גבוהים ביחס למחוזות אחרים, היתה ירידה בתחולות העוני של משפחות ונפשות ועליה בתחולת עוני ילדים.

במחוז חיפה היתה עליה ניכרת של כ-30% בכל תחולות העוני, שנובעת רובה ככולה מהעליה הגבוהה בתחולות העוני של הערבים במחוז זה, ותחולת העוני של משפחות הגיעה ל-22.6%, לעומת זאת

בעיר חיפה היתה ירידה בתחולות עוני נפשות וילדים. העליה בעומק העוני במחוז חיפה נבעה מעלייה בעומק העוני הן אצל הערבים והן אצל היהודים.

במחוז הדרום עלתה תחולת העוני של נפשות בין 2014 ל-2015 בכנקודת אחוז (מ-17.6% ל-18.5%), ותחולת העוני של ילדים עלתה מ-23.3% ל-25.0%. **באשדוד** עלו תחולות העוני של נפשות וילדים בכ-9% והגיעו לכ-25% ו-42.0% בהתאמה. מצבן של המשפחות העניות באשדוד הורע ומרחקן הממוצע מקו העוני עלה אף הוא בשיעור של כ-9% וחומרת העוני עלתה בכ-20%.

תרשים 4א: תחולת העוני לפי מחוזות, 1997 – 2015

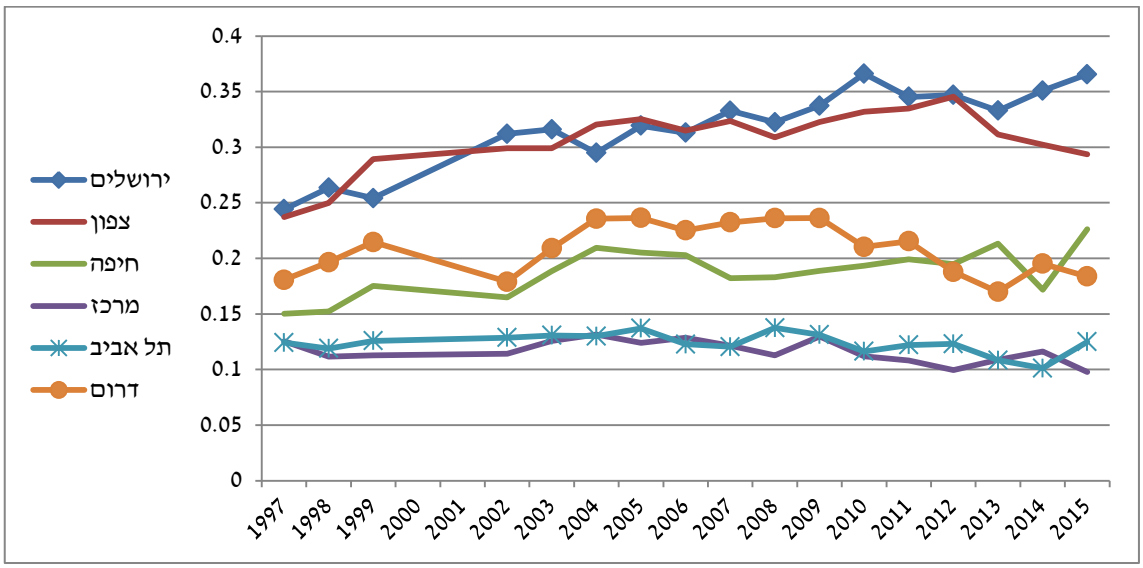

לוח 10: תחולת העוני לפי מחוז ולאום, 2014 – 2015

	2014					2015				
	תחולת העוני			יחס פער	FGT	תחולת העוני			יחס פער	FGT
	משפחות	נפשות	ילדים	ההכנסות		משפחות	נפשות	ילדים	ההכנסות	
סה"כ*	**18.8**	**22.0**	**31.0**	**34.6**	**0.038**	**19.1**	**21.7**	**30.0**	**35.7**	**0.039**
ירושלים	35.1	46.1	57.0	40.3	0.097	36.6	43.9	56.1	42.7	0.102
העיר ירושלים	37.1	48.6	60.6	40.9	0.104	39.0	46.5	58.2	43.0	0.110
הצפון	30.2	32.3	41.6	33.6	0.052	29.4	31.9	42.7	33.6	0.050
חיפה	17.2	18.4	25.1	30.7	0.027	22.6	23.6	31.9	36.0	0.043
העיר חיפה	16.2	15.0	17.0	30.7	0.024	19.0	14.5	12.0	32.1	0.026
המרכז	11.6	12.7	17.8	31.9	0.020	9.8	10.2	12.7	29.0	0.014
העיר ראשון לציון	9.0	8.8	9.5	22.5	0.007	7.2	7.5	9.6	15.2	0.004
העיר פתח תקווה	10.3	10.0	14.9	25.8	0.010	9.6	8.8	11.1	17.6	0.005
תל אביב	10.1	11.6	18.3	33.5	0.020	12.5	13.1	19.1	32.2	0.021
העיר תל אביב	8.8	7.7	7.1	33.6	0.014	10.6	9.9	10.9	34.0	0.018
הדרום	19.5	17.6	23.3	31.4	0.026	18.4	18.5	25.0	33.5	0.029
העיר אשדוד	20.2	23.3	38.6	31.9	0.036	18.9	25.2	42.0	34.8	0.043
יהודים*	**13.6**	**14.9**	**21.6**	**31.5**	**0.022**	**13.8**	**14.1**	**19.8**	**32.6**	**0.023**
ירושלים	20.9	28.3	40.5	35.6	0.050	22.2	26.9	39.7	35.4	0.047
הצפון	15.5	14.0	17.4	29.2	0.019	17.6	15.9	20.4	35.7	0.030
חיפה	12.0	11.5	14.7	25.1	0.013	15.2	11.7	11.5	28.1	0.015
המרכז	9.1	9.4	12.4	28.6	0.012	7.5	7.4	9.3	26.5	0.009
תל אביב	10.1	11.5	18.0	32.7	0.018	12.1	12.9	18.9	32.1	0.021
הדרום	19.2	17.5	23.4	31.4	0.026	18.5	18.7	25.3	33.6	0.030
ערבים	**52.6**	**54.0**	**63.5**	**38.4**	**0.106**	**53.3**	**54.8**	**65.6**	**39.3**	**0.110**
ירושלים	77.8	80.8	85.2	43.5	0.188	76.4	76.0	83.4	47.5	0.205
הצפון	47.7	47.6	57.4	34.7	0.079	42.7	44.6	56.7	33.0	0.065
חיפה	42.6	38.6	45.5	35.7	0.067	58.2	59.4	71.9	40.7	0.124
המרכז	49.0	51.8	65.1	39.0	0.114	56.0	53.7	55.7	34.3	0.088
תל אביב**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
הדרום***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* כולל ישובים ביהודה ושומרון.

*** לא קיימים עקב מיעוט תצפיות.

*** לא קיימים נתונים מכיוון שעקב קשיי השבה לסקרים בקרב האוכלוסיה הבדואית מאז 2012 הלמ"ס לא כלל תוצאות לגבי קבוצה זו בסקר הוצאות משקי הבית.

5. עוני מתמשך

האוכלוסייה החיה בעוני אינה קבועה מתקופה לתקופה: חלק נחלץ מעוני, חלק אחר מצטרף לאוכלוסייה זו וחלק ממשיך לחיות בעוני תקופה ממושכת. בהעדר נתוני אורך לגבי אוכלוסיה קבועה נהוג לאמוד את גודלה של הקבוצה החיה בעוני מתמשך באופן הבא: מתייחסים למי שגם הכנסתו וגם הוצאתו לצריכה מתחת לקו העוני , כאל אוכלוסיה שחיה בעוני מתמשך, שכן הצריכה מושפעת בעיקר מההכנסה היציבה, ולא מהשינויים הזמניים בה[17]. ההנחה היא כי בעת אובדן פתאומי וחד-פעמי של הכנסה שוטפת (כמו למשל בשל כניסה לאבטלה), המשפחות ינסו לשמור על רמת חיים יציבה, ובטווח הקצר יגשרו על אובדן ההכנסה באמצעות פתיחת חסכונות, לקיחת הלוואות וכד'. משפחות אלה נחשבות כעניות באופן זמני.[18] לעומת זאת, משפחה שמעריכה שמצבה הכלכלי הורע באופן מתמשך, תיאלץ לצמצם את הוצאת הצריכה, שכן יכולתה לחרוג מהכנסותיה מוגבלת ביותר. לפיכך במשפחות שחיות בעוני מתמשך, הן אלה שהכנסתן וגם צריכתן נמצאות מתחת לקו העוני.[19]

לוח 11 מציג את חלקן של המשפחות והנפשות העניות, לפי ההגדרה של עוני מתמשך, מסך המשפחות העניות. כללית ניתן לקבוע על פי הממצאים כי כשני שלישים של המשפחות העניות סובלות מעוני מתמשך, כאשר בשנת 2015 חלה עלייה מתונה בשיעור המשפחות הנמצאות בעוני מתמשך מתוך כלל האוכלוסייה הענייה בהשוואה לשנת 2014.

שיעור המשפחות הנמצאות בעוני מתמשך עלה מ- 58% מהמשפחות העניות בשנת 2014 ל- 60% מהמשפחות העניות בשנת 2015. עליה חדה בשיעור המשפחות הנמצאות בעוני מתמשך נרשמה בקרב ערבים, משפחות עם 4 ילדים ויותרמשפחות חד-הוריות, ומשפחות שלראש משק הבית שלהן השכלה של עד 8 שנות לימוד, כאשר כמובן עשויה להיות חפיפה בין הקבוצות. לגבי משפחות עם ילדים אפשר לומר שמצב העוני מקשה על הילדים לפתח את ההון האנושי שלהם, דבר שיקשה עליהם בעתיד להיחלץ ממצב של עוני בין דורי.

שיעור העוני המתמשך נבדל כאמור בין קבוצות האוכלוסייה השונות, וכך למשל שיעור המשפחות הסובלות מעוני מתמשך בקבוצת המשפחות עם שני מפרנסים מגיע ל-56% מסך המשפחות העניות, בעוד ששיעורן בקבוצות שרמת העוני בקרבן גבוהה יחסית (חרדים, משפחות גדולות, משפחות ללא מפרנס בגיל העבודה, משפחות שלראש משק הבית שלהן השכלה של עד 8 שנות לימוד) – מגיע עד 84% - ומראה שמרבית המשפחות העניות בקבוצות אלה מאופיינות בעוני מתמשך ולא רק זמני.

---

[17] על פי תורת ההכנסה הפרמננטית של מילטון פרידמן משפחה נוטה לשנות את תצרוכתה השוטפת בעקבות שינויים יציבים בהכנסה ואילו שינויים זמניים בהכנסה נוטים להגדיל בעיקר את החיסכון ואת רכישת המוצרים בני קיימא.

[18] לכן העובדה שאצל עניים רבים הוצאת התצרוכת גבוהה מהכנסתם אינה סותרת את ההגיון הכלכלי.

[19] לנוכח העדרו בסקר ההוצאות של נתונים מהסוג של סקרי מעקב, המאפשרים מעקב אחר אותן משפחות שחיות בעוני מתמשך ("פרמננטי"), המלצה 2(א) ב"דוח הצוות לפיתוח מדדי עוני נוספים" הציעה להתייחס אל המדד הבא כאל מדד של עוני מתמשך (פרמננטי): משפחה מסוימת תוגדר כענייה באופן מתמשך אם הן הכנסתה והן הוצאתה לתצרוכת הן מתחת לקו העוני.

יצוין שבחינת הנתונים על פני זמן מראה כי קיימת מגמת עליה ויחד עמה תנודתיות רבה מסביב למגמה, וכאשר מתבוננים בקבוצת אוכלוסייה ספציפיות התנודתיות אף גדולה יותר (נספח 17). עם זאת במרבית השנים שחושב נתון זה עלה שתחולת העוני הפרמננטי בקרב משפחות נעה סביב 60%.

לוח 11: אומדן לעוני מתמשך – משקל המשפחות והנפשות בסך העניים שהוצאותיהן הכספיות לנפש תקנית מתחת לקו העוני (אחוזים) 2014 ו-2015

קבוצות אוכלוסייה	משפחות		נפשות	
	2014	2015	2014	2015
כלל האוכלוסייה	58	60	61	65
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:				
יהודים	62	60	67	66
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	76	77	79	81
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	74	76	78	79
עולים	67	63	67	64
ערבים	52	61	53	64
משפחות עם ילדים - סך הכול	61	63	63	68
1-3 ילדים	54	54	55	55
4 ילדים ויותר	73	81	72	82
5 ילדים ויותר	75	84	74	84
משפחות חד הוריות	54	63	58	71
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:				
עובד	56	57	59	63
שכיר	57	59	60	65
עצמאי	49	43	53	49
לא עובד בגיל עבודה	60	62	67	72
מפרנס אחד	56	57	59	63
שני מפרנסים ויותר	54	56	59	64
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:				
עד 29	60	54	63	58
בגילאי 30 - 44	56	62	61	69
בגילאי 45 עד גיל הפנסיה	56	57	58	62
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:				
קשישים***	61	66	61	65
בגיל הפנסיה לפי חוק****	62	66	62	64
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:				
עד 8 שנות לימוד	59	73	60	78
בין 9 ל-12 שנות לימוד	58	57	58	62
13 ומעלה שנות לימוד	58	58	65	64

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

6. העוני בישראל בהשוואה בינלאומית

שיטת חישוב ממדי העוני של ה-OECD דומה לשיטה שפותחה בביטוח הלאומי והנהוגה בישראל – שתיהן מגדירות את ההכנסה הכספית הפנויה החציונית כאינדיקטור לרמת החיים ומגדירים אותה כקו העוני. עם זאת קיימים הבדלים מסוימים, הנוגעים בעיקר לסולם השקילות השונה בין שתי צורות החישוב[20].

מקור הנתונים לחישובי העוני בכל מדינה הוא סקרי משקי בית שבהם נתונים על הכנסות, הנערכים בד"כ בידי הלשכות המרכזיות לסטטיסטיקה במדינות השונות. חישובי ה-OECD לגבי ישראל מבוססים אפוא על אותם נתונים **כמו חישובי הביטוח הלאומי**. ב-2012 ה-OECD שינה במקצת את הגדרת החישוב כך שהכניס גם חלק מההכנסות בעין להכנסה הפנויה, ובעיקר הפחית מההכנסה רכיבי חיסכון כפויים כמו הפרשות לפנסיה ותשלום דמי מזונות למשפחות אחרות. יצוין ששינויים אלה אינם משפיעים על חישוב ממדי העוני בישראל באופן משמעותי.

תרשים 5 על שלושת חלקיו מציג את תחולת העוני של נפשות לפי 50% מחציון ההכנסה לנפש תקנית, העדכנית ביותר הזמינה (מהשנים 2012 – 2014) במדינות ה-OECD, כאשר תרשים 5א מתייחס לעוני של נפשות לפי ההכנסה הכספית הפנויה, תרשים 5ב מתייחס לעוני של נפשות לפי ההכנסה **הכלכלית** ותרשים 5ג לעוני בקרב ילדים (על פי ההכנסה הפנויה).

בהשוואת תחולות העוני כפי שמוצג בתרשים 5א ישראל ניצבת באופן עקבי בקצה העליון של המדרג או בסמיכות אליו, כאשר הירידה שחלה בתחולת העוני בישראל בשנים האחרונות שנבעה בין היתר מהעלייה בשיעורי התעסוקה ומעלייה מסוימת בשכר הריאלי לא מצליחה להביא לשיפור הדירוג של ישראל בהשוואה בין-לאומית[21]. זאת מאחר שגם במדינות האחרות מתרחשות תזוזות. כך למשל במקסיקו, שבשנים מסוימות ישראל הוצבה מתחתיה ברמת העוני, חלה בין 2012 לבין 2014 ירידה ניכרת בשיעור הנפשות העניות – של 2.2 נקודות. ב-2015 תחולת העוני של נפשות בישראל הגיעה ל-19.6%. גם תחולת העוני בקרב ילדים, העומדת בישראל לפי הגדרת ה-OECD על 25.6%, היא הגבוהה ביותר בהשוואה זו. גם כאן ראויה לציון העובדה שגם במדינות המושוות השתנו הנתונים. כך, תחולת העוני של ילדים במקסיקו ירדה לפי הנתונים הזמינים השנה בכ-2-3 נקודות האחוז בהשוואה לנתונים שהיו זמינים בשנה שעברה מ- 22.7 (2012) ל- 19.7 (2014).

לממצא לגבי ישראל שיש בה שיעור גדול של ילדים יש חשיבות מיוחדת, שכן עבור ילד שגדל בעוני המשמעות קשה במיוחד לנוכח החשיבות שיש לתהליך בניית ההון האנושי שילווה את הילד בבגרותו. חיים בעוני פוגעים בסיכויי הילד לפתח את הונו האנושי בצורה מיטבית ולכן מקטינים בהכרח את סיכויי הילד לפרוץ עבור עצמו את מעגל העוני בעתיד.

---

[20] לפירוט נוסף ראו בנספח "מדידת העוני ומקורות הנתונים" המופיע מידי שנה בנספחים של הדוח השנתי של המוסד לביטוח לאומי.

[21] השבר בסדרה בישראל גם הוא לא השפיע על מיקום ישראל בדירוג. ייתכן שהשינוי בהגדרת ההכנסה הפנויה ב-OECD – השפיע אף להגדלת הפער בין ישראל לבין מדינות ה-OECD בסביבת המיקום של ישראל.

לעומת החישוב המתקבל לפי ההכנסה הפנויה, השוואת תחולת העוני בקרב מדינות ה-OECD לפי ההכנסה הכלכלית של משקי הבית, זו שמקורה בשוק העבודה ובשוק ההון, מלמדת שטרום התערבות ממשלתית מצב העוני בישראל נמוך ביחס למדינות המפותחות - עם תחולת עוני של 26.8%, כ-7% פחות מהממוצע בקרב המדינות המושוות (תרשים 5ב).

מתרשים 5 על חלקיו ניתן ללמוד כי בנוסף לשונות בין המדינות המפותחות בהיקפי העוני טרום ההתערבות הממשלתית, קיימת שונות רבה במידת התערבותן בחלוקת ההכנסות. תרשימי העוני לפי הכנסה כלכלית והכנסה פנויה מעלים פילוח מעניין של המדינות על שני הצירים: המדינות בקצה השמאלי של התרשים, עם שיעורי עוני כלכלי נמוכים, נחלקות לשני סוגים: מחד, מדינות עם מערכת רווחה **נדיבה,** יחסי עבודה הוגנים, שיעורי התאגדות גבוהים ושכר הוגן כמו למשל איסלנד, הולנד, דנמרק, שוודיה ונורבגיה ומאידך מדינות עם מערכת רווחה מצומצמת או קצבאות ברמה נמוכה, יחסי עבודה פחות הוגנים ושיעורי התאגדות נמוכים יותר, כאשר ישראל שייכת לקטגוריה השניה. במדינות הנדיבות וההוגנות בתחום הכלכלי **ממדי העוני** נשארים נמוכים גם **לאחר התערבות,** ומאידך, במדינות מהסוג האחר שיעורי העוני על פי **ההכנסה הפנויה** הם **מהגבוהים ביותר,** כמו טורקיה, מקסיקו, ארה"ב, קוריאה **וישראל.** ניתן להסיק מכך ששיעורי העוני הכלכלי הנמוכים יותר בקטגוריה השניה מבטאים את חוסר הביטחון הכלכלי של משפחות עניות **בגלל מערכת הרווחה המצומצמת במדינות אלה. מכאן שחלק מהאחריות לדחיפה של משפחות החיות בעוני לעבודה בשכר נמוך נעוצה דווקא בהיעדר הביטחון הכלכלי שנגזר ממדיניות רווחה מצומצמת מדי. . סיבות נוספות למצב זה הן דפוסי העסקה בלתי הוגנים (גם אם חוקיים), כגון העסקה על פי שכר שעתי ולא שכר חודשי בהיקף נרחב, העסקת עובדים בשכר מינימום גם אם יש להם השכלה ומיומנות במקצועם וכן ציות נמוך לחוק שכר המינימום, רמת התאגדות נמוכה ועוד.**

תחולות העוני עבור קבוצות שונות של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים לפי גישת ה- OECD באוכלוסייה מוצגות בנספחים 7א', 7ב' ו-7ג' כאשר קו העוני מוגדר לפי 50%, 40% ו- 60% מההכנסה הפנויה, בהתאמה. לפי שיטת חישוב זו חלה השנה עלייה מתונה בתחולות העוני, בדומה לתחולות העוני הרשמיות כפי שמוצג בלוח 7א'. היות שסולם השקילות שבו נעשה שימוש בגישת ה-OECD מגלם כאמור יתרון לגודל רב יותר מזה של הסולם הישראלי, תחולות העוני בקרב משפחות גדולות הינן פחותות בהשוואה למדד הרשמי הישראלי. כתוצאה מכך ממדי העוני בקרב ילדים אמנם נמוכים בהרבה מאלה המתקבלים לפי הגישה הישראלית, אך ממדי העוני בקרב קשישים גבוהים יותר, מאחר שהם חיים במשקי בית קטנים יותר. לפי אותו הגיון תחולת העוני בקרב קבוצות אוכלוסייה שבהן שיעור גבוה של משפחות גדולות (ערבים, חרדים ואחרים) הינה נמוכה יותר באמידות הללו בהשוואה לתחולות העוני הרשמיות. כך לדוגמה תחולות העוני לפי הגדרת ה-OECD (50% מהחציון) ולפי ההגדרה הרשמית בקרב משפחות חרדיות (לפי הגדרה סובייקטיבית) הינן 43.2% ו- 48.7% בהתאמה; בקרב משפחות עם ילדים תחולות העוני הן 19.4% ו- 22.3% בהתאמה וכו'.

על אף ההבדלים בווריאציית החישוב, המגמות הכלליות בניתוח לפי קבוצות אוכלוסייה נותרות בעינן גם לפי חישוב זה: קבוצות האוכלוסייה העניות ביותר באופן יחסי הן המשפחות הערביות, החרדיות והמשפחות הגדולות (החופפות במידה מסוימת זו את זו), משפחות שראשן בעל השכלה נמוכה במיוחד (עד 8 שנות לימוד) ומשפחות שראשן אינו עובד בגיל העבודה.

תרשים 5: שיעורי עוני בקרב נפשות (50% מחציון ההכנסה), מדינות OECD וישראל,
שנים שונות (2012 – 2014; ישראל 2015), הגדרת ה-OECD
א. לפי ההכנסה הפנויה

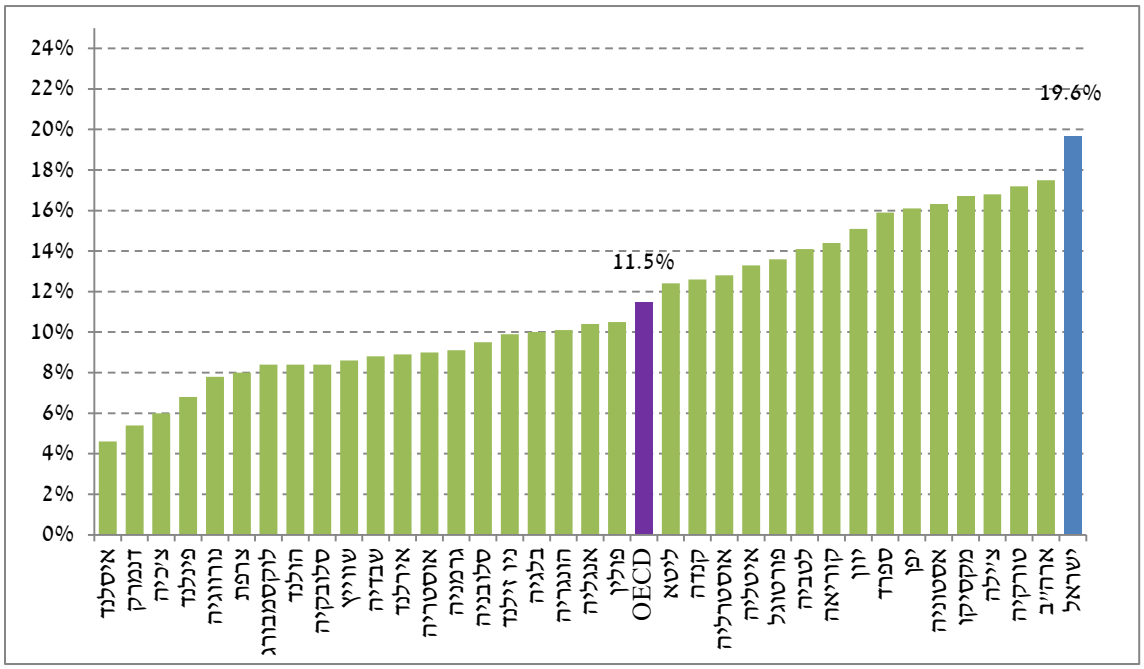

ב. תחולת העוני של נפשות לפי ההכנסה הכלכלית

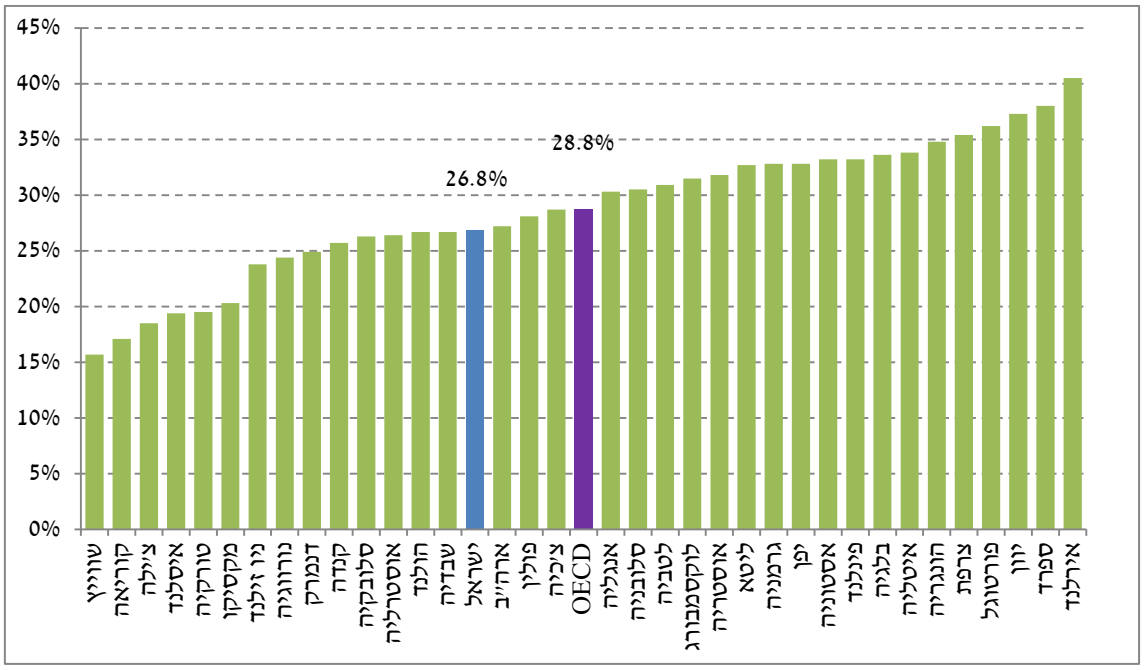

ג. תחולת עוני בקרב ילדים לפי הכנסה פנויה

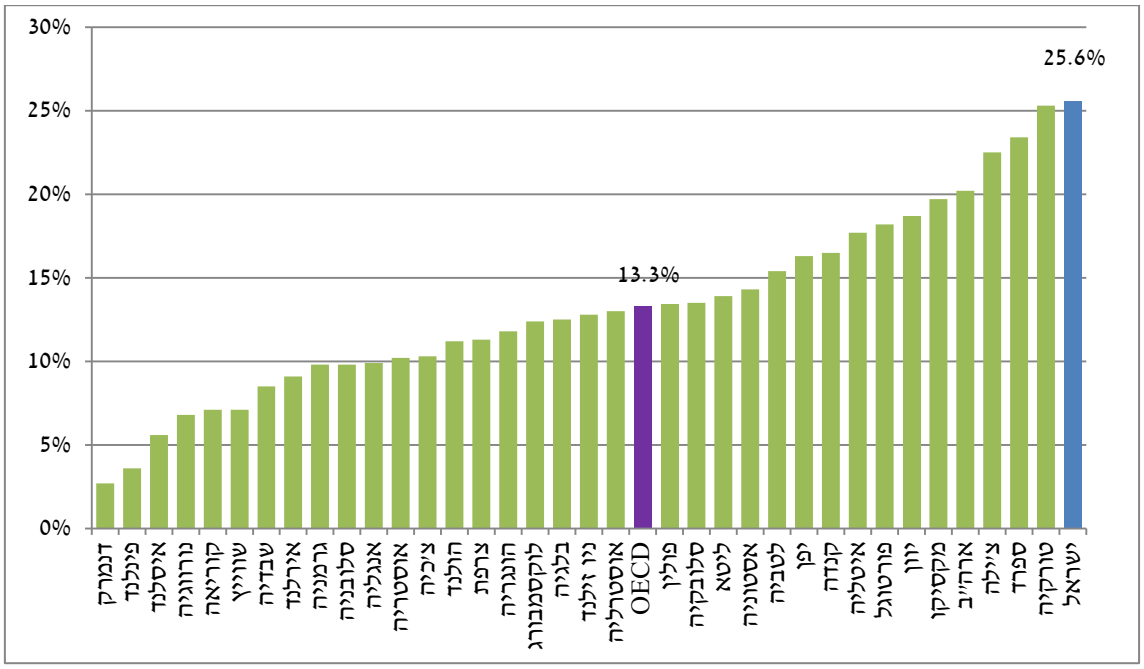

7. יעד לצמצום העוני

ההמלצה לקבוע יעד לצמצום עוני הובאה למספר ממשלות בישראל בהזדמנויות שונות. כך למשל הדגיש בנק ישראל כבר ב-2003 את הצורך בקביעת יעד עוני.[22] הממשלה דאז לא נענתה להצעה, אך כ-4 שנים מאוחר יותר חזרה המועצה לכלכלה תחילה על המלצה דומה, והחליפה אותה מאוחר יותר ביעד לצמצום העוני רב-שנתי לתקופה 2008 עד 2010, שאושר על ידי הממשלה ב-2008. לקראת 2010 כשנראה היה שהיעד לא יושג, החליטה הממשלה להרחיב את התקופה שבה יש להשיג את אותו היעד עד ל-2013. בין השנים 2008 – 2013 עקבנו בדוח זה אחר מידת ההשגה של היעד. היעד בסופו של דבר הושג בשנים 2008 עד 2013, בעיקר בגלל הירידה הניכרת בשיעורי העוני בשנה האחרונה ליעד, שנת 2013. כפי שתואר בדוח של 2013, עוצמת הירידה בעוני ב-2013 נתונה בספק ובכל מקרה הממשלות השונות לא התייחסו בתקופה זו ברצינות ליעד שקבעו בעצמם.

ביולי 2014 הוגש "דוח הוועדה למלחמה בעוני"[23]. בדוח נכתב כי "שאיפת הוועדה היא ש**ישראל תגיע לשיעור עוני הדומה לממוצע של ה- OECD נכון לאותה עת (10.9%) תוך 10 שנים** ותצמצם היבטים רב-ממדיים של העוני. בדוח מומלץ שהשאיפה לצמצום העוני תתיחס לכלל האוכלוסיה ובפרט לקשישים ולילדים. בנוגע לכלל האוכלוסיה ולילדים דוח הועדה למלחמה בעוני המליץ על קביעת שאיפה זו ביחס לרמות העוני הנמוכות יותר במדינות ה-OECD ולגבי הקשישים ביחס ל"רמת חיים הולמת". כן המליצה הוועדה לכלול ביעד גם צמצום של עומקו וחומרתו של העוני.

חלק זה של הדוח מוקדש לבחינה ומעקב ארוכי טווח של מצב העוני בישראל בהשוואה לנאמר בדוח הוועדה, כתחליף ליעד העוני שנקבע ב-2007 בידי המועצה הלאומית לכלכלה ונבדק כאמור לעיל בדוחות הקודמים של הביטוח הלאומי.

תרשימים 6א' ו-6ב' שלהלן מציגים את שאיפת הוועדה למלחמה בעוני: ממוצע תחולת העוני בקרב נפשות במדינות ה- OECD הינו 10.9% (נכון לשנת 2012) וכדי שזו תהיה תחולת העוני בישראל בעוד 9 שנים, בתום 10 שנים ממועד כתיבת הדוח, נדרשת ירידה שנתית ממוצעת של נקודת אחוז אחת, כפי שמתאר הקו השבור בתרשים. ממוצע תחולת העוני בקרב ילדים במדינות ה- OECD הוא 13.0%, וכדי שזו תהיה תחולת העוני בישראל בעוד 9 שנים נדרשת ירידה שנתית ממוצעת של 1.4 נקודות אחוז.

התרשימים מלמדים כי בשנתיים האחרונות תחולת העוני של ישראל לפי הגדרת ה-OECD עולה ומתרחקת מהשאיפה האמורה. ככל שנוקף הזמן ללא מדיניות התומכת בהשגת היעד, לכשיוחלט לשאוף לעברו תידרש הוצאת תקציב גבוה בפרק זמן קצר ועם אפשרות מצומצת לביצוע דירוג בגודל ההוצאה. בכך נפגעים הסיכויים לעמידה ביעד הן כתוצאה מקושי בביצוע הקצאה תקציבית כה משמעותית במסגרת זמנים מצומצמת והן בשל פגיעה ביכולת לנטר בזמן אמת את ההשלכות של שינוי כה משמעותי על הכלכלה.

---

[22] ר' גוטליב וקסיר (2003) עמ' 16, http://www.boi.org.il/deptdata/papers/paper08h.pdf.

[23] ר' דוח הוועדה למלחמה בעוני בישראל ("ועדת אלאלוף"), חלק 1, עמ' 9, http://www.milhamabaoni.org.

יצוין שהשיפור בתחולת העוני על פי המדידה הישראלית לעומת **ההרעה בתחולה לפי שיטת המדידה של ה-OECD** נובעת בין היתר מכך שסולם השקילות של ה-OECD מעניק משקל נמוך יותר מהישראלי למשפחות גדולות ובכך הוא משקף חוסר התאמה לתנאי המשק והחברה בישראל, שכן שיעור המשפחות הגדולות בישראל הוא גבוה באופן משמעותי מזה של מדינות ה-OECD.[24] לפיכך ההטבה במצבן של משפחות עם ילדים מקבלת משקל נמוך מדי לפי שיטת המדידה של ה-OECD בהשוואה לזו שמתקבלת על פי שיטת החישוב הישראלית.

תרשים 6: ייצוג תרשימי של שאיפת הוועדה למלחמה בעוני – תחולת העוני בישראל ותוואי השינוי הנדרש בו לצורך התגשמות השאיפה

א: תחולת עוני נפשות לפי הגדרת ה-OECD

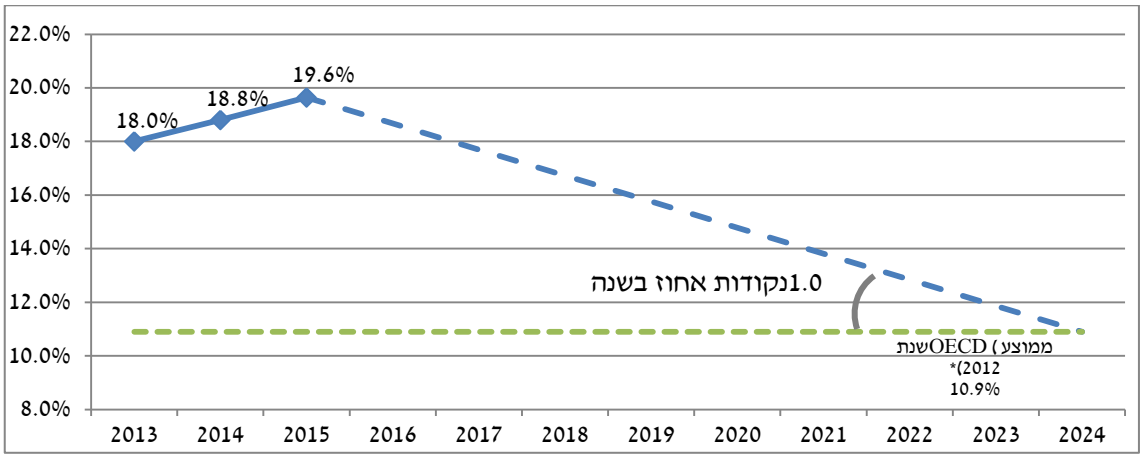

ב: תחולת עוני ילדים לפי הגדרת ה-OECD

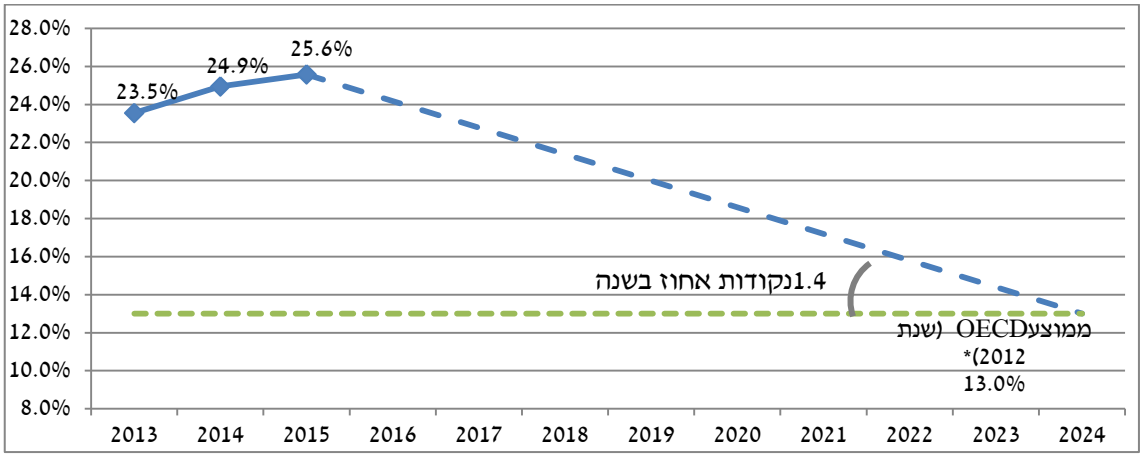

* ממוצע ה- OECD חושב באמצעות הנתונים הזמינים ביותר של כל מדינה מבין השנים 2012 – 2014 כאשר למרבית המדינות הנתון הזמין ביותר הוא של שנת 2013.

[24] בשיטת ה-OECD משתמשים בשורש השני של גודל המשפחה כסולם שקילות – למשל משפחה בת 9 נפשות תיחשב כמשפחה בת 3 נפשות תקניות, בעוד שבסולם הישראלי מספר הנפשות התקניות הוא 5.6 (ר' לוח 2).

II. ממדי האי-שוויון והפערים בהכנסות

1. האי-שוויון בשנת 2015 ובשנים האחרונות

לוח 12 מציג את מדד ג׳יני לאי-שוויון בהכנסה הכלכלית ובהכנסה הפנויה לאורך זמן.[25] מדד ג׳יני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה היה ב- 2015 0.3653 ולפי ההכנסה הכלכלית הוא היה 0.4719. בהשוואה ל-2014 האי-שוויון ירד לפי שני המדדים - בשיעורים של 1.6% ו- 1.2% בהתאמה. ירידות אלה ממשיכות את מגמת הירידה במדד לאי-שוויון בהכנסה הכלכלית שנרשמה בשנים האחרונות ומציבות את המדד לאי-שוויון בהכנסה הפנויה ברמה דומה לרמתו ב- 2013.

כפי שתואר בדוח של 2013 השיפור בממדי העוני והאי-שוויון נבע בשנה זו בעיקר מהגידול בתעסוקה, אשר עוצמתו נראתה כבר אז חריגה בגודלה. שיעור התעסוקה כפי שעולה מנתוני סקר ההוצאות נותר יציב מאז 2013, מה שאמנם אינו מבטל את הפער בינו ובין שיעור התעסוקה המדווח במקורות אחרים (ראו תרשים 11), אך מצמצם אותו ולכן ערכיהם של מדדי האי-שוויון השנה פחות מושפעים מהטייה זו. מלוח 13 עולה כי הירידה במדד ג׳יני לאי-שוויון הנמדד על פי ההכנסה הכלכלית מתרחשת למרות הירידה בהכנסות מעבודה בקרב החמישון התחתון (-2.3%) וכתוצאה משיפור במצבו של מעמד הביניים בהשוואה לחמישונים הגבוהים: ההכנסות מעבודה בחמישון השני והשלישי עלו (ב-3.0% וב- 5.8% בהתאמה) בשיעור גבוה יותר מזה של החמישונים הרביעי והחמישי (1.6%, 2.2% בהתאמה). את הירידה הגבוהה יחסית השנה במדד ג׳יני לפי ההכנסה הפנויה (1.6%) ניתן ליחס בין היתר לעליה בשכר הריאלי ולהגדלת קצבאות הילדים ב-2015. עליית השכר הושפעה בוודאי מהעלאת שכר המינימום בכ-8%, גם היא באמצע שנת 2015, לאחר ששכר המינימום לא עודכן במשך כשלוש שנים.

בראייה ארוכת טווח (תרשים 7) – מ-1999 עד 2006 עלה המדד לאי-שוויון בהכנסה הפנויה לנפש תקנית, התייצב במשך 3 השנים שלאחר מכן, ומאז ירד בהתמדה, עם ירידה גדולה במיוחד ב-2013 ותיקון שלה ב- 2014. מ-2002 (השנה שקדמה לקיצוצים העמוקים בתוכנית הכלכלית של 2002-2003) ועד 2015 ירד האי-שוויון לפי ההכנסה הכלכלית בשיעור גבוה של כ-12% - לעומת יציבות שנרשמה באי השיוויון לפי ההכנסה הפנויה. העלייה בשנים שעד 2006 וההתיצבות לאחר מכן נבעה בין היתר ממדיניות הממשלה – תחילה הקיצוצים במדיניות הרווחה ולאחר מכן הרפורמה במס הכנסה וכן מצמיחה מוטת היי-טק בעשור הראשון של שנות ה-2000. בשנים מאז 2010 כאשר מדיניות הממשלה הייתה יחסית ניטרלית לגבי חלוקת ההכנסות, מגמת הירידה באי השוויון שיקפה את ההתפתחויות בשוק העבודה (על פי תוצאות הסקר) הן במדד ג׳יני לפי ההכנסה הכלכלית והן במדד לפי ההכנסה הפנויה[26].

---

[25] מדד ג׳יני מודד פערים בהכנסות בין כל שתי נפשות וזאת עבור כל הנפשות במשק. כך יוצא שהוא מעניק משקל גדול יותר להכנסה ככל שהיא נמוכה יותר. המדד נע בין 0 ל-1, כאשר הערך 0 משקף שוויון מוחלט (״לכל הפרטים הכנסה שווה״) והערך 1 משקף אי-שוויון מוחלט (״כל ההכנסה בידי פרט אחד ולכל יתר הפרטים אין הכנסה״).

[26] יש לסייג ניתוח זה בכך שההכנסות הגבוהות לא נמדדות בדרך כלל באותה איכות כמו ההכנסות הנמוכות וההכנסות של שכבת הביניים, שכן שיעור ההשבה של בעלי הכנסות גבוהות בדרך כלל נמוך יותר.

לוח 12: מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסות באוכלוסייה לפי הכנסה כלכלית ופנויה, 1998-2015

שנה	לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	אחוז הירידה הנובע מתשלומי העברה ומיסים
2015	0.4719	0.3653	22.6
2014	0.4778	0.3712	22.3
2013	0.4766	0.3634	23.7
2012	0.4891	0.3770	22.9
2011	0.4973	0.3794	23.7
2010	0.5045	0.3841	23.9
2009	0.5099	0.3892	23.7
2008	0.5118	0.3853	24.7
2007	0.5134	0.3831	25.4
2006	0.5237	0.3923	25.1
2005	0.5225	0.3878	25.8
2004	0.5234	0.3799	27.4
2003	0.5265	0.3685	30.0
2002	0.5372	0.3679	31.5
1999	0.5167	0.3593	30.5
השינוי במדד (אחוזים)			
2015 לעומת 2014	-1.2	-1.6	
2015 לעומת 2013	-1.0	0.5	
2015 לעומת 2002	-12.2	-0.7	
2015 לעומת 1999	-8.7	1.7	

תרשים 7: האי-שוויון על פני זמן בישראל - מדד ג׳יני לפי הכנסה כלכלית ופנויה: 1998 עד 2015

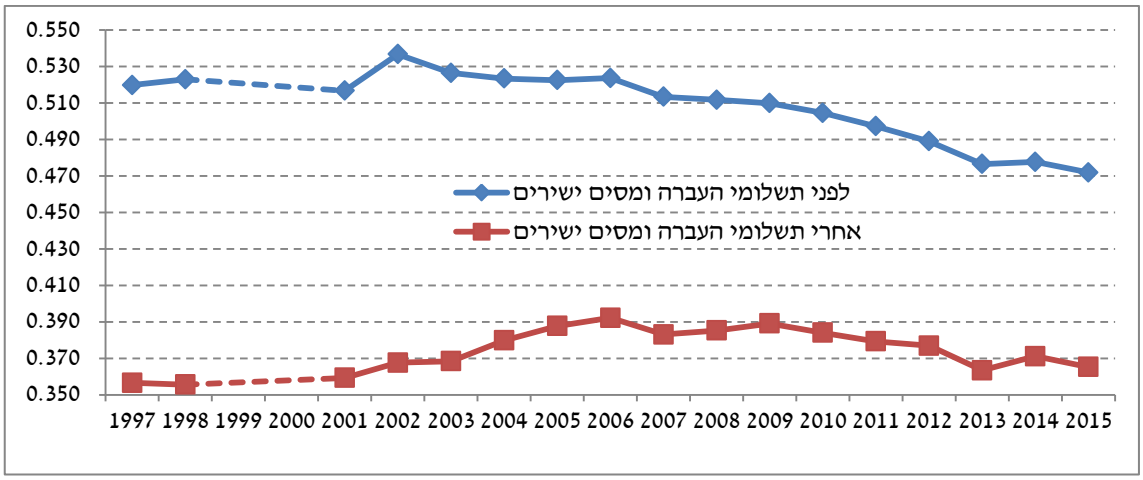

תרשים 8 מציג מספר מדדים של אי-שוויון ומשווה אותם לתחולת העוני בקרב נפשות: מדד ג׳יני ומספר מדדי יחס בין עשירוני הכנסה שונים. בכל עשירון בחרנו, כנהוג במדדים כאלה, את השכר הגבוה ביותר בכל עשירון.[27] מבין מדדי פערי ההכנסות בעשירונים השונים, המדד p90/p50, אשר משקף את פערי ההכנסות בקרב מחצית האוכלוסייה בעלת ההכנסות הגבוהות, הוסיף לרדת השנה. מדד זה יורד ברציפות מאז שנת 2008 וערכו נמוך אף מרמתו בשנת 1999. המדדים p90/p10 ו-p50/p10 אשר משקפים בהתאמה את פערי ההכנסות בקרב כלל האוכלוסייה ובקרב מחצית האוכלוסייה בעלת ההכנסות הנמוכות, הוסיפו לעלות השנה בדומה לשנה שעברה ולאחר ירידה ממושכת במדדים הללו מאז 2010. השינויים הללו מסתכמים לכדי ירידה במדד ג׳יני לאי-שוויון בשיעור של 1.6% לפי ההכנסה הפנויה ובשיעור של 1.2% במדד ג׳יני לפי ההכנסה הכלכלית, בין שתי השנים המושוות בדוח זה. ההבדלים בין מדד ג׳יני לבין חלק מהמדדים אלו נובעים מכך שמדד ג׳יני מושפע ממבנה התפלגות ההכנסות כולה ולא מנקודות מסויימות בתוכה.

השוואת האי-שוויון בהכנסה הפנויה בקרב המדינות המפותחות, כפי שמוצג בתרשים 9, מציבה את ישראל עם מדד ג׳יני גבוה מממוצע המדד במדינות המפותחות בכ- 12%. עם זאת מיקומה של ישראל בהיבט של האי-שוויון טוב יותר מאשר מיקומה בסולם העוני בין המדינות המפותחות, שם היא כאמור ניצבת בראש הסולם.

[27] כך למשל מבטא p90/p50 את היחס בין השכר הגבוה ביותר בעשירון התשיעי חלקי השכר הגבוה ביותר בעשירון החמישי.

תרשים 8: מדדי פערים ואי-שוויון נבחרים, 1999 – 2015

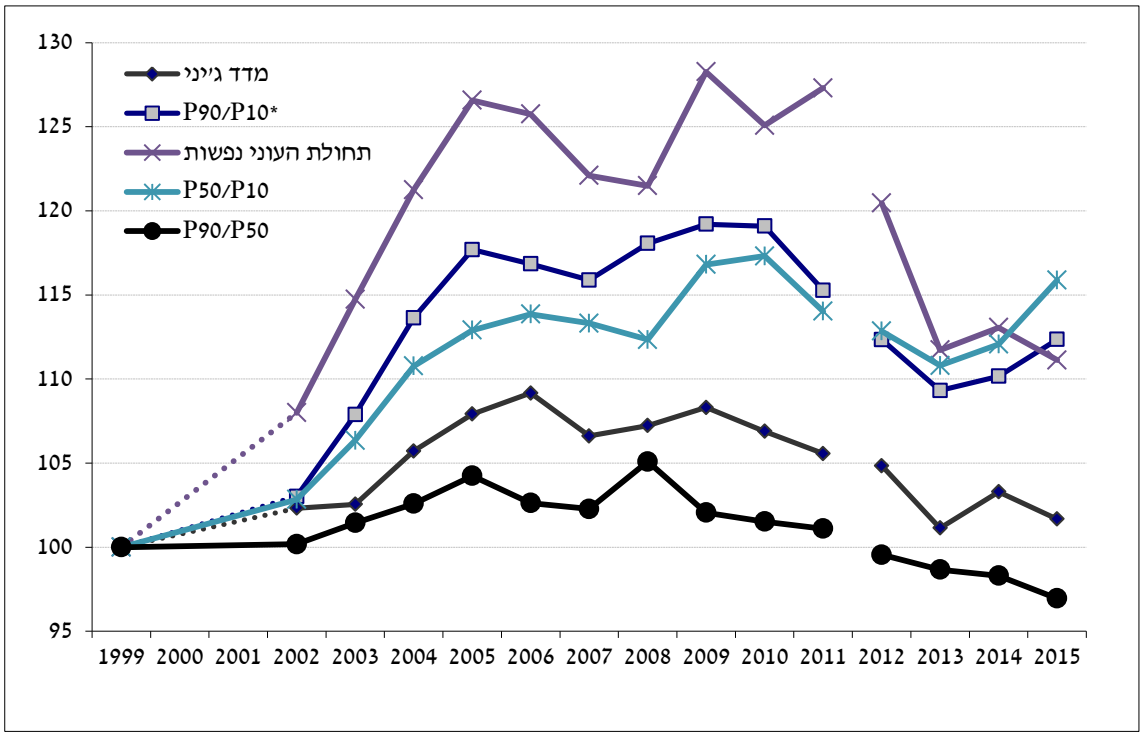

לצורך חישובים העשירונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית; כל עשירון מונה 10% מהמשפחות.

תרשים 9: מדד ג'יני לאי-שוויון בהכנסה הפנויה לנפש תקנית, מדינות OECD וישראל, שנים שונות (2012 – 2014; ישראל 2015), הגדרת ה-OECD

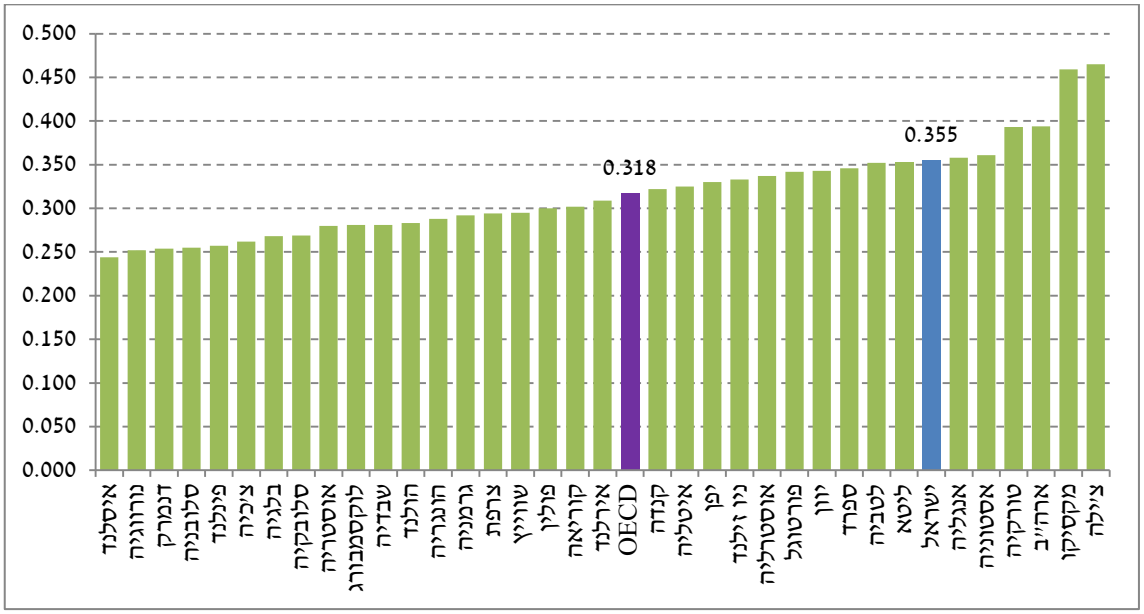

2. האי-שוויון לפי חמישונים

חלק זה מציג נתונים נבחרים על רמת חייה של האוכלוסייה בניתוח לפי חמישונים[28] בשנת 2015. השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית בשנה האחרונה מוצג בתרשים 10 וממנו עולה כי בשנת 2015 ההכנסה הפנויה לנפש תקנית גדלה בצורה לא שוויונית על פני החמישונים: בחמישון התחתון ההכנסה כמעט לא השתנתה, בעוד שבחמשיונים האחרים היא גדלה בשיעורים דומים - של כ- 3%. בעשירוני הביניים נרשמה העלייה הגבוהה ביותר, כנראה בהשפעת העלאת שכר המינימום בשיעור של 6.8%, מה שתרם לירידה במדד ג'יני לאי-שוויון. שיעורי הגידול הללו בהכנסה הפנויה לנפש תקנית מראים שלצד הירידה באי-שוויון כפי שמשתקף במדד ג'יני, התרחבו בשנה זו הפערים בין החמישון התחתון ושאר האוכלוסייה.

לוח 14 מראה את חלקו של כל חמישון בסך ההכנסה לפי המקורות השונים להכנסה – עבודה, פנסיה, קופות גמל והון, קצבאות ותמיכות וכו'. הנתונים מורים כי חלקו של החמישון העליון בהכנסה מעבודה מגיע לכ-43% מסך השכר במשק, לעומת שיעור הנמוך פי 10 אצל החמישון התחתון המשתכר כ-4% מסך השכר. פערים גדולים יותר קיימים במיסוי הישיר, בשל המבנה הפרוגרסיבי של מס הכנסה ובמידה פחותה גם דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות: סך ההכנסות ממיסים ישירים מהחמישון התחתון עומד על 2.2% - לעומת 58.7% בחמישון העליון, המשלם כמעט פי 3 יותר מיסים מהחמישון שלפניו. סך ההכנסה הפנויה במשק מתחלקת באופן מעט יותר שיוויוני מאשר ההכנסה מעבודה: החמישון התחתון מקבל 6.3% ממנה – לעומת 38.9% שמקבל החמישון העליון ב-2015.

בלוח 15 מוצגות ההתפלגויות לפי חמישונים לגבי ההוצאות. הנתונים המובאים בלוח מורים כידוע על פערים קטנים יותר בהוצאה מאשר בהכנסה: ההוצאה לנפש תקנית בחמישון העליון גבוהה פי 2.8 מזו שבחמישון התחתון (לעומת פי 7.6 כאשר מתייחסים להכנסה הפנויה לנפש תקנית). החמישון העליון צורך מוצרים ושירותים בשיעור של כ-30% מסך הצריכה (בכ-10 נקודות אחוז יותר מחלקו באוכלוסייה), ואילו החמישון התחתון צורך כ-12% - בכ-8 נקודות אחוז פחות מחלקו באוכלוסייה.

תרשים 10: השינוי הריאלי בהכנסה הפנויה לנפש תקנית ב-2015 לעומת 2014, בחלוקה לפי חמישונים (אחוזים)

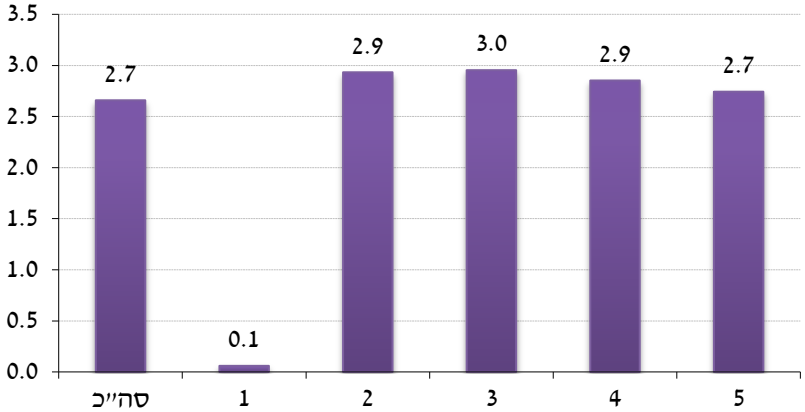

[28] החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית כאשר כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

לוח 13: מקור וסוג הכנסה ותשלומי חובה לפי חמישונים*, 2015 והשינוי הריאלי לעומת 2014

מקור/סוג הכנסה ותשלומי חובה	ההכנסה (₪ לחודש)						השינוי הריאלי לעומת 2014, אחוזים					
	ממוצע	1	2	3	4	5	היחס בין הכנסת החמישון העליון לתחתון	ממוצע	1	2	3	4	5
מעבודה	14,520	2,940	7,590	12,780	18,320	30,940	10.5	2.5	-2.3	3.0	5.8	1.6	2.2
מפנסיה, קופ"ג והון	2,150	150	640	1,220	2,110	6,640	44.3	3.1	23.2	17.6	6.3	4.7	0.4
מסד תמיכות וקצבאות	2,040	2,190	2,250	1,860	1,940	1,950	0.9	1.3	-0.3	2.3	-0.2	19.9	-10.6
תשלומים מביטוח לאומי בלבד	1,560	1,740	1,780	1,420	1,430	1,430	0.8	3.2	-2.2	4.9	-1.0	19.9	-1.4
תשלומים ממוסדות ממשלתיים בלבד	250	250	260	190	290	270	1.1	-1.2	1.6	4.8	-9.4	20.2	-18.4
תשלומים ממשקי בית ופרטים בלבד	230	200	210	250	230	250	1.3	-3.8	15.4	-17.7	14.5	19.3	-27.4
סך תשלומי חובה	3,240	360	890	1,900	3,550	9,530	26.5	2.7	-3.0	3.3	7.7	2.1	2.1
מס הכנסה	1,950	40	300	860	1,970	6,590	164.8	2.4	-4.7	10.3	10.1	3.5	1.0
ביטוח לאומי	630	80	210	460	770	1,600	20.0	1.6	-9.7	-3.6	5.2	-0.5	2.9
ביטוח בריאות	660	230	380	570	810	1,310	5.7	3.6	0.4	2.2	6.1	1.4	4.7
נטו למשפחה	15,430	4,900	9,560	13,930	18,750	30,000	6.1	2.5	-0.8	3.6	4.8	3.5	1.1
ברוטו למשפחה	18,670	5,250	10,450	15,830	22,300	39,530	7.5	2.5	-1.0	3.6	5.1	3.3	1.3
כלכלית למשפחה	16,560	3,060	8,130	13,890	20,250	37,460	12.2	2.8	-1.1	3.8	6.0	2.0	2.3
נטו לנפש תקנית	6,020	1,700	3,400	5,050	7,030	12,920	7.6	2.7	0.1	2.9	3.0	2.9	2.7
ברוטו לנפש תקנית	7,250	1,820	3,690	5,680	8,240	16,830	9.2	2.8	-0.1	3.0	3.3	2.6	3.0
כלכלית לנפש תקנית	6,300	880	2,640	4,830	7,340	15,830	18.0	3.4	0.7	3.4	4.3	1.1	4.4

* החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית ; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

לוח 14: חלקו של כל חמישון בסך ההכנסות ותשלומי חובה, 2014 – 2015

מקור/סוג הכנסה	2014						2015					
	סך הכל	1	2	3	4	5	סך הכל	1	2	3	4	5
מעבודה	100.0	4.2	10.4	17.1	25.5	42.8	100.0	4.0	10.5	17.6	25.2	42.6
מפנסיה, קופו"ג והון	100.0	1.2	5.2	11.0	19.3	63.3	100.0	1.4	5.9	11.4	19.6	61.7
מקצבאות ותמיכות	100.0	21.8	21.9	18.5	16.1	21.6	100.0	21.5	22.1	18.3	19.1	19.1
תשלומים מביטוח לאומי בלבד	100.0	23.5	22.6	19.0	15.8	19.2	100.0	22.3	22.9	18.2	18.3	18.3
תשלומים ממוסדות ממשלתיים בלבד	100.0	19.3	19.7	16.6	18.7	25.6	100.0	19.9	20.9	15.3	22.8	21.2
תשלומים ממשקי בית ופרטים בלבד	100.0	14.7	21.1	18.6	16.2	29.4	100.0	17.7	18.0	22.1	20.1	22.1
תשלומי חובה	100.0	2.3	5.5	11.1	22.0	59.1	100.0	2.2	5.5	11.7	21.9	58.7
מס הכנסה	100.0	0.5	2.9	8.2	20.0	68.5	100.0	0.4	3.1	8.8	20.2	67.5
ביטוח לאומי	100.0	3.0	7.2	14.3	25.2	50.3	100.0	2.7	6.8	14.8	24.7	51.0
ביטוח בריאות	100.0	7.2	11.6	16.9	24.9	39.4	100.0	7.0	11.4	17.3	24.4	39.8
נטו למשפחה	100.0	6.6	12.3	17.7	24.1	39.4	100.0	6.3	12.4	18.1	24.3	38.9
ברוטו למשפחה	100.0	5.8	11.1	16.5	23.7	42.8	100.0	5.6	11.2	16.9	23.9	42.3
כלכלית למשפחה	100.0	3.8	9.7	16.3	24.7	45.5	100.0	3.7	9.8	16.8	24.5	45.3

* החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית ; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

לוח 15: הוצאות לפי חמישונים, שיעורי שינוי ריאליים והתפלגות ההוצאות, 2014 - 2015

	ממוצע	1	2	3	4	5
ההוצאה בש"ח לחודש, 2015						
הוצאה לצריכה לנפש תקנית	6,070	3,540	4,410	5,710	6,750	9,950
הוצאה כספית לנפש תקנית	4,820	2,680	3,450	4,570	5,360	8,030
הוצאה לצריכה משפחתית	15,410	9,600	11,990	15,150	17,530	22,760
הוצאה כספית משפחתית	12,320	7,490	9,550	12,200	14,030	18,350
השינוי הריאלי לעומת 2014						
הוצאה לצריכה לנפש תקנית	3.2	2.4	2.6	4.4	1.5	4.2
הוצאה כספית לנפש תקנית	2.9	1.7	1.4	5.2	1.2	4.1
הוצאה לצריכה משפחתית	2.4	-1.1	2.9	4.4	1.9	2.6
הוצאה כספית משפחתית	2.5	-1.6	2.1	5.1	2.4	2.9
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2014						
הוצאה לצריכה משפחתית	100.0	12.9	15.5	19.3	22.8	29.5
הוצאה כספית משפחתית	100.0	12.6	15.6	19.3	22.8	29.7
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה - 2015						
הוצאה לצריכה משפחתית	100.0	12.5	15.6	19.7	22.8	29.5
הוצאה כספית משפחתית	100.0	12.1	15.5	19.8	22.8	29.8

* המקור: עיבודי מנהל המחקר והתכנון לסקרי הוצאות משקי בית של הלמ"ס לשנים שבלוח.
** החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות.

III. גורמים המשפיעים על העוני ועל האי-שוויון

שנת 2015 התאפיינה בהמשך צמיחה, אם כי מואטת – המשק צמח בכ- 2.5% והתעסוקה הוסיפה והתרחבה בכ- 2%. השכר הריאלי עלה בכ-2.5% (לפי סקר ההוצאות), כאשר לעובדים העניים השכר נותר פחות או יותר ברמתו מהשנה הקודמת (נספח 12). עם זאת הייתה שונות בשכר בין משלחי היד. בקרב בעלי מקצועות חופשיים וטכניים, עובדים מקצועיים ועובדי מכירות ושירותים נרשמה ירידה (4.9%-, 4.2%- ו- 2.5%- בהתאמה), בקרב עובים לא מקצועיים נרשמה גם כן ירידה (0.7%-), ואילו בקרב בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים נרשמה עלייה (4.6%). עלייה חדה (11.3%) נרשמה בקרב עובדי פקידות . הענפים שבהם עובדים עניים שיפרו שכרם היו בשירותים קהילתיים (2.9%), שירותי אירוח ואוכל (4.3%) ובשירותים עסקיים, בנקאות וביטוח (18.1%). בענף שירותי בריאות רווחה וסעד ובענף מסחר סיטוני וקמעוני שכרם של עובדים עניים ירד ב-12.2% ו- 15.0% בהתאמה (נספח 10).

בין שתי השנים, שכר המינימום הועלה במונחים ריאליים ב- 6.8%. ייתכן שלהעלאה זו היתה השפעה על ירידת האי-שוויון כפי שמראים הנתונים לשנה זו, שכן העובדים המשתכרים שכר מינימום בישראל אינם מוגבלים לאוכלוסייה הענייה אלא רבים מהם נמצאים בעשירוני הביניים.

רמת האבטלה עמדה על שיעור נמוך יחסית של 5.3%. יצוין שהירידה ברמת האבטלה התרחשה בד בבד עם העלאת שכר המינימום.

בין הגורמים לירידה הניכרת בתחולת העוני בשנת 2013 היתה בראש וראשונה העליה החדה בשיעורי התעסוקה שדווחו מתוך נתוני סקר הוצאות 2013. כפי שהובא החשש כבר בדוח 2013 נראה כי הגידול בתעסוקה לפי סקר ההוצאות היה מוטה כלפי מעלה, שכן מקורות מידע אחרים של הלמ״ס הצביעו על שיעור גידול נמוך יותר. תרשים 11 להלן מראה כי עליה זו אכן נבלמה לפי נתוני הסקרים של 2014 ו- 2015 ואף חלה ירידה קלה בשיעורי התעסוקה על פי נתוני הסקר. ירידה זו אינה מתיישבת עם נתוני העלייה הקלה בשיעור התעסוקה ב-2015 על פי מקורות המידע האחרים אם כי הסתכלות ארוכת טווח מצביעה על התכנסות בין שני מקורות הנתונים. שיעור התעסוקה נותר אפוא עדיין ברמה גבוהה בהשוואה לנתוני סקר כוח אדם והנתונים המינהליים, וסביר להניח שממדי העוני מושפעים מכך גם השנה.

תרשים 11: שיעורי התעסוקה בסקרי ההכנסות/הוצאות לעומת סקר כח אדם, 1999-2015

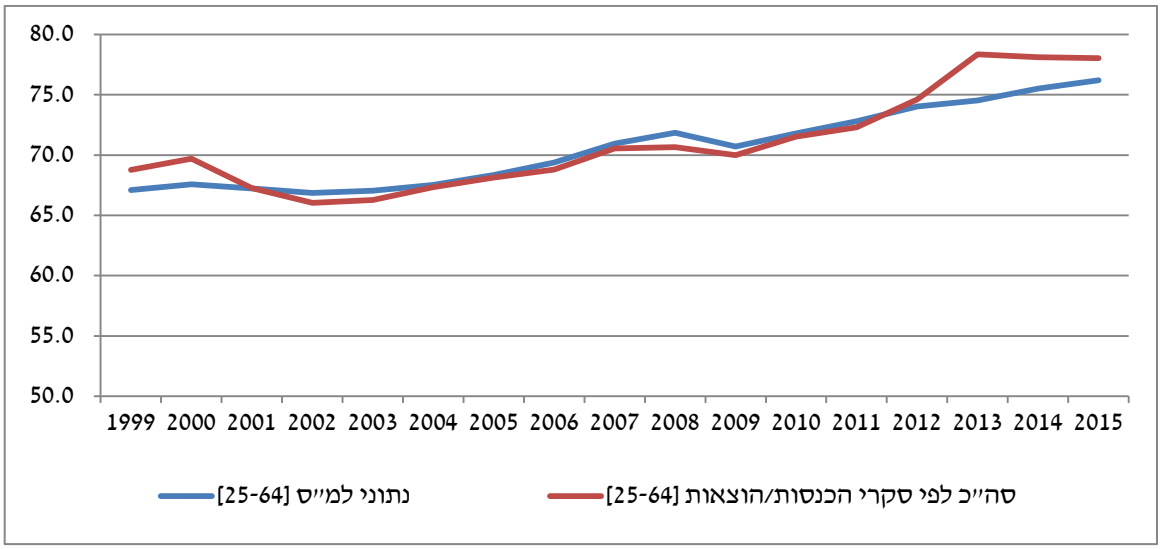

על פי הנתונים המינהליים קצבאות הביטוח הלאומי עלו בין שתי השנים בכ- 4.3% במונחים ריאליים לעומת גידול של כ- 5.1% לפי נתוני הסקר. כשמתבוננים בשינויים שחלו השנה בתשלומי הקצבאות השונות בנפרד מגלים שעשויים להיות הבדלים משמעותיים יותר בין שני מקורות המידע. כך למשל, התשלומים לקצבת הבטחת ההכנסה עלו בשיעור של כ-8% על פי נתוני הסקר לעומת ירידה של כ- 3% על פי הנתונים המינהליים; סך התשלומים עבור דמי אבטלה ירד בשיעור דומה לפי שני מקורות הנתונים – בשיעור של 1% לפי הסקר ובשיעור של 1.4% לפי הנתונים המינהליים. העלייה החדה בסך התשלומים לקצבאות הילדים (בשיעור של כ-14%) משותפת אף היא לשני המקורות.

בלוח 16 מוצגת התפלגות העובדים במשפחות העניות ובכלל האוכלוסייה לפי רמת השכר. הלוח מראה כי מרבית השכירים, כ-78%, עובדים במשרה מלאה (כ- 88% מהגברים השכירים וכ- 67% מהנשים השכירות). גם רוב המועסקים החיים במשפחות העניות, כ-61% מועסקים במשרה מלאה. עם זאת, מתוך האוכלוסייה הענייה, אפילו בקרב המועסקים במשרה מלאה ישנם כ-44% שהכנסתם נמוכה או אינה עולה על שכר המינימום, מתוכם פחות ממחצית שהכנסתם אינה עולה אפילו על מחצית שכר המינימום (ולכן הם כנראה חשופים לאי ציות לחוק של מעסיקיהם). כ- 52% נוספים מועסקים בשכר הגבוה משכר המינימום אך נמוך מהשכר הממוצע, ושיעור שולי משתכר מעבר לשכר ממוצע. לעומתם, בכלל האוכלוסייה מרבית המועסקים במשרה מלאה, כ-80%, משתכרים שכר העולה על שכר המינימום (לוח 16).

לוח 16: התפלגות השכר של השכירים והשכירים העניים לפי רמת השכר, 2015**

	סך הכול (אלפים)	באחוזים	עד מחצית שכר מינימום	מחצית עד שכר מינימום	שכר מינימום עד לשכר ממוצע	מעל שכר ממוצע
סה"כ שכירים	3,227	100.0	14.9	14.4	37.2	33.5
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	2,501	100.0	10.0	9.3	40.6	40.1
בקרב האוכלוסייה העונייה כלכלית						
סה"כ שכירים	422	100.0	35.6	29.3	34.1	1.0
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	235	100.0	20.6	26.4	51.6	1.4
בקרב האוכלוסייה העונייה נטו						
סה"כ שכירים	291	100.0	33.7	28.5	36.4	1.4
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	175	100.0	22.0	24.3	51.8	1.8
בקרב גברים						
סה"כ שכירים	1,671	100.0	12.6	9.5	37.1	40.8
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	1,463	100.0	9.5	6.7	38.8	45.1
בקרב האוכלוסייה העונייה כלכלית						
סה"כ שכירים	213	100.0	29.3	24.4	45.1	1.2
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	151	100.0	18.2	22.0	58.1	1.6
בקרב האוכלוסייה העונייה נטו						
סה"כ שכירים	171	100.0	23.6	25.3	49.2	1.9
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	130	100.0	15.7	22.0	60.2	2.2
בקרב נשים						
סה"כ שכירים	1,556	100.0	17.3	19.7	37.3	25.7
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	1,037	100.0	10.8	13.1	43.1	33.0
בקרב האוכלוסייה העונייה כלכלית						
סה"כ שכירים	209	100.0	41.9	34.4	22.9	0.8
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	85	100.0	24.9	34.2	39.9	0.9
בקרב האוכלוסייה העונייה נטו						
סה"כ שכירים	120	100.0	48.1	33.0	18.1	0.8
שכירים המועסקים במשרה מלאה*	45	100.0	40.7	31.0	27.4	0.9

* 35 שעות עבודה שבועיות ומעלה.

** שכר המינימום והשכר הממוצע במשק הותאמו לתקופת סקר הוצאות 2015

לבסוף, בדוח זה לא באו לידי ביטוי שינויים **באמצעי המדיניות שנעשו לאחר 2015** ושצפויים להשפיע בשנים הקרובות בכיוון של הפחתת ממדי העוני והאי-שוויון באוכלוסייה:[29]

- ביולי 2016 בוצעה פעימה נוספת של העלאת שכר המינימום והוא הועלה בשיעור של 3.8% ל-4,825 ₪ לחודש. עליה זו צפויה להשפיע בכיוון של הפחתת ממדי העוני והאי-שוויון בקרב האוכלוסייה העובדת, שיותר מרבע ממנה משתכרת עד שכר המינימום.

[29] יודגש כי אין לראות בכך תחזית לגבי הכיוון הצפוי מבחינה חברתית בשנים הבאות, שכן בסופו של דבר יהיו עוד השפעות בלתי צפויות בעת הזאת, אשר יחד עם התהליכים המצוינים לעיל יקבעו בסופו של דבר את כיוון ההתפתחות החברתית.

- -בדצמבר 2015 הועלו קצבאות זקנה ושאירים בתוספת השלמת הכנסה במידה ניכרת, במטרה לקרבן לקו העוני (המותאם למצבם המשפחתי) וכן להשוות את מצבם של היחידים והזוגות ביחס לקו העוני, בהתאם להמלצות הוועדה למלחמה בעוני. מדצמבר 2015 הקצבה ליחיד ללא תלויים בתוספת השלמת הכנסה עלתה בסכומים שבין 135-178 ₪ לפי קבוצות גיל, והקצבה לזוג עלתה בסכומים שבין 511-542 ₪ לחודש לפי קבוצות גיל. שינוי זה צפוי לבוא לידי ביטוי מלא וכנראה משמעותי, בכיוון של הפחתת העוני בקרב קשישים ב-2016.

- ב-2016 יהיו קצבאות הילדים לראשונה לשנה שלמה.

- בחודש ינואר 2017 תיפתחנה תכניות חיסכון אוניברסליות לכל ילד במקביל לקצבת ילדים, בהן יופקדו 50 שקלים בחודש לרבות הפקדה רטרואקטיבית ממאי 2015 עד דצמבר 2016. מאחר שהכסף מצטבר לאורך שנים ואינו נגיש להוצאות שוטפות לא תהיה השפעה על נתוני העוני השוטפים, אך תיתכן השפעה בהסתכלות על עוני ארוך טווח.

- תוכניות שונות שמטרתן להגביר מיצוי זכויות חברתיות (ביטוח לאומי, משרד הרווחה, עיריות אחדות) ובהן הגברת מיצוי הזכות לקצבאות ולמענק עבודה, עשויות אף הן להשפיע באופן חיובי על הכנסת המשפחות שבתחתית התפלגות ההכנסות.

נספחים

נספח 1א: תחולות העוני 1998-2015 כולל מזרח ירושלים

שנה	תחולת העוני (באחוזים)		
	משפחות	נפשות	ילדים
1998	17.4	17.5	21.8
1999	18.0	19.5	26.0
2002	18.1	21.0	29.6
2003	19.3	22.4	30.8
2004	20.3	23.6	33.2
2005	20.6	24.7	35.2
2006	20.0	24.5	35.8
2007	19.9	23.8	34.2
2008	19.9	23.7	34.0
2009	20.5	25.0	36.3
2010	19.8	24.4	35.3
2011	19.9	24.8	35.6
2012	19.4	23.5	33.7
2013	18.6	21.8	30.8
2014	18.8	22.0	31.0
2015	19.1	21.7	30.0

נספח 1ב: תחולות העוני 1999-2015 לא כולל מזרח ירושלים

שנה	תחולת העוני (באחוזים)		
	משפחות	נפשות	ילדים
1999	17.8	18.8	24.9
2000	17.5	18.8	25.2
2001	17.7	19.6	26.9
2002	17.7	20.0	28.0
2003	19.2	21.5	29.4
2004	20.3	23.2	32.5
2005	20.3	23.7	33.8
2006	20.2	23.9	34.6
2007	19.5	22.8	33.2
2008	19.6	22.7	32.5
2009	20.0	23.8	34.4
2010	19.3	23.1	33.6
2011	19.3	23.2	33.4
2012	18.6	21.8	31.3
2013	17.9	20.2	28.4
2014	17.9	20.2	28.5
2015	18.1	19.9	27.6

נספח 2: מספר המשפחות, הנפשות והילדים העניים לפי הכנסה משפחתית פנויה, 2014 ו- 2015

	2014				2015			
	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים
סך כל האוכלוסייה	**444,900**	**1,709,300**	**776,500**	**167,400**	**460,800**	**1,712,900**	**764,200**	**110,100**
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:								
יהודים	278,500	941,100	420,100	120,400	287,700	912,200	392,700	90,800
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	47,800	296,500	187,600	-	53,200	321,700	201,300	-
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	77,700	444,900	272,600	10,200	78,000	457,700	284,000	-
עולים	84,600	221,400	73,000	54,600	84,100	228,200	76,600	32,800
ערבים	166,400	768,200	356,400	47,000	173,000	800,700	371,500	19,300
משפחות עם ילדים - סך הכול	**248,200**	**1,366,000**	**776,500**	**12,600**	**240,200**	**1,333,800**	**764,200**	**-**
1-3 ילדים	160,800	718,300	331,600	10,200	154,400	682,600	317,800	-
4 ילדים ויותר	87,400	647,700	444,800	-	85,900	651,100	446,400	-
5 ילדים ויותר	43,300	373,000	268,400	-	47,400	410,300	292,600	-
משפחות חד הוריות	31,700	115,600	62,400	-	27,700	112,500	61,300	-
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:								
עובד	247,800	1,232,600	619,700	21,500	256,100	1,226,200	612,300	-
שכיר	207,400	1,044,300	520,500	17,500	219,700	1,058,200	526,500	-
עצמאי	40,400	188,300	99,200	-	36,100	166,700	85,000	-
לא עובד בגיל עבודה	87,500	308,100	152,400	-	92,500	312,700	150,000	-
מפרנס אחד	182,300	871,300	457,600	16,400	189,200	846,000	436,200	-
שני מפרנסים ויותר	65,500	361,400	162,100	-	66,900	380,200	176,100	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:								
רמ"ב עד גיל 29	89,100	350,400	125,900	-	99,800	352,900	127,900	-
רמב בגילאים 30-44	161,600	855,500	516,900	-	149,400	800,900	489,800	-
רמב בגילאים 45-גיל הפנסיה	84,300	332,200	128,800	-	101,500	389,400	144,800	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:								
קשישים***	116,000	182,500	-	148,800	118,900	187,500	-	110,100
בגיל הפנסיה לפי חוק****	110,000	171,200	-	146,800	110,100	169,800	-	110,100
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:								
עד 8 שנות לימוד	86,600	248,100	79,500	63,500	85,900	233,300	68,400	47,400
בין 9 ל-12 שנות לימוד	190,800	805,000	369,800	53,400	200,700	809,900	370,100	29,400
13 ומעלה שנות לימוד	167,500	656,100	327,200	50,500	174,100	669,700	325,700	33,300

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 3: תחולת העוני של נפשות לפי קבוצות אוכלוסייה, אחוזים, 2014 ו-2015

	הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
סך כל האוכלוסייה	29.1	28.7	22.0	21.7	24.2	24.5
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:						
יהודים	22.8	22.1	14.9	14.1	34.8	35.9
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	70.9	65.0	59.0	53.7	16.8	17.5
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	68.8	65.7	59.7	55.4	13.3	15.6
עולים	30.3	31.0	17.3	17.2	43.0	44.7
ערבים	57.2	57.9	54.0	54.8	5.5	5.3
משפחות עם ילדים - סך הכול	30.9	30.5	26.9	25.8	12.9	15.4
1-3 ילדים	22.7	22.2	18.4	17.4	18.8	21.9
4 ילדים ויותר	58.0	56.5	54.9	52.4	5.3	7.3
5 ילדים ויותר	64.7	69.9	63.1	63.8	2.3	8.8
משפחות חד הוריות	41.7	41.0	26.0	24.4	37.8	40.6
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:						
עובד	22.7	22.6	18.1	17.6	20.3	22.1
שכיר	23.0	22.6	17.8	17.4	22.6	23.0
עצמאי	20.8	22.5	19.8	18.9	4.5	16.2
לא עובד בגיל עבודה	95.0	95.5	78.9	82.4	17.0	13.7
מפרנס אחד	51.7	51.5	41.8	41.0	19.1	20.5
שני מפרנסים ויותר	9.9	10.4	7.6	7.7	23.0	25.6
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:						
עד 30	35.3	31.7	25.9	24.2	26.8	23.4
בגילאי 31 - 45	29.9	28.9	25.6	24.1	14.5	16.4
בגילאי 46 עד גיל הפנסיה	17.9	20.8	14.4	16.4	19.2	20.9
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:						
קשישים***	45.1	41.1	21.4	19.8	52.6	51.9
בגיל הפנסיה לפי חוק****	48.3	46.9	22.6	22.3	53.2	52.5
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:						
עד 8 שנות לימוד	67.9	64.3	52.7	47.9	22.4	25.6
בין 9 ל-12 שנות לימוד	33.0	32.7	25.6	25.9	22.5	20.9
13 ומעלה שנות לימוד	21.7	21.7	15.8	15.6	26.9	28.1

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין
** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 4: יחס פער ההכנסות בקרב משפחות לפי סוגי משפחה, 2014 ו- 2015 (אחוזים)

	הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		השפעה על פער ההכנסות בקרב עניים בלבד+	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
סך כל האוכלוסייה	56.3	56.2	34.6	35.7	40.2	39.2
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:						
יהודים	57.6	58.0	31.5	32.6	48.2	48.8
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	56.1	61.1	34.3	37.7	41.6	42.0
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	55.0	58.7	33.9	36.9	40.2	40.2
עולים	63.1	63.9	25.9	28.6	60.1	57.5
ערבים	54.0	53.1	38.4	39.3	29.2	26.3
משפחות עם ילדים - סך הכול	51.0	51.1	35.5	36.9	32.1	31.1
1-3 ילדים	48.0	46.8	32.5	33.7	34.4	31.8
4 ילדים ויותר	54.8	56.6	38.9	40.2	29.8	30.5
5 ילדים ויותר	57.1	60.1	38.2	41.3	32.6	33.3
משפחות חד הוריות	58.6	54.2	35.2	35.3	50.5	48.4
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:						
עובד	41.3	41.6	31.7	32.8	26.4	25.5
שכיר	41.5	41.2	31.1	31.9	29.2	27.2
עצמאי	40.5	44.1	35.4	38.3	8.4	14.6
לא עובד בגיל עבודה	94.8	94.4	51.1	52.1	46.7	45.6
מפרנס אחד	46.6	46.0	35.0	34.8	27.2	27.6
שני מפרנסים ויותר	29.2	32.5	23.9	28.4	23.3	18.8
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:						
עד 30	51.4	50.9	35.5	36.0	36.4	35.8
בגילאי 31 - 45	49.9	51.7	35.3	37.3	31.6	30.6
בגילאי 46 עד גיל הפנסיה	57.2	53.7	36.8	36.3	36.0	34.9
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:						
קשישים***	78.5	78.1	25.6	26.8	72.4	71.3
בגיל הפנסיה לפי חוק****	79.2	78.5	25.2	26.0	73.1	72.4
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:						
עד 8 שנות לימוד	69.1	65.3	36.8	38.9	49.7	45.1
בין 9 ל-12 שנות לימוד	52.3	52.8	34.9	35.8	35.6	34.9
13 ומעלה שנות לימוד	56.4	56.9	33.4	34.5	40.8	41.6

+ השפעה זו מורכבת משתי קבוצות: (א) משפחות שנשארו עניות, (ב) משפחות שיצאו ממעגל העוני. לגבי הקבוצה השניה השיפור בפער ההכנסות הוא לפחות שווה לפער לפני תשלומי ההעברה. לכן ההשפעה הכוללת יכולה להיות גבוהה מ-100%.

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין.

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב;

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 5: השפעת תשלומי ההעברה[30] והמיסים הישירים על האי-שוויון בהכנסות, 2014 ו- 2015

עשירון*	חלקו של כל עשירון בכלל ההכנסה (%)**					
	לפני תשלומי העברה ומיסים		לאחר תשלומי העברה		לאחר תשלומי העברה ומיסים	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
תחתון	0.2	0.2	1.8	1.8	2.0	2.0
2	2.0	2.0	3.2	3.2	3.6	3.6
3	3.6	3.6	4.4	4.5	4.9	5.0
4	5.1	5.2	5.6	5.8	6.3	6.4
5	6.8	6.9	7.1	7.2	7.7	7.8
6	8.5	8.6	8.6	8.6	9.2	9.3
7	10.6	10.6	10.4	10.4	10.9	10.8
8	13.2	13.2	12.6	12.6	12.8	12.9
9	17.3	17.4	16.2	16.4	15.8	15.9
עליון	32.8	32.2	30.2	29.6	26.8	26.2
היחס בין הכנסת החמישון העליון לבין הכנסת החמישון התחתון	23.2	22.2	9.3	9.3	7.6	7.5

* המשפחות בכל טור דורגו לפי רמת ההכנסה המתאימה לנפש תקנית. כל עשירון מונה 10% מן הנפשות באוכלוסייה.
** במונחים של הכנסה לנפש תקנית.

[30] ניתוח זה לוקה בחסר מאחר שחלק מתשלומי ההעברה לא מדווחים ולכן לא נכללו כאן. כך למשל אין דיווח על הטבות מס, בעיקר בתחום החיסכון. כמו כן חסר מידע לגבי מענקים לסקטור העסקי במסגרת חוק עידוד השקעות הון. המידע החסר אילו היה נגיש במסגרת סקר ההכנסות או ההוצאות, היה כנראה משנה את חלקם של העשירונים העליונים בהכנסה הלאומית.

נספח 6: נתונים כספיים לפי חמישונים לפי סולם השקילות של ה-OECD

א. הכנסה לפי מקור וסוג, 2015 והשינוי הריאלי לעומת 2014

מקור/סוג הכנסה	ההכנסה (₪ לחודש)						השינוי לעומת 2014, אחוזים					
	ממוצע	1	2	3	4	5	ממוצע	1	2	3	4	5
מעבודה	14,470	2,190	6,800	11,730	17,840	32,380	2.6	-1.5	6.1	5.8	1.8	2.1
מפנסיה, קופו"ג והון	5,240	2,130	3,130	4,220	5,390	10,850	2.7	1.9	9.5	5.9	-0.1	1.5
מקצבאות ותמיכות	2,040	2,240	2,230	1,850	1,900	1,970	1.3	-1.0	2.1	0.7	13.6	-6.0
תשלומי חובה	3,240	290	760	1,640	3,260	9,740	2.7	-3.3	7.9	7.2	2.0	2.0
נטו למשפחה	15,430	4,320	8,970	13,260	18,490	30,920	2.5	0.0	5.3	5.1	2.9	1.3
ברוטו למשפחה	18,670	4,610	9,730	14,890	21,740	40,660	2.5	-0.3	5.5	5.3	2.7	1.5
כלכלית למשפחה	16,560	2,360	7,410	12,970	19,720	38,580	2.8	0.9	6.3	6.2	1.9	2.2
נטו לנפש תקנית	8,980	2,550	5,100	7,540	10,420	18,520	2.6	1.1	4.1	3.8	2.9	2.2
ברוטו לנפש תקנית	10,830	2,720	5,510	8,430	12,180	24,220	2.7	0.9	4.3	4.1	2.8	2.5
כלכלית לנפש תקנית	9,470	1,190	4,030	7,230	10,910	22,900	3.2	2.9	5.1	5.2	1.7	3.4

* החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות

ב. הוצאות לפי חמישונים, התפלגות ההוצאות ושיעורי שינוי ריאליים, 2013 – 2014

	ממוצע	1	2	3	4	5
ההוצאה בש"ח לחודש, 2015						
הוצאה לצריכה לנפש תקנית	9,020	5,230	6,800	8,560	10,060	14,430
הוצאה כספית לנפש תקנית	7,170	3,960	5,350	6,830	8,090	11,630
הוצאה לצריכה משפחתית	15,410	8,700	11,860	14,830	17,640	24,000
הוצאה כספית משפחתית	12,320	6,730	9,430	11,910	14,220	19,330
השינוי הריאלי לעומת 2014						
הוצאה לצריכה לנפש תקנית	3.2	1.4	3.9	3.8	1.3	4.4
הוצאה כספית לנפש תקנית	3.0	0.9	2.9	3.9	1.3	4.6
הוצאה לצריכה משפחתית	2.4	-1.7	4.1	4.4	0.3	3.4
הוצאה כספית משפחתית	2.5	-2.1	3.3	4.4	0.9	3.8
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2014						
הוצאה לצריכה משפחתית	100.0	11.8	15.1	18.9	23.4	30.9
הוצאה כספית משפחתית	100.0	11.4	15.2	19.0	23.4	31.0
חלקה של ההוצאה בסך ההוצאה – 2015						
הוצאה לצריכה משפחתית	100.0	11.3	15.4	19.2	22.9	31.2
הוצאה כספית משפחתית	100.0	10.9	15.3	19.3	23.1	31.4

* החמישונים מוינו לפי ההכנסה הפנויה לנפש תקנית ; כל חמישון מונה 20% מהמשפחות

נספח מתודולוגי: הבדלים בחישוב מדדי העוני בין ישראל לבין ארגון ה-OECD

בישראל ההכנסה החציונית מחושבת על בסיס הכנסות משקי הבית. ב-OECD ההכנסה החציונית מחושבת על בסיס נפשות, כאשר לכל נפש במשפחה מופיעה ההכנסה המשפחתית הממוצעת. הבדל נוסף נעוץ בחישוב היתרונות לגודל משק הבית. המשמעות של מושג זה היא כדלקמן: ההוצאה המשפחתית עולה עם מספר הנפשות, אך הקשר אינו פרופורציונלי אלא ככל שהמשפחה גדולה יותר כך התוספת הדרושה לנפש נוספת הולכת וקטנה. שיטת התרגום של מספר הנפשות במשפחה למספר נפשות תקניות ("סולם השקילות") שונה. הביטוח הלאומי משתמש זה שנים רבות בסולם שקילות המבוסס על שיטת אנגל הותיקה אשר לפיה משפחות שגודלן שונה אך שיעור הוצאת המזון בסך ההוצאה לתצרוכת זהה - הן שקולות מבחינת רווחת המשפחה, ואילו סולם השקילות של ה-OECD מבוסס על השורש של גודל המשפחה[31] כאומדן למספר הנפשות התקניות שלה. הבדל נוסף נעוץ בכך שה-OECD מחשב את ההכנסה החציונית לפי נפשות ולא לפי משפחות, דבר שמוריד את קו העוני במקצת בהשוואה לחישוב של הביטוח הלאומי. כל אלה גורמים לכך שקווי העוני של ה-OECD אמנם גבוהים יותר, אך תחולת העוני הנגזרת מהם נמוכה מזו שלפי ההגדרה הישראלית באוכלוסייה הכללית[32].

יצוין שהחל משנת 2012 התווסף להכנסה הפנויה מרכיב של הערך הכספי של מוצרים בייצור עצמי של משק הבית – מרכיב אשר עשוי להיות בעל משקל בארצות שבהן הכנסה בינונית ומטה. בישראל היקף המוצרים הללו הוא מזערי ולכן השינוי לא משפיע על החישוב לגביה[33].

---

[31] כך למשל מספר הנפשות התקניות של משפחה בת 4 נפשות הוא 2, ושל משפחה בת 9 נפשות הוא 3 וכן הלאה. משמעות הדבר שהעוני בקרב משפחות גדולות, שכידוע נפוצות בישראל, נמוך יותר לפי שיטת חישוב ה-OECD ולהיפך לגבי משפחות קטנות, כגון קשישים ובודדים. תוצאות ראשוניות של מחקר בתהליך בנושא זה מצביע על כך שגישה שמניחה שוויון ברמת החיים של משפחות לפי סל צריכה שכולל מוצרים חיוניים נוספים למזון כגון דיור, ביגוד והנעלה מביא לסולם שקילות דומה מאוד לזה המתקבל לפי שיטת ה-OECD.

[32] ה-OECD מחשב את ממדי העוני בשתי צורות נוספות: גם עבור 60% ו-40% מההכנסה הכספית החציונית – ראו נספחים 7-9.

[33] לפיכך בדוח זה יוצגו הממצאים לגבי ההשוואות למדינות ה- OECD לפי ההגדרה החדשה בלבד.

נספח 7א': תחולות עוני לפי קו עוני של 50% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2014 ו-2015

	2014				2015			
	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים
סך כל האוכלוסייה	18.3	18.8	24.9	20.6	19.6	19.6	25.6	29.5
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:								
יהודים	13.8	12.6	16.2	17.1	15.0	12.9	15.9	27.0
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	42.0	44.3	49.9	-	42.7	45.1	51.1	-
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	43.5	44.5	48.4	38.1	43.2	46.9	52.5	-
עולים	19.9	14.9	14.6	29.1	22.0	17.6	19.0	50.7
ערבים	47.7	46.6	55.2	59.6	49.6	49.3	59.5	68.8
משפחות עם ילדים - סך הכול	19.1	21.5	24.9	17.4	19.4	21.9	25.6	-
1-3 ילדים	14.9	14.9	16.0	16.8	15.0	14.8	16.1	-
4 ילדים ויותר	42.2	43.3	44.2	-	42.3	44.4	44.8	-
5 ילדים ויותר	45.4	46.9	48.1	-	52.5	53.6	53.7	-
משפחות חד הוריות	23.3	23.4	27.7	-	20.6	21.0	26.3	-
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:								
עובד	11.3	14.2	20.5	4.8	12.2	14.8	21.3	5.0
שכיר	10.9	13.8	19.8	4.3	12.1	14.6	20.8	-
עצמאי	13.9	16.9	24.6	-	13.1	16.6	24.5	-
לא עובד בגיל עבודה	71.1	76.9	84.5	-	78.4	82.0	85.8	-
מפרנס אחד	23.5	35.7	49.0	7.0	25.5	37.0	52.8	-
שני מפרנסים ויותר	3.8	4.8	6.2	-	4.2	5.5	7.4	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:								
רמ"ב עד גיל 29	21.1	22.2	35.0	-	23.6	21.0	32.1	-
רמב בגילאים 30-44	16.8	20.6	25.2	-	16.6	21.0	25.9	-
רמב בגילאים 46-גיל הפנסיה	11.5	12.1	18.1	-	14.3	14.7	21.0	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:								
קשישים***	27.5	24.3	-	25.1	27.2	23.3	-	29.5
בגיל הפנסיה לפי חוק****	28.8	25.8	-	25.6	29.5	26.4	-	29.5
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:								
עד 8 שנות לימוד	47.9	49.3	68.7	42.7	47.9	47.5	62.3	50.3
בין 9 ל-12 שנות לימוד	19.9	21.9	32.5	17.5	21.8	22.9	34.6	25.4
13 ומעלה שנות לימוד	13.0	13.1	16.9	14.6	14.1	14.1	17.5	22.0

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין
** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 7ב': תחולות עוני לפי קו עוני של 40% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2014 ו-2015

	2014				2015			
	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים
סך כל האוכלוסייה	12.4	12.9	17.4	13.7	13.4	13.6	18.4	19.8
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:								
יהודים	9.0	8.1	10.7	10.8	9.6	8.1	10.3	17.3
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	28.6	29.5	33.3	-	27.6	29.8	34.9	-
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	31.4	30.4	32.7	36.0	30.1	32.5	36.8	-
עולים	12.2	9.1	9.9	16.7	11.9	10.0	12.4	26.9
ערבים	34.6	34.0	40.6	47.5	38.3	38.1	47.1	57.9
משפחות עם ילדים - סך הכול	12.8	14.7	17.4	-	13.6	15.6	18.4	-
1-3 ילדים	9.5	9.6	10.6	-	10.0	9.8	10.8	-
4 ילדים ויותר	30.6	31.6	32.0	-	32.3	33.7	33.9	-
5 ילדים ויותר	32.6	33.9	34.5	-	39.3	40.1	40.1	-
משפחות חד הוריות	15.6	16.4	20.7	-	14.9	15.8	20.2	-
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:								
עובד	6.8	8.9	12.9	2.4	7.7	9.8	14.5	-
שכיר	6.5	8.7	12.5	-	7.5	9.5	14.3	-
עצמאי	8.6	10.2	14.8	-	8.9	11.2	15.7	-
לא עובד בגיל עבודה	58.3	66.5	78.0	-	65.5	68.5	73.5	-
מפרנס אחד	14.7	24.1	33.6	-	16.6	25.5	38.0	-
שני מפרנסים ויותר	1.9	2.2	2.5	-	2.3	3.2	4.2	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:								
רמ"ב עד גיל 29	14.1	15.3	24.4	-	17.1	15.0	24.1	-
רמב בגילאים 30-44	11.1	13.9	17.3	-	11.1	14.6	18.5	-
רמב בגילאים 46-גיל הפנסיה	8.0	8.5	13.4	-	9.8	10.1	15.2	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:								
קשישים***	19.0	16.3	-	16.9	18.1	15.4	-	19.8
בגיל הפנסיה לפי חוק****	20.0	17.3	-	17.3	19.8	17.6	-	19.8
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:								
עד 8 שנות לימוד	36.3	36.2	50.7	33.0	36.3	36.7	51.4	36.2
בין 9 ל-12 שנות לימוד	13.1	15.0	23.2	11.1	15.3	16.4	26.1	18.2
13 ומעלה שנות לימוד	8.5	8.6	11.2	8.5	8.9	9.0	11.5	12.7

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין
** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 7ג: תחולות עוני לפי קו עוני של 60% מחציון ההכנסה לפי הגדרת ה-OECD, 2014 ו-2015

	2014				2015			
	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים	משפחות	נפשות	ילדים	קשישים
סך כל האוכלוסייה	24.5	25.1	32.5	27.2	25.4	25.4	32.1	38.6
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:								
יהודים	19.4	17.9	22.8	23.7	20.3	17.8	21.7	36.1
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	54.2	57.8	64.3	-	52.6	55.2	61.4	-
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	56.8	59.5	64.3	43.1	53.4	57.2	63.2	47.4
עולים	28.6	23.2	25.6	40.1	29.0	23.7	24.6	66.7
ערבים	57.8	57.2	66.1	67.6	58.8	58.9	68.7	77.0
משפחות עם ילדים - סך הכול	25.9	28.4	32.5	21.6	25.4	28.1	32.1	-
1-3 ילדים	21.2	21.0	22.4	21.2	20.6	20.3	21.6	-
4 ילדים ויותר	51.5	52.9	54.1	-	50.5	52.9	53.5	-
5 ילדים ויותר	57.1	58.6	60.3	-	60.7	62.5	62.9	-
משפחות חד הוריות	33.0	31.7	36.8	-	29.3	29.9	36.3	-
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:								
עובד	16.9	20.2	28.1	8.6	17.3	20.4	27.9	12.1
שכיר	16.8	20.1	27.8	8.8	17.3	20.2	27.6	13.6
עצמאי	17.5	21.0	29.9	-	17.6	21.6	29.8	-
לא עובד בגיל עבודה	79.8	84.6	91.1	-	83.5	86.5	90.3	-
מפרנס אחד	33.5	47.2	62.4	12.7	33.5	46.4	63.3	14.3
שני מפרנסים ויותר	6.7	8.4	11.0	-	7.5	9.4	12.3	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:								
עד 30	28.8	28.9	41.7	-	30.0	27.9	41.6	-
בגילאי 31 - 45	23.7	28.1	33.7	-	22.1	26.8	32.2	-
בגילאי 46 עד גיל הפנסיה	15.1	15.9	23.7	9.6	18.1	18.9	26.5	-
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:								
קשישים***	35.0	31.5	-	32.6	35.6	31.0	-	38.6
בגיל הפנסיה לפי חוק****	36.7	33.5	-	33.2	38.6	34.9	-	38.6
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:								
עד 8 שנות לימוד	56.6	58.3	78.5	51.9	57.2	55.7	69.1	61.2
בין 9 ל-12 שנות לימוד	27.5	29.6	42.3	23.9	28.5	29.9	43.1	35.2
13 ומעלה שנות לימוד	17.8	18.0	22.8	20.5	18.8	18.7	22.8	29.7

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין
** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב
*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.
**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 8: תחולות העוני נפשות לפי הכנסה כלכלית והכנסה נטו והשפעת תשלומי העברה ומיסים ישירים, לפי גישת ה-OECD (חצי חציון), 2014 ו-2015

	הכנסה לפני תשלומי העברה ומיסים		הכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים		שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
סך כל האוכלוסייה	26.8	26.8	18.8	19.64	29.6	26.9
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:						
יהודים	21.2	20.7	12.6	12.9	40.6	37.7
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	62.5	59.5	44.3	45.1	29.0	24.1
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	59.6	60.3	44.5	46.9	25.3	22.2
עולים	28.9	29.8	14.9	17.6	48.5	40.9
ערבים	51.5	53.9	46.6	49.3	9.5	8.5
משפחות עם ילדים - סך הכול	27.1	27.2	21.5	21.9	20.5	19.5
1-3 ילדים	20.3	19.3	14.9	14.8	26.5	23.4
4 ילדים ויותר	49.5	52.1	43.3	44.4	12.5	14.9
5 ילדים ויותר	54.8	65.6	46.9	53.6	14.3	18.3
משפחות חד הוריות	39.3	36.4	23.4	21.0	40.6	42.2
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:						
עובד	20.0	20.3	14.2	14.8	28.7	26.9
שכיר	20.3	20.3	13.8	14.6	31.9	28.1
עצמאי	18.1	20.5	16.9	16.6	6.9	18.8
לא עובד בגיל עבודה	95.4	95.6	76.9	82.0	19.4	14.3
מפרנס אחד	48.8	49.8	35.7	37.0	26.8	25.6
שני מפרנסים ויותר	7.3	7.9	4.8	5.5	34.4	30.4
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:						
עד 30	33.2	29.0	22.2	21.0	33.0	27.5
בגילאי 31 - 45	26.3	26.6	20.6	21.0	21.9	21.0
בגילאי 46 עד גיל הפנסיה	16.3	18.6	12.1	14.7	25.9	21.3
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:						
קשישים***	46.1	43.2	24.3	23.3	47.3	45.9
בגיל הפנסיה לפי חוק****	49.4	49.3	25.8	26.4	47.8	46.5
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:						
עד 8 שנות לימוד	66.8	62.8	49.3	47.5	26.2	24.3
בין 9 ל-12 שנות לימוד	30.1	30.4	21.9	22.9	27.4	24.8
13 ומעלה שנות לימוד	19.7	20.1	13.1	14.1	33.5	30.1

* לפי הגישה הקלאסית: סוג ביה"ס האחרון שבו למד/ לומד המרואיין

** לפי הגדרה סובייקטיבית: רמת דתיות לפי דיווח המרואיין: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, מעורב

*** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה

נספח 9: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2014 ו- 2015

ענף כלכלי	שיעור המועסקים בענף						שיעורי הגידול המועסקים בענף בין 2014-2015		
	2014			2015					
	סה"כ	העניים	הלא-עניים	סה"כ	העניים	הלא-עניים	סה"כ	העניים	הלא-עניים
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	3.7	3.6	3.7
חקלאות	1.1	--	1.0	0.7	--	0.8	-28.4	--	-23.6
תעשייה (כרייה וחרושת)	12.6	7.3	13.1	13.6	11.0	13.9	12.3	56.1	9.9
חשמל ומים	1.2	--	1.3	0.8	--	0.9	-28.8	--	-29.7
בינוי ובנייה	4.3	11.0	3.6	4.0	11.5	3.3	-2.4	8.6	-5.8
מסחר סיטוני וקמעוני	11.3	13.4	11.1	11.7	10.5	11.8	7.2	-18.3	10.3
שירותי אירוח ואוכל	4.7	5.6	4.7	4.4	6.6	4.2	-3.6	22.7	-6.8
תחבורה, אחסנה ותקשורת	9.2	5.5	9.6	9.0	4.7	9.4	0.5	-12.5	1.2
שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח	14.7	9.7	15.2	15.3	12.7	15.5	7.9	36.6	6.1
מינהל ציבורי	12.5	8.6	12.9	11.9	7.1	12.4	-1.1	-14.8	-0.2
חינוך	12.5	20.1	11.8	13.2	19.9	12.5	8.7	2.3	9.8
שירותי בריאות רווחה וסעד	11.2	11.8	11.1	10.8	10.0	10.9	0.2	-12.0	1.5
שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים	4.6	4.9	4.6	4.5	4.9	4.4	1.3	2.8	1.1

* שכר ממוצע בחישוב לפי נתוני סקר הכנסות וכולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

נספח 10: השכר כאחוז מהשכר הממוצע והשינויים בו לפי ענפי תעסוקה (אחוזים), 2014 – 2015

ענף כלכלי	שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*:			שיעור שינוי ריאלי בשכר העובדים בין 2014 ל-2015		
	סה"כ	העניים	הלא-עניים	סה"כ	העניים	הלא-עניים
סך הכל	100.0	40.1	106.0	3.6	-0.1	3.8
חקלאות	83.2	--	87.1	2.2	--	-0.7
תעשייה (כרייה וחרושת)	118.3	53.1	123.4	-1.0	-0.8	0.2
חשמל ומים	185.8	--	194.8	2.7	--	4.7
בינוי ובנייה	96.3	53.4	111.4	13.2	-3.5	18.3
מסחר סיטוני וקמעוני	86.4	39.1	90.6	6.3	-15.0	6.0
שירותי אירוח ואוכל	60.6	38.5	64.1	8.1	4.3	9.8
תחבורה, אחסנה ותקשורת	149.3	54.9	154.0	7.4	-4.1	7.1
שירותים עסקיים, בנקאות וביטוח	118.4	42.0	124.7	8.3	18.1	9.3
מינהל ציבורי	79.6	--	82.8	-1.5	--	-2.6
חינוך	86.3	39.0	93.9	2.6	0.0	2.2
שירותי בריאות רווחה וסעד	90.7	25.4	96.7	-4.1	-12.2	-4.8
שירותים קהילתיים חברתיים ואחרים	64.4	35.2	67.6	-2.8	2.9	-3.0

* שכר ממוצע בחישוב לפי נתוני סקר הכנסות וכולל "ענף לא ידוע" שהושמט מהרשימה; במקרה של מיעוט תצפיות מסומן --.

נספח 11: התפלגות העובדים ושיעורי גידול בסך התעסוקה לפי משלחי יד (אחוזים), 2014 – 2015

משלח יד	שיעור המועסקים במשלח היד					
	2014			2015		
	סה"כ	העניים	הלא-עניים	סה"כ	העניים	הלא-עניים
סך הכל	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים	23.1	16.4	23.7	24.2	13.7	25.2
בעלי מקצועות חופשיים וטכניים	9.9	2.4	10.7	10.1	2.3	10.9
עובדי פקידות	12.5	5.9	13.1	12.0	5.8	12.6
עובדי מכירות ועובדי שירותים	8.1	6.2	8.2	7.9	7.5	7.9
עובדים מקצועיים	32.2	48.2	30.6	31.6	50.5	29.7
עובדים בלתי-מקצועיים	5.9	12.1	5.2	5.9	12.4	5.2

* הסך-הכול כולל גם בעלי משלח יד "לא ידוע"

נספח 12: שיעורי השכר והשינויים בו לפי משלחי יד (אחוזים), 2014 – 2015

משלח יד	שכר כאחוז מהשכר הממוצע של העובדים*:			שיעור השינוי הריאלי בשכר העובדים בין 2014 ל-2015		
	סה"כ	העניים	הלא-עניים	סה"כ	העניים	הלא-עניים
סך הכל	100.0	40.1	106.0	3.6	-0.1	3.8
בעלי משלח יד אקדמי ומנהלים	145.1	45.8	150.5	1.3	4.6	0.3
בעלי מקצועות חופשיים וטכניים	188.8	59.5	191.4	11.3	-4.9	11.4
עובדי פקידות	103.2	43.4	106.0	-0.1	11.3	-0.2
עובדי מכירות ועובדי שירותים	73.6	36.9	77.1	1.7	-2.5	2.9
עובדים מקצועיים	66.5	42.0	70.7	1.7	-4.2	2.8
עובדים בלתי-מקצועיים	39.6	32.9	41.2	-4.0	-0.7	-4.4

* הסך-הכול כולל גם בעלי משלח יד "לא ידוע"

נספח 13: טווח הכנסות לפי עשירונים וגודל משפחה – 2015, לפי סולם שקילות ישראלי

עשירון	יחיד (19%)**	שתי נפשות (24%)	שלוש נפשות (15%)	ארבע נפשות (17%)	חמש נפשות (13%)
1	2,271	3,634	4,815	6,032	6,813
2	3,252	5,204	6,895	8,638	9,757
3	4,238	6,781	8,985	11,257	12,715
4	5,148	8,236	10,913	13,672	15,443
5	5,309	8,494	11,255	14,100	15,926
6	6,315	10,104	13,388	16,773	18,945
7	7,379	11,807	15,644	19,599	22,138
8	8,731	13,969	18,509	23,189	26,192
9	10,524	16,839	22,312	27,953	31,573
10	13,634	21,814	28,904	36,211	40,901

* ערכים מרביים שדווחו בסקר, ** שיעור של גודל המשפחה בכלל האוכלוסייה

נספח 14א: מובהקות סטטיסטית של שינויים במדדי עוני נבחרים בקבוצות אוכלוסייה, 2015 מול 2014

קבוצות אוכלוסייה	תחולת העוני משפחות	תחולת העוני נפשות	תחולת העוני ילדים	יחס פער ההכנסות	FGT
סך כל האוכלוסייה	לא	לא	לא	לא	לא
קבוצות אוכלוסייה של ראש משק הבית:					
יהודים	לא	לא	כן	לא	לא
חרדים (לפי הגישה הקלאסית)*	לא	לא	לא*	לא*	לא
חרדים (לפי הגדרה סובייקטיבית)**	כן	לא	לא	לא*	לא
עולים	לא	לא	לא	לא	לא
ערבים	לא	לא	לא	לא	לא
משפחות עם ילדים - סך הכול	לא	לא	לא	לא	לא
1-3 ילדים	לא	לא	לא	לא	לא
4 ילדים ויותר	לא	לא	לא	לא	לא
5 ילדים ויותר	לא	לא	לא	לא	לא
משפחות חד הוריות	לא	לא	לא	לא	לא
מצב תעסוקתי של ראש משק הבית:					
עובד	לא	לא	לא	לא	לא
שכיר	לא	לא	לא	לא	לא
עצמאי	לא	לא	לא	לא	לא
לא עובד בגיל עבודה	כן	לא	לא	לא	לא
מפרנס אחד	לא	לא	לא	לא	לא
שני מפרנסים ויותר	לא	לא	לא	כן	כן
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל עבודה:					
עד 30	לא	לא	לא	לא	לא
בגילאי 31 - 45	לא	לא	לא	לא	לא
רמב בגילאים 45-גיל הפנסיה	כן	כן	לא	לא	לא
קבוצות גיל של ראש משק בית בגיל פרישה:					
קשישים***	לא	לא	לא	לא	לא
בגיל הפנסיה לפי חוק****	לא	לא	לא	לא	לא
קבוצות השכלה של ראש משק הבית:					
עד 8 שנות לימוד	לא	לא*	לא	לא	לא
בין 9 ל-12 שנות לימוד	לא	לא	לא	לא	לא
13 ומעלה שנות לימוד	לא	לא	לא	לא	לא

* הנתונים נבדקו ברמת מובהקות של 5%. הסימון "לא*" משמעו שהנתון אינו מובהק ברמה של 5% אך מובהק ברמת מובהקות של 10%

** בהתאם להגדרה שהיתה נהוגה עד כה: מגיל 60 לאשה ו-65 לגבר.

*** עקב תנודתיות מוצג ממוצע נע של שנתיים. הגדרה חרדים לפי עבודה גוטליב-קושניר (2009).

**** ההגדרה הותאמה לגיל הפרישה מעבודה על פי חוק גיל הפרישה. לפיכך אוכלוסייה זו אינה קבועה, עד להשלמת תהליך העלאת גיל הפרישה.

נספח 14ב: תחולות העוני לאורך השנים ורווחי סמך שלהם ברמת מובהקות של 5%

תחולת עוני משפחות:

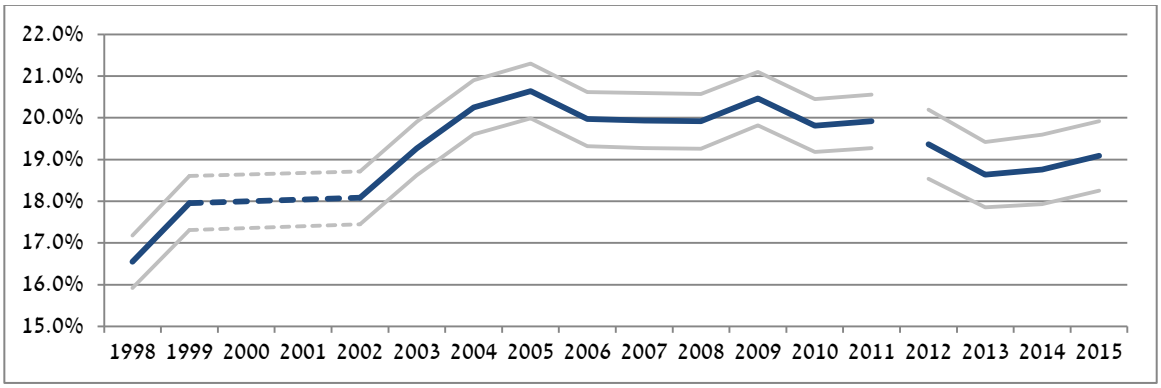

תחולת עוני נפשות:

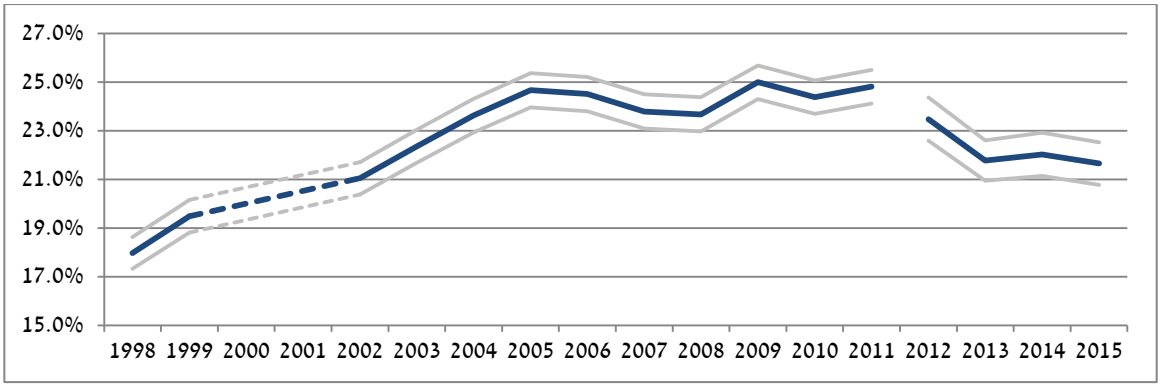

תחולת עוני ילדים:

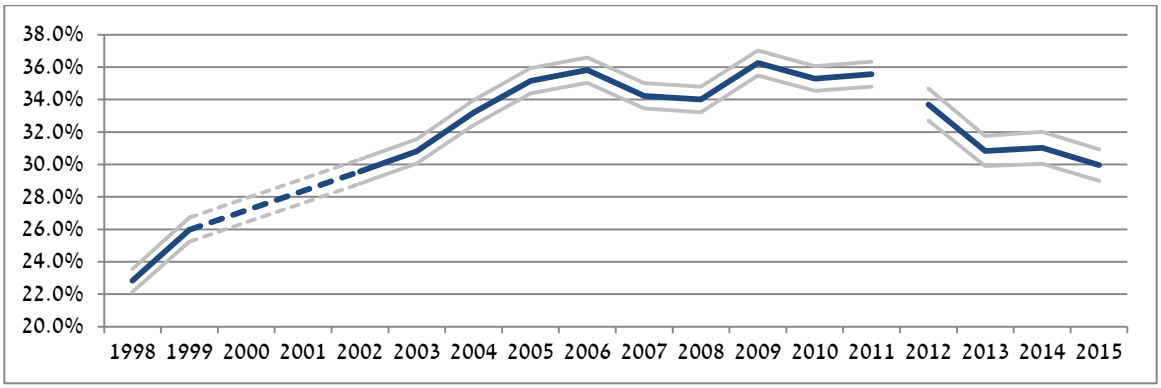

נספח 15: ממדי העוני לפי מדדים נבחרים, 1998 - 2014

המדד	1998	1999	2002	2003	2004	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
תחולת העוני של משפחות	16.6%	18.0%	18.1%	19.3%	20.3%	19.9%	19.9%	20.5%	19.8%	19.9%	19.4%	18.6%	18.8%	19.1%
תחולת העוני של נפשות	18.0%	19.5%	21.0%	22.4%	23.6%	23.8%	23.7%	25.0%	24.4%	24.8%	23.5%	21.8%	22.0%	21.7%
תחולת העוני של ילדים	22.9%	26.0%	29.6%	30.8%	33.2%	34.2%	34.0%	36.3%	35.3%	35.6%	33.7%	30.8%	31.0%	30.0%
תחולת עוני של נפשות קשישים	16.1%	19.6%	15.4%	17.9%	20.6%	19.0%	18.9%	17.3%	17.0%	16.7%	18.0%	19.1%	18.5%	18.2%
תחולת העוני של משפחות שבראשן קשיש	18.7%	25.0%	19.0%	22.3%	25.1%	22.6%	22.7%	20.1%	19.6%	19.4%	22.7%	22.1%	23.1%	21.7%
יחס פער ההכנסות	26.1%	25.8%	29.7%	30.5%	33.3%	34.3%	34.2%	35.5%	35.9%	34.7%	34.4%	32.8%	34.6%	35.7%
עומק העוני בש"ח*	409 ₪	437 ₪	503 ₪	519 ₪	582 ₪	679 ₪	674 ₪	706 ₪	738 ₪	715 ₪	786 ₪	783 ₪	846 ₪	902 ₪
מדד FGT לחומרת העוני	0.022	0.022	0.031	0.033	0.040	0.042	0.042	0.047	0.046	0.044	0.041	0.035	0.038	0.039
מדד ג'יני בקרב העניים	0.164	0.153	0.184	0.186	0.205	0.205	0.205	0.213	0.211	0.203	0.200	0.189	0.197	0.198
מדד SEN	0.069	0.072	0.090	0.097	0.111	0.114	0.113	0.123	0.120	0.119	0.111	0.099	0.105	0.105

* מרחק בין קו העוני והכנסה ממוצעת של עניים לנפש תקנית במחירי 2015ד.

נספח 16א: השפעה על תחולת העוני של משפחות, נפשות, ילדים וקשישים של הוספת כל 100 מיליון ש"ח לקצבה המסוימת

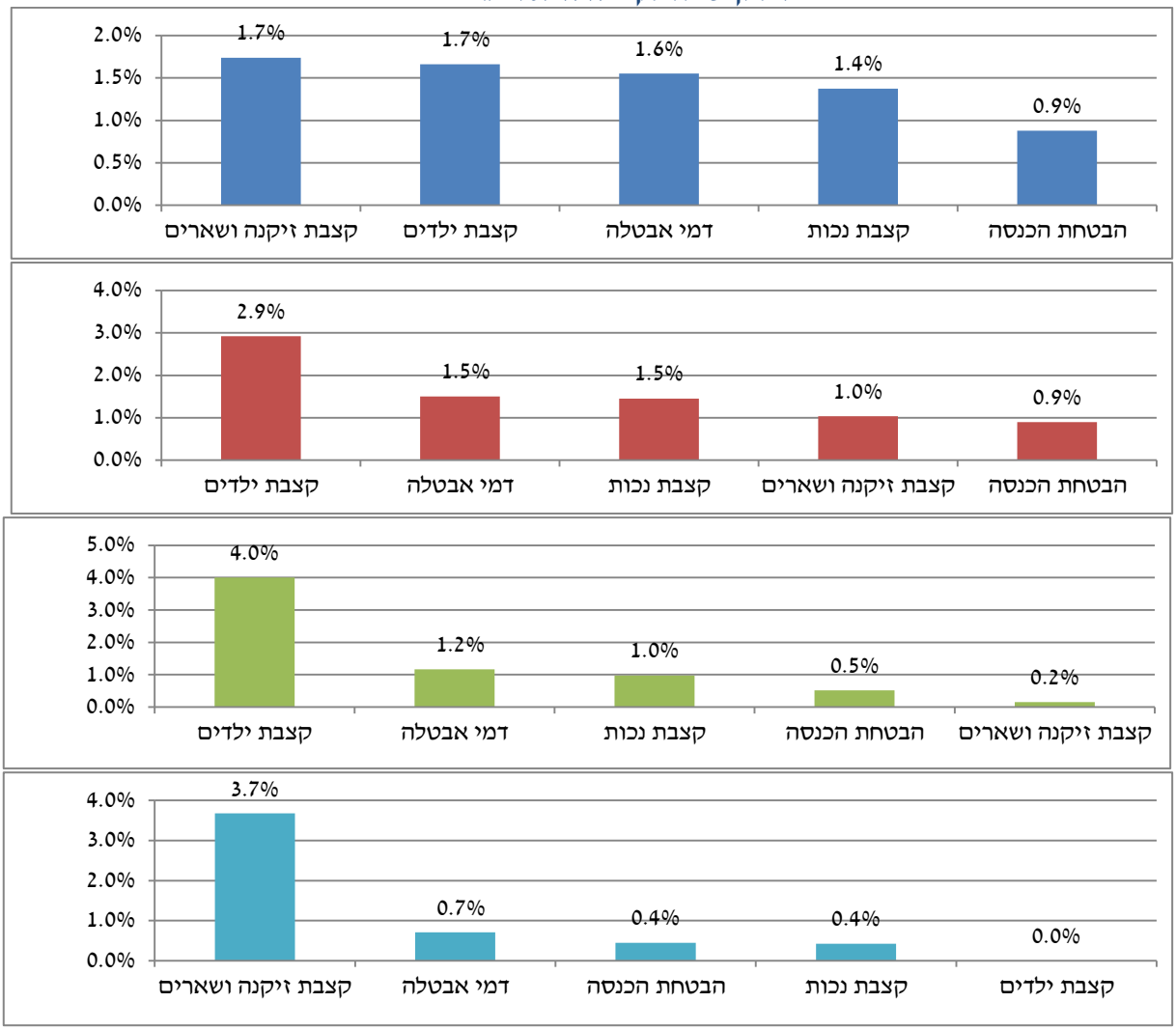

נספח 16ב: עלות תקציבית להורדת נקודת אחוז תחולת עוני משפחות, FGT ומדד ג'יני בקרב כלל האוכלוסייה, מיליוני ₪, 2015

מדרוג המדדים			קצבה	עלות להורדת נק' אחוז		
עלות להורדת נק' אחוז תחולת עוני משפחות	עלות להורדת נק' אחוז fgt	עלות להורדת נק' אחוז ג'יני		עלות להורדת נק' אחוז תחולת עוני משפחות	עלות להורדת נק' אחוז fgt	עלות להורדת נק' אחוז ג'יני
5	2	2	ילדים	225.1	120.8	395.4
1	4	3	נכות	78.5	200.2	471.9
2	3	4	אבטלה	92.4	174.4	736.5
3	1	1	הבטחת הכנסה	98.6	52.6	256.1
4	5	5	זקנה ושאירים	99.4	294.6	748.2

נספח 17: שיעור המשפחות העניות באופן מתמשך על פני זמן מתוך כלל העניים
לפי קבוצות נבחרות, 1999 – 2015

נספח 18: תעסוקה ומדדי עוני, 1999 – 2015
א. תעסוקה ותחולת עוני - כלל האוכלוסייה

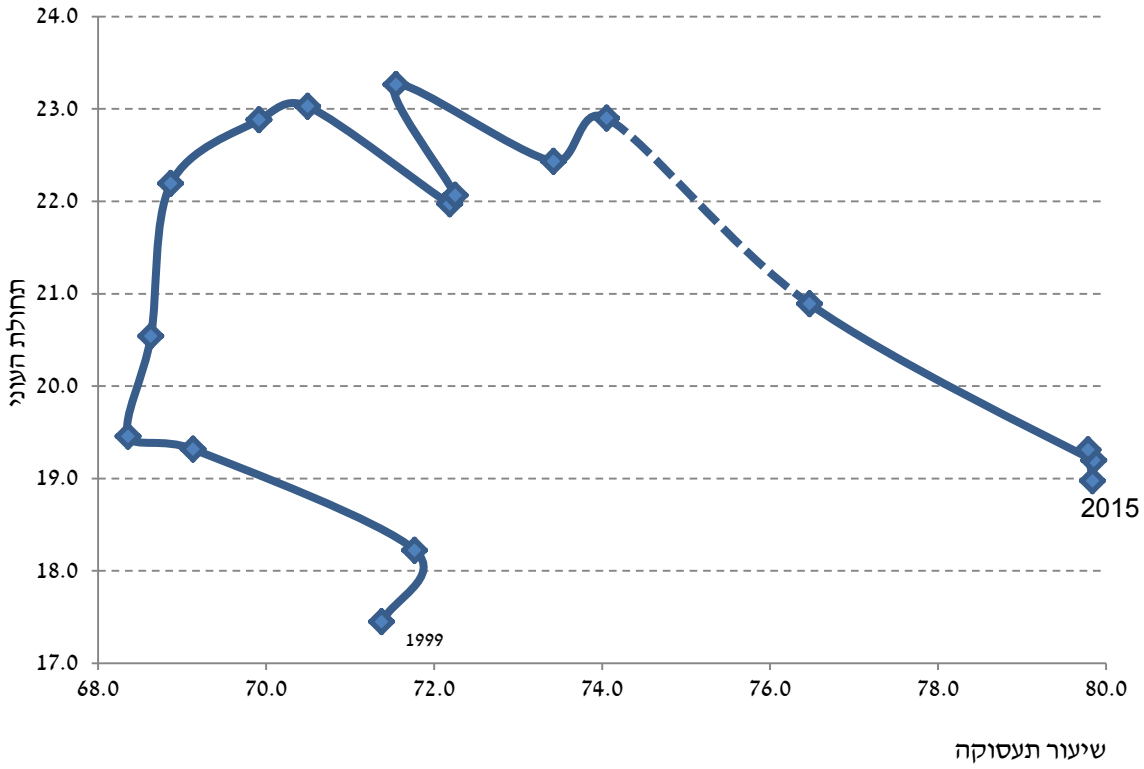

ב. תעסוקה ותחולת עוני - יהודים לא חרדים

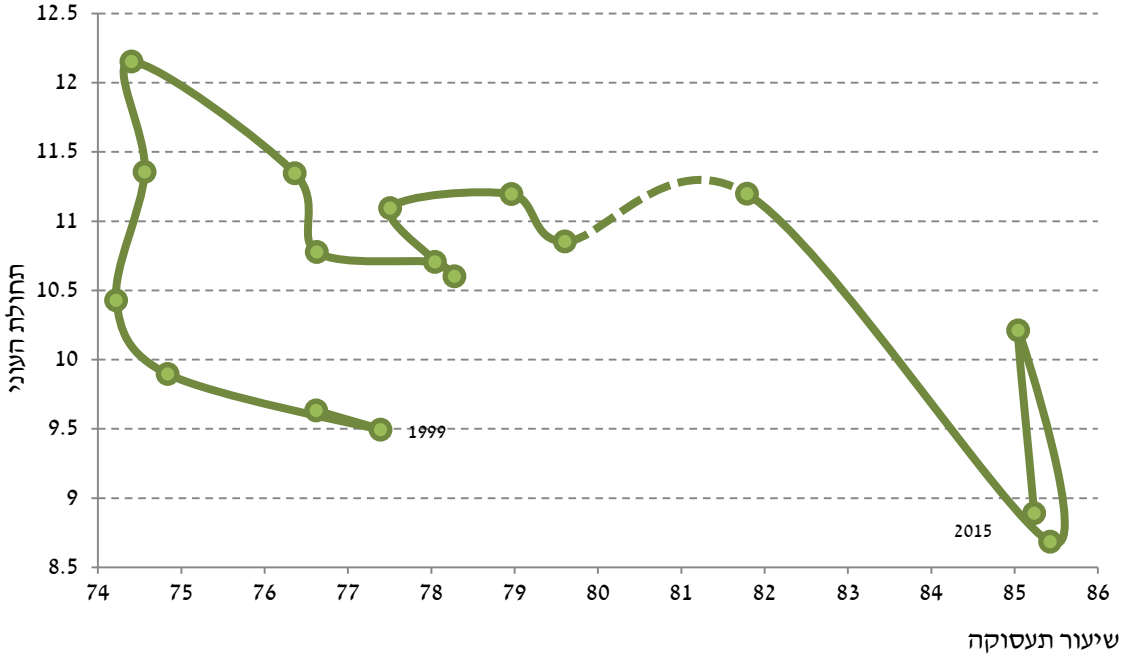

ג. תעסוקה וחומרת עוני – יהודים לא חרדים

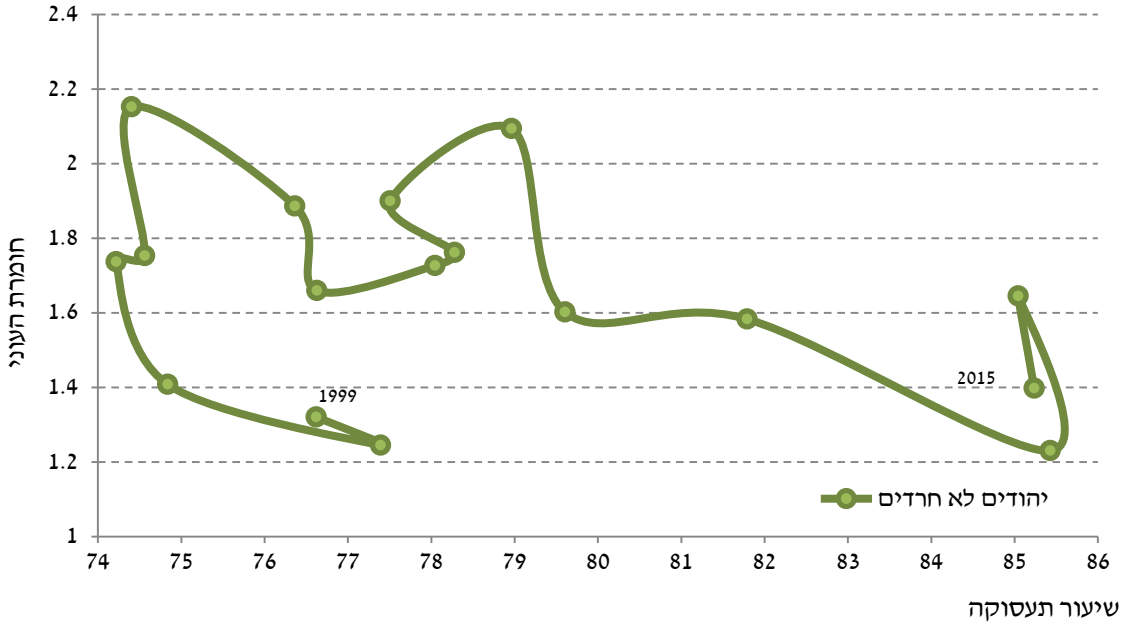

ד. תעסוקה וחומרת עוני – חרדים

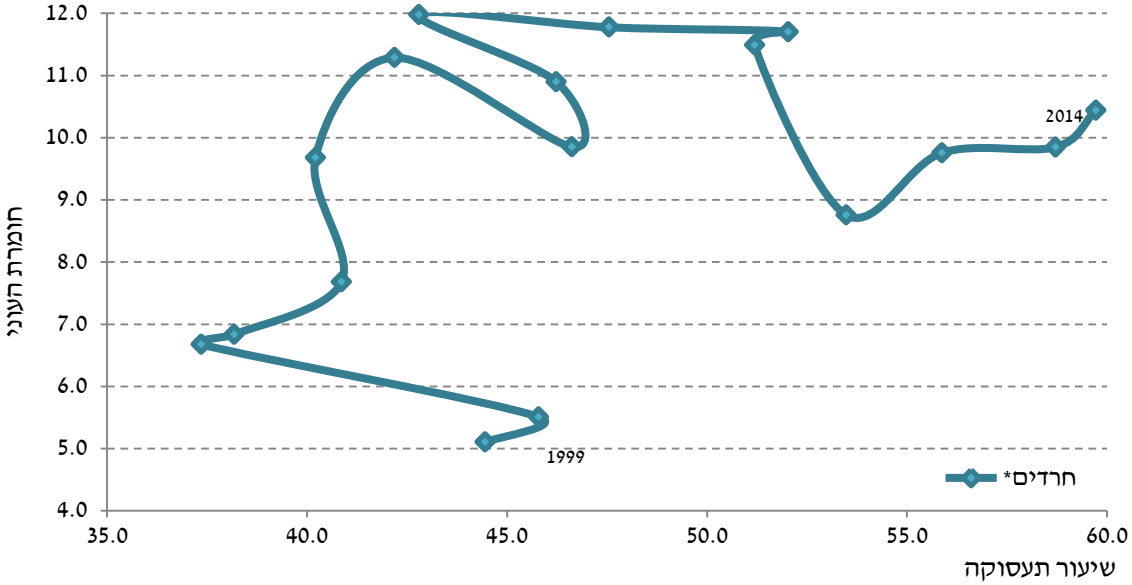

ה. תעסוקה וחומרת עוני – ערבים

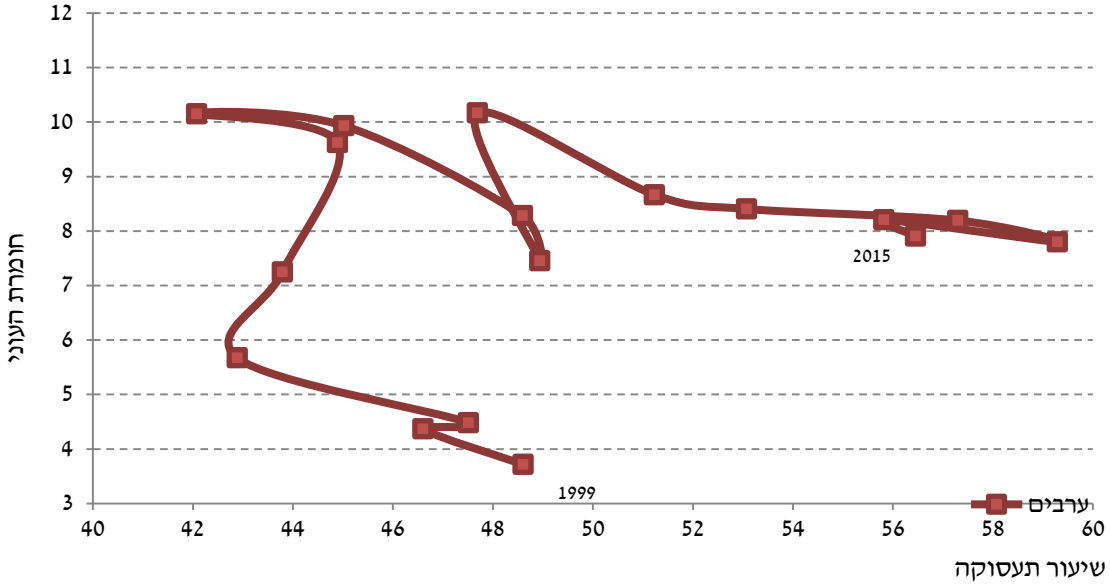

נספח 19: תחולת העוני לפי קבוצות אוכלוסיה, 1998 – 2015

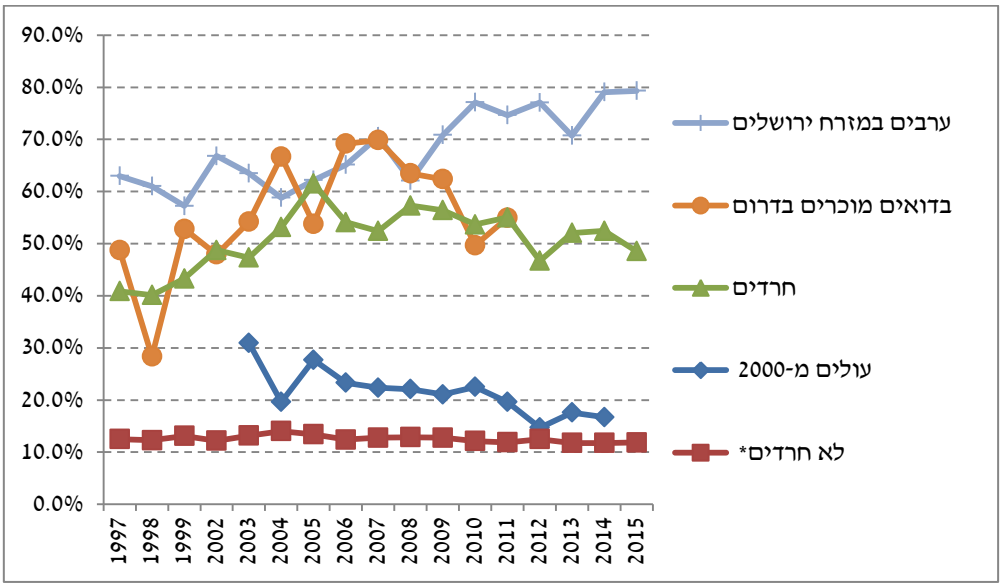

* חרדים ולא-חרדים מוגדרים עד 2011 לפי גישת גוטליב-קושניר, 2012-2013 גישה קלאסית ולאחר מכן סובייקטיבית.

נספח 20א: שיעורם והיקפם של משקי בית המקבלים מענק עבודה ("מס הכנסה שלילי"), לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015

	משקי בית שקיבלו מענק עבודה			גובה ממוצע של מענק ההכנסה	שיעור הירידה במדדי עוני (אחוזים) כתוצאה ממענק העבודה		
	שיעורם באוכלוסייה (אחוזים)	שיעורם בקרב המשפחות העובדות (אחוזים)	מספר מוחלט		תחולת עוני משפחות	עומק העוני (בקרב משפחות עניות)	FGT (בקרב משפחות עניות)
סה"כ	1.7	2.1	41,800	858	0.3	0.6	0.6
יהודים	1.8	2.2	37,200	861	0.5	0.9	1.0
חרדים בה"ס אחרון	7.9	9.5	8,700	687	0.5	1.4	1.5
חרדים לפי הגדרה סובייקטיבית	6.7	8.3	10,700	711	0.5	1.1	1.2
עולים מ-1990	1.4	1.7	6,500	1,051	0.2	0.5	0.6
ערבים	-	-	-	-	-	-	-
משפחות עם ילדים	2.8	3.0	30,300	897	0.5	0.6	0.7
מספר הילדים 1-3	2.5	2.6	22,500	927	0.5	0.6	0.7
מספר הילדים 4+	4.5	4.9	7,800	809	0.5	0.6	0.7
מספר הילדים 5+	-	-	-	-	-	-	-
חד-הוריות	-	-	-	-	-	-	-
עובד	2.1	2.1	40,900	848	0.5	0.8	0.9
שכיר	2.2	2.2	36,400	792	0.5	0.8	1.0
עצמאי	-	-	-	-	-	-	-
לא עובד בגיל עבודה	-	-	-	-	-	-	-
מפרנס אחד	1.9	1.9	13,900	969	0.4	0.6	0.8
שני מפרנסים ויותר	2.3	2.3	27,100	786	0.9	1.1	1.3
רמ"ב עד גיל 30	2.8	3.0	11,700	670	0.3	0.8	0.8
רמב בגילאים 31-45	2.6	2.7	21,200	875	0.6	0.6	0.6
רמב בגילאים 46-גיל הפנסיה	1.0	1.1	7,400	901	0.3	0.5	0.7
קשישים לפי הגדרה ישנה	-	-	-	-	-	-	-
בגיל פנסיוני לפי חוק	-	-	-	-	-	-	-
השכלה עד 8	-	-	-	-	-	-	-
השכלה 9-12	1.7	2.0	15,100	756	0.6	0.3	0.5
השכלה 13 ומעלה	1.9	2.2	25,000	937	0.1	0.9	0.9

נספח 20ב': הכנסות משפחתיות כשיעור מקווי העוני בקרב משפחות הממצות את זכותן למענק עבודה, 2015

הרכב משק הבית	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* למשרה אחת וחצי כאחוז מקו העוני	ההכנסה הפנויה משכר מינימום לחודש* לשתי משרות כאחוז מקו העוני
יחיד (55+)	150	-	-
יחיד (23+) עם ילד	100	-	-
יחיד (23+) עם 2 ילדים	78	-	-
יחיד (23+) עם 3 ילדים	70	-	-
זוג (55+)	94	145	187
זוג (23+) עם ילד	73	106	139
זוג (23+) עם 2 ילדים	65	90	117
זוג (23+) עם 3 ילדים	57	80	103
זוג (23+) עם 4 ילדים	52	72	93
זוג (23+) עם 5 ילדים	48	66	84